

1888. OKTÓBER.

XII. ÉVFOLYAM.

VIII. FÜZET.

EGYETEMES
PHILOLOGIAI KÖZLÖNY.

A M. T. AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS
A BUDAPESTI PHILOLOGIAI TÁRSASÁG VÁLASZTMÁNYÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTIK

HEINRICH GUSZTÁV, P. THEWREWK EMIL, ÁBEL JENŐ.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1888.

TARTALOM.

Kiss Gábor, A rumán nyelv általános igeragozása.

Erdélyi Pál, Foktövi János.

Némethy Géza, Ad Arnobii adv. nat. IV, 24.

Haraszti Gyula, Csokonai és Kotzebue.

HAZAI IRODALOM: Asbóth Oszk., Gyakorlati orosz nyelvtan, **Balassa József**.

KÜLFÖLDI IRODALOM: Les grands écrivains français I—V, **Kont Ignác**.

PHILOLOGIAI PROGRAMMOK: 34. Cserai József, A homerosi költeményekben előforduló melikus fajokról, **Weiss Rezső**. — 35. Fülöp Adorján, Az olvasásról, — 36. Laukó Albert, A geographiai nevek helyesírása, — 37. Dergács Sándor, Kapós magyartalanságok városunkban, **Balassa József**. — 38. Kutrucz R., A homerosi kor erkölcsi világa, **Weiss Rezső**. — 39. Schambach Gy., Antik művészeti kirándulás, **Fináczy Ernő**.

VEGYESEK: Erdélyi cigány népdalok, ford. **Herrmann Antal**. — Budapesti Philologiai Társaság. — Egy félreértett hely a Zrinyiaszban, **Binder Jenő**. — Bölcsészethallgatók segélyegylete. — A legújabb aquincumi ásatások. — Kálmán F., Adalékok a XVI. és XVII. század irodalomtörténetéhez. — Könyvészet.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és támogatásával jelen ugyan meg, de tartalmáért egyedül a szerkesztőség felelős.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny tíz havi füzetben, minden hónap (augusztus és szeptember kivételével) 1-én, évi 40 ivnyi terjedelemben jelen meg.

Előfizetési ára: Egész évre 6 frt, fél évre 3 frt. Egyes füzetek ára 60 kr., a kettős füzeteké 1 frt 20 kr.

Az előfizetési pénzek, a Budapesti Philologiai Társaság tagdíjai, ezen társaság okleveleinek kiállításai arai, valamint a Közlöny meg nem kapott füzeiteinek megküldésére vonatkozó reklamációk, a lakásváltoztatások bejelentései, szóval mindennemű a Közlöny szétküldésére vonatkozó közlemények a Budapesti Philologiai Társaság pénztárnokához, Cserhalmi Samu-hoz Budapest, vár, országház-utca 9. sz. küldendők.

A RUMÁN IGEHAJLÍTÁS

egybevetve a latin és olasz igehajlítással.

A rumán igehajlítás kétféle, u. m.: általános és különös. Általános, ha az igealak bensejében mi változás sem történik a ragozás közben csak a tő jellemző betűi módosulnak; különös pedig a ragozás, hogy ha mind a tőkben lévő hangzók, mind a tőjellemezők változnak.

Tőjellemezője a rumán igének 4 van s ezek szerint soroztatnak az igealak 4 csoportba. A rumán tőjellemezők megegyeznek a latin és olasz tőjellemezőkkel; sőt a rumán a latinnal az igealcsoportok fölállítása tekintetében is egyet ért; míg e pontban az olasz mind a kettőtől elüt, a mennyiben az «e» jellemzővel bíró összes igealak, tekintet nélkül az «e» hosszú, vagy rövid voltára, egy csoportba foglalva csak három ragozási csoportot ismer.

A 4, illetőleg 3 igeragozásnak tőjellemezői:

	rum.	lat.		olasz.
I.	a	a	I.	a
II.	ē	ē	II.	ē és
III.	ě	ě		ě
IV.	i	i	III.	i.

I.

Az ige módjai és idői. A rumán igealaknak, épen úgy mint a latin és olasz igealaknak van öt módjuk, u. m.: határozatlan-, jelentő-, parancsoló-, kötő- és óhajtó módjuk.

Lényegben időik is egyezők, t. i. a rumán igealak is 3 fő- és 3 mellékidőt különböztetnek meg. A főidők a jelen, múlt és jövő; a mellékidők: a félmúlt, régmúlt és múltjövő. Szintugy megegyeznek a rumán igealak a latin és olasz igealakkal számuk és személyeik tekintetében is; valamint ezeknek, úgy a rumán igealaknak is van egyes és többes számuk és mindenikben 3—3 személyük.

A mi az igék jelentését illeti, e szerint azt kell mondanunk, hogy a rumánban az igék jelentésök szerint cselekvő áthatók, vagy cselekvő benhatók — *verba transitiva et intransitiva* —; szenvedő igék tehát a rumán nyelvben nincsenek s e tekintetben a rumán nyelv csakugyan eltérést mutat a latintól, mely szenvedő igéket is ismer; de annál szorosabban simul az olaszhoz, mely e részben is vele tart; melynek szintén nincsenek külön formái a szenvedő alak kifejezésére; miért is ez épen úgy, mint a rumán nyelv teszi, a szenvedő értelem kifejezésére körülírt formával él; így: *sum laudat olaszul: sono lodato = dicsértetem.*

Az időképzés. Időképzés tekintetében a rumán nyelv épen úgy, mint az olasz, gazdagabb a latinnál; míg ugyanis a latin nyelv egyedül az egyszerű igeidőkre kénytelen szoritkozni, addig a rumán és olasz bővében van az összetett idők minden árnyalatának is.

Az egyszerű idők úgy képeztetnek, hogy — a hol nem fordul elő időképző, vagy időjellemező — a személyragok egyszerűen az igeidőkhöz illeszkednek, a hol azonban időjellemező is fordul elő, ott az igeidőkhöz elébb ez időjellemező csatlakozik s csak az így nyert alakhoz járulnak a személyragok.

Az igeidő alatt mindig azt az alakját az igének kell értenünk, mely előáll akkor, ha az igék határozatlan módjának *«re»* szótagját elvetjük; így: *laudare, vedere, credere, audire* határozatlanmódú alakokból az igeidők: *lauda, vede, crede, audi.*

Ez igealakokhoz adatként a személyragok az egyszerű idők képzésénél; mint a félmultban: *lauda + am, vede + am, crede + am, audi + am*; vagy a jövőben: *lauda + voi, vede + voi, audi + voi* stb.

Az összetett időket azonban úgy állítjuk elő, hogy a személyragokat a segédigékhez illesztjük, s a segédigék személyeihez a mult idők képzésénél a rendes igék mult részesülőt adjuk változatlanul, míg a jövő idő alkotásánál a rendes igék határozatlan módját illesztjük. Pl. mult idő: *am laudat, am vedut, am credut, am audit*; ai *laudat, vedut, credut, audit*; a *laudat, vedut, credut, audit* stb., mint az olaszban is: *ho, hai, ha lodato* stb.; vagy a jövő idő: *voi lauda, vede, crede, audi*; *vei lauda, vede, crede, audi*; *va lauda, vede, crede, audi* stb. *)

*) Itt a *lauda, vede, crede* és *audi* a határozatlan módnak rövidített alakjai, a mint azt később bővebben fogom érinteni.

Fennebb állítottam, hogy a rumán nyelv összetett idői a segédigék igénybevételével képeztetnek; de hát melyek a rumán nyelv segédigéi?

A rumán nyelvben segédigékül szolgálnak, úgy mint az olaszban is a: *sum*, (*habeo*) *am*, és a (*volo*) *voi*, olaszul: *sono*, *ho*, *voglio* (*vo'*). E szerint e tekintetben közelebbi a viszony a rumán és olasz, mint a rumán és latin nyelv között, mely utóbbi a *habere*-igét nem a segéd-, hanem a rendes igék sorába helyezi, és segédigékül csak a *sum* és a *volo*-t használja.

A rumán segédigék ragozása teljesen elüt az általános, vagy rendes igeragozástól, a mennyiben különböző módokban és időkben teljesen megváltoztatott alakban tűnnek elő; közös vonásuk csak egyetlen egy van a rendes igékkel: a személyragok felvétele.

Mivel tehát e segédigék egészen sajátzerű ragozást követnek, s mivel az összetett idők képzésére e segédigék különböző alakjainak igénybevétele elengedhetetlen kellék: mielőtt az általános igeragozásra mennék át, szükségesnek látom, elébb a segédigék ragozását vázolni s csak azután foglalkozni tulajdonképeni feladatammal, az általános igeragozással.

Igeragozásról kívánván szólni okvetetlenül szükségesnek látom előre bocsátani, hogy a rumán nyelvben, mint a vele rokon többi román nyelvekben is, az igének van egyes és többes száma, és mindenikben 3—3 személye. Az igéknek száma és személye a személyes névmások és a személyragok által jutnak kifejezésre.

A személyi névmások összehasonlításban a latin és illetőleg az olasz nyelvben előforduló személyes névmásokkal a következők:

	rumán :	latin :	olasz :
egyes szám	1 eu	ego	io
	2 tu	tu	tu
	3 el, ea	ille, illa	egli(esso) ella
többes szám	1 noi	nos	noi
	2 voi	vos	voi
	3 ei, ele	illi, illæ	ellino (essi) elleno.

De köztudomású, hogy e személyi névmások a közönséges beszédben oly kevésbé lényegesek, hogy azok rendszerint ki is maradnak, s csak különös esetekben; pl.: a hangnyomaték vagy ellentét kifejezésére szoktak használtatni.

Főoka pedig annak, hogy a személyi névmások kimaradhatnak, az, hogy az igének személyi viszonya a személyrag által úgy is kétségtelenül meg van állapítva.

De lássuk hát a személyragokat!

A személyragok alatt az igealaknak amaz elemeit értjük, melyek megmutatják, hogy: 1. egyes, vagy többes számban fordul-e elő a cselekvés; 2. hogy melyik személyre viszonyul az.

E szerint 6 személyalak kifejezésére ugyanannyi személyraggal kell rendelkezünk, s illetőleg az egyes számú cselekvés kifejezésére is 3 a többesszámú cselekvés kifejezésére is 3 személyragot kell megkülönböztetnünk.

A latin nyelvben és az olaszban az első személyű alakját az igének megkapjuk, ha a tőhöz az «o» ragot adjuk. A rumán ugyanezen nyomon haladva az «u»-betűt alkalmazza az első személy ragja gyanánt, még pedig oly módon, hogy az «u» az összes 4 coniugationál a jellemzők helyét foglalja el; így a: lauda, vede, crede, audi igetőkkel az első személyű alakok: laudü, vedü, credü, audü.¹⁾ A rag tehát: u.

A mi az ige többi személyragjait illeti, ezekről Diez, a rumán nyelv alapos ismerője, a következőket mondja²⁾:

Was die Personalflexion betrifft, so wird 1. t und nt abgestossen, nur kann «s» mit Veränderung seiner Aussprache stehen bleiben; 2. Grundsatz ist, dass die zweite Person beider Numeri immer auf «i» ausgeht; 3. Für die dritte Person beider Zahlen reicht in den meisten Fällen eine, und dieselbe Flexion aus.

Diez szerint tehát az egyes számú 2-ik személy ragja mindig «i»; ugyancsak Diez szerint a latin 2-ik személyű alakok végéről el kell hagynunk az «s» betűt, hogy megkapjuk a rumán igealakot; mikor is e latin igealakok: laudas, vides, credis, audis így fognak kinézni: lauda, vede, credi, audi. Ez alakokból láthatjuk, hogy a III. és IV. coniugatio tisztán tünteti föl a 2-ik személyt; míg a I. és II. coniugatióban a személy rag «i» absorbeálja az «a», illetőleg «e» véghangzókat és így laudai, vedei helyett kapjuk a: laudi, vedi alakokat.

¹⁾ Újabban az «u», a hol nincs teljes hangértéke, a szók végéről ki szokván maradni, itt is eltűnik; oly esetekben azonban, melyekben az igealak után névmás fordul elő tárgyképen, az «u» azonnal jogaiba lép; pl. laudu + iü, vedu + me, credu + te, audu + ne stb.

²⁾ Grammatik der romanischen Sprachen. Bonn, 1858. 242 lap.

A mi a 3. személy ragját illeti, erre nézve Diez nyilatkozata nagyon is tág tért enged a gondolkozására. Ő azt mondja, hogy a legtöbb esetben ugyanaz a rag érvényes és ugyanaz az alak mind az egyes, mind a többes számú 3. személyben; de sem a raggal, sem az alakkal bővebben nem foglalkozik.

Igaz ugyan, hogy az 1. alatt megmondotta, hogy a latin alakokból a rumán alakokat a *t* elhagyásával kapjuk meg; tehát: laudat, videt, credit, audit latin formákból a: laudă, vede, credi, audi; de ezek még nem maguk a valódi rumán formák; csak az I. és II. coniugatióban; a III. és IV. coniugatióban a végső «i» hangzók helyébe «e»-t kell tennünk. *) Ezen kívül meg kell jegyeznünk, hogy a hangsúly az I., II. és IV. (a III-ban már természeténél fogva is úgy van) coniugatióban végelöttivé lesz; így: laudă, vedē, credē, aūdē. Ezzel az egyes számú 3. személylyel végeztünk s csak azt kell még hozzáadnunk, hogy itt személyrag tulajdonképen nincs.

A többesszámú első személy alakját a latin alakokból a vég «s» elhagyásával kapjuk; így: laudamus, videmus, credimus, audimus-ból lesz: laudămu, vedemu, credemu, aūdimu. E szerint itt a személyrag: mu, a latin mus.

A többes számú 2-ik személy ismét úgy áll elő Diez szerint, hogy a latin alakoknak vég «s»-ét kiküszöböljük; így: laudatis, videtis, creditis, auditis-ból lesz: laudați, vedeți, credeți, aūdiți. Tehát itt a rag: ți, a latin tis.

A többes számú 3. személyre vonatkozólag Diezzel ellentétben, ki azt állítja, hogy mind alakja, mind ragja tekintetében azonos az egyes számú 3. személylyel, azt vagyunk kénytelenek állítani – s állításaink mellett maga a nyelv élete szól — hogy csak az első coniugatiónál áll Diez állítása és itt nem a legtöbb esetben, hanem mindig; míg a II., III. és IV. coniugatiónál nemcsak a legtöbb esetben, de egyetlen egy esetben sem áll, a mit Diez mond; hanem igen is áll az, hogy a II., III. és IV. coniugatióhoz tartozó igék többes számú 3. személye mindig megegyez az egyes számú első személylyel, vagyis az igető jellemzői helyébe «u»-t vesz föl.

Közlönben Diez szerint a latin alakokból az *nt* rag elhagyásával megkapjuk a rumán formákat így: laudant, vident, credunt, audiunt, rumán forma: laudă, vede, credu, aūdiu, melyekből a rumán többes számú 3. személy: laudă, vedu, credu, aūdu. Sze-

*) Cipariu: Gramateca limbei romane 294. l. 1. pont.

mélyrag tehát az első coniugatióban tulajdonképen nincs; a II., III. és IV-ikben pedig ugyanaz a rag, mi az egyes számú első személyben volt: u.

Az előrebocsátottak után a rumán nyelvben előforduló személyragok a következő viszonyban állnak a latin s illetve az olasz személyragokkal:

		rum.	lat.	olasz.
egyes	{ 1	u	o	o
	{ 2	i	s	i
	{ 3	—	t	—
többes	{ 1	mu	mus	mo
	{ 2	ți	tis	te
	{ 3	— v. u	nt	ono.

Ismeretesek lévén már a személyragok, szólhatok a segédigék ragozásáról:

I. A «sum». A «sum» segédige ragozása közben mindjárt a jelentő mód jelen idejében különféle sajtászerűségekkel találkozunk, és pedig: az egyes számú első személye nem csak «sum», hanem «esc» és «su» alakban is fordul elő.

A *sum* alak csak az irodalomban és a műveltek beszédjében szokásos; az *esc* csak a macedoni rumán dialectusban honos *); míg a *su* általános elterjedésnek örvend, a mennyiben előfordúl az irodalomban és művelt beszédben, a népnél és költőknél egyaránt. Egyébiránt a «su» alak keletkezésének magyarázatát maga a latin nyelv adja meg. A latin grammatikusok állítása szerint a szó vég «m» betűje magánhangzón kezdődő szó előtt épen nem, mássalhangzón kezdődő szó előtt pedig csak homályosan, alig hallhatólag ejteték. Így Isidorus: (De orthographia pag. 2281 ed. Putsch): «Animadverti quosdam eruditos etiam «m» literam, nec ubi oporteat dicentes, nec ubi oporteat supprimentes. Igitur, si duo verba coniungantur quorum prius «m» consonantem novissimam habeat, posterius a vocalibus incipiat, «m» consonans perscribitur quidem, ceterum in pronuntiatione durum et barbarum sonat.»

És ugyancsak Isidorus p. 2317.: M literam ad vocales primo loco in verbis positas si accesserit, non enuntiabimus.

A mi a *sum* ige 2-ik személyét illeti, az határozottan a ma-

*) Massim: Gramateca macedono-rumânească: cu tu' acea că eu «esc» orb, ma eu toră mai bine veđui de tine, ce esci cu doi oculi.

cedoni első-személyű alaktól: «esc» látszik eredni, akár írjuk azt esci, akár pedig — a kiejtést vévén irányadóul — esti alakban.

A harmadik személynek ismét három alakja van, mint az elsőnek: «este», «e» és «i». Az «este» megfelel a latin est alaknak; az «e» meg az «i» alakok ugyancsak az *est* alakból származhattak és így nem egyebek, mint az *est*-nek rövidített alakjai, melyek leggyakrabban a népnyelvben fordulnak elő. A *este* alak csak akkor használatos a népnyelvben, ha annak az értelme = a magyar igen, vagy úgy van kifejezésekkel.

A többes szám első személyének alakjai: «suntem» és «sēm»; a másodiké: «sunteți», és «sēt»; a 3-iké: «sunt» és «su»,*) mely alakokkal a legrégebb nyelvemlékekben találkozunk; így a Coresi által 1577-ben kiadott Psalteriumban CII. 14.: cã țerănă sem = mert por vagyunk; cant. VII. lap. 207. și sem smeriți pre spre tot pământul = és az egész földön meg vagyunk alázva. Ilyen példák vannak pl. a *set* használatára is. Ugyanazon Psalterium LXXXV. 12: Toți ce set imprejurul lui = mindnyájan, kik körében vagytok; dragi frați de unde set? (gen. XIX. 4.) = kedves testvérek, hová valók vagytok? A mi végre a többes 3-ik személyben előforduló *su* alakot illeti, arról ugyanazt lehet állítani, a mit fönnebb mondtam az egyes 1-személyű *su* alakról.

Megjegyzendőnek vélem, hogy a beszédben a *su* annyira összeolvad az őt megelőző szóval, hogy annak szinte kiegészítő részét látszik képezni, miért is azt kötőjegygyel mindig ahhoz fűzzük; így: *ei-su* bărbatî = ők férfiak; *eu-su* singur = én magam vagyok.

A «sem» és «set» alakok provincialis természetűek. Így például Szatmármegye keleti részében az úgynevezett oseny (havasi) lakók, valamint az Ugocsában és Máramarosmegye nyugatibb részeiben kizárólagosan ezeket használják; mondják tehát: *suntem* bărbatî, *sunteți* feciori helyett: *sem* bărbatî, *sēt* feciori = férfiak vagyunk, legények vagytok stb. —

Az előre bocsátottak után tehát a *sum* segédigének jelentő módú jelen ideje viszonyítva a latin és olasz megfelelő időhöz lesz:

*) Ez alak a személyragoknál kimutatott szabály szerint áll elő.

		rum. :	latinúl :	olaszúl :	
Egyes	{	1. személy	sum, su esc	sum	sono
		2. „	esci, esti	es	sei, sé
		3. „	este, e, i	est	e
Többes	{	1. „	suntem, sem	sumus	siamo
		2. „	sunteți, set	estis	siete
		3. „	sunt, -su	sunt	sono.

miből világosan kitetszik, hogy a teljes alakok a latin, a rövidkek pedig az olasz alakokhoz esnek közelebb.

A sum igének macedoni dialectusa szintén megegyezik a rumániai és magyarországi alakokkal; de ezen fölül ott használatosak a következő alakok is: *fiu, fi* és többesben: *fim, fiți*, ¹⁾ melyek megfelelnek a latin: *fiu, fis* és *firmus, fitis* alakoknak.

A mi a sum igének imperfectumát, vagyis jelentő módú félmult idejét illeti, annak képzése a latin és olasz megfelelő alakokkal megegyezőleg történik; így:

		rum. :	latin :	olasz :
Egy.	{	1. eram	eram	éra
		2. erai	eras	éri
		3. era	erat	éra
Több.	{	1. eram	eramus	eravámo
		2. erați	eratis	eraváte
		3. era	erant	erano.

A «sum» ige többi időit illetőleg Cipariu azt mondja, hogy azok hiányzanak és a fire ige időivel pótolatnak. ²⁾ Cipariu Timotheus tehát úgy van meggyőződve, hogy más a sum és ismét más a fire ige. Én azt hiszem a kettő egy; még pedig hiszem azt a következő okoknál fogva:

a) Már az 1. alatt láttuk, hogy a macedono-rumánok a *suntem, sunteți* alakok helyett a *fim* és *fiți* alakokat használják; így: *fim călcați, fiți călcați* és nem mint egyebütt a rumánok: *suntem* és *sunteți călcați*. Tehát az *f* és *s* hangjegyek teszik a kiejtésben a különbséget.

Igen de éppen az *f* hang egyike azoknak, melynek mikénti kiejtése már maguknál a rómaiaknál is különböző. Innen van az, hogy az *f* hang kifejezésére mai napig is két hangjegyet használ-

¹⁾ Lásd: Massim, Gram. Macedono-rumanească 91. l.

²⁾ Lásd: Grammateca limbei rumână 276. l.

lunk a latinban, az *f* és *ph*. A *ph* hangjegy a görögből ment át a latinba, ment pedig azért, mert az *f* ki nem fejezhette a *ph*-t és fordítva. Quintilianus világosan kimondja, hogy a *ph* és *y* a latinban hiányzottak és szükségből átkölcsönözte a latin, nehogy különben érdes legyen, írták tehát Zephyris, Ephyris és nem Zefiris és Efris (Quintilianus XII. k. 10. fej.): Nam et illa, quæ est sexta nostrarum (*f*), pæne non humana voce, vel omnino non voce potius inter discrimina dentium efflanda est.

b) Nem is kell visszamennünk a rómaiakhoz, találunk támpontokat magában Cipariu-ban annak beigazolására, hogy a *sum* és *fire* ugyanegy. Már említett Grammaticájának 275. lapján ezeket mondja: . . . eară la macedo-rumăni: him, hiŃi in loc de fim, fiŃi (míg a macedo-rumánoknál stb.). Tehát ő maga beismeri, hogy az *f* itt átment *h*-ba.

c) Az *f* közelébb megy az *s*-hez a máramarosi és felső szatmármegyei dialectusban, a hol nemcsak az igében, de következetesen mindenütt úgy hallatszik a beszédben az *f*, mint a görög χ , közel mint a latin, vagy német nyelvben a *ch*; így: *fiu*, *fir*, *fier*, mondatik: *chiu*, *chir*, *chier* = *fiu*, *szál*, *vas*.

d) A bánási dialectusban már az *f* teljesen *s*-sé válik; így: *fia* helyett mondja: *siă*; végre

e) Támpontot találunk arra, hogy az *f* *s*-sé válik, az olasz nyelvben, teszem föl: *să fiu*, *fiŃ*, *fiă* az olaszban: *ch'io sia*, *che tu sia*, *ch'egli sia*.

Különben is sem az olasz, sem a latin grammaticusoknak nem jutott eszükbe állítani, hogy a *sum* igének csak jelenje és felmultja volna, s így nem lehet az másként a román nyelvben sem, miért is a következőkben foglalkozni fogok a *sum* ige többi időinek képzésével.

Jelentő mód első multja, mely megfelel a latin mult időnek és az olasz *passato semplice*-nek, vagy *rimoto*-nak.

	rum.:	latinúl:	olaszul:
1.	<i>fui</i>	<i>fui</i>	<i>fui</i>
2.	<i>fuşŃ</i>	<i>fuisti</i>	<i>fosti</i>
3.	<i>fű</i>	<i>fuit</i>	<i>fu</i>
1.	<i>fum</i>	<i>fuimus</i>	<i>fummo</i>
2.	<i>fuŃŃ</i>	<i>fuistis</i>	<i>foste</i>
3.	<i>fű (fűra)</i>	<i>fuertunt</i>	<i>fűrono (fűro).</i>

Megjegyzendő, hogy a többes szám csak a macedoni nyelvjárásban otthonos.

A jelentő mód II. multja megfelelne a latin régmultnak, míg az olaszban ez teljesen hiányzik.

rum.:	latinúl:	olaszúl:
furām	fuera	hiányzik.
furāsi	fuera	
furā	fuera	
furām	fuera	
furāŕi	fuera	
furā	fuera	

Jelentő mód I. régmultja, megfelel az óhajtó mód multjának a latinban, az olaszban az óhajtó mód jelenének.

rum.:	latinúl:	olaszúl:
1. fusem	fuisse	se io fossi
2. fuseŕi	fuisse	se tu fossi
3. fuse	fuisse	s'egli fosse
1. fusem	fuisse	se noi fossimo
2. fuseŕi	fuisse	se voi foste
3. fuse	fuisse	s' essi fossero.

A kötő, vagy kapcsoló mód jelenje hasonlít a latin és olasz kapcsoló módú jelenhez; így:

rum.:	latinúl:	olaszúl:
1. sã fiu	sim	che io sia
2. » fiŕ	sis	che tu sia
3. » fiã	sit	egli sia
1. » fim	simus	che noi siamo
2. » fiŕi	sitis	che voi siate
3. » fiã *)	sint	essi siano.

A parancsoló mód hasonlít az olaszhoz, kevésbé a latinhoz:

rum.:	latinúl:	olaszúl:
2. fiŕ	es	siŕ
3. fiã	—	sia
1. fim	—	siamo
2. fiŕi	este	siate
3. fiã	sunto	siano

A határozatlan mód jelenje:

rum.:	latinúl:	olaszúl:
a fi v. fire	esse fieri	essere
	Multja:	
a fi fost	fuisse	essere stato

*) A jelen alakjaihoz adva a «fost» mult részesülőt, kapjuk e mód multját.

Jelen gerundiuma :

rum.	lat.	olasz.
fiind	—	essendo

Mult gerundiuma :

fiind fost	—	essendo stato.
------------	---	----------------

A jelen részesülő fiitor, fiitoare megfelel a latin futurus-a alakoknak.

A mult részesülő fost-ă, stato-a, factus-a alakoknak.

Szólottunk tehát az eddigiekben a sum igének: jelentő módú jelen, félmult, első mult, második mult s első régmult időiről; a kötő- v. kapcsolómód jelenjéről és multjáról; a parancsoló mód jelenjéről; a határozatlan mód jelen és mult idejéről; a gerundium jelene és multjáról; a jelen és mult részesülőjéről.

De nem említettük a jelentő mód harmadik multját; a régmultnak második, harmadik és negyedik alakjait; az első, második és harmadik jövő időt; az óhajtó mód jelen és mult idejét, mint a melyek részben az avere, részben pedig a vrere (volere), velle igéknek igénybe vételével képeztetnek.

Mielőtt tehát az utóbbi időkről szólhatnánk, szükségesnek tartom az avere és voire, vagy vrere segédigéknek szokott alakjait bemutatni, és pedig :

II. Az «Avere». Avere lat. habere, olasz avére segédigének csak a jelentőm. jelen és félmult idejű alakjait és az óhajtómód segédalakjait használjuk segédigékül, tehát:

Jelen idő.

rum.	lat.	olasz.		
1. am	habeo	ho(ó)	nekem	} van
2. ai	habes	hai(ai)	neked	
3. are *)	habet	ha(á)	neki	
1. avem(am)	habemus	abbiamo	nekünk	
2. aveți(ați)	habetis	avéte	nektek	
3. au	habent	hanno	nekik	

Félmult idő.

1. Aveam	habebam	Avéva	nekem	} vala.
2. Aveai	habebas	Avévi	neked	
3. Avea	habebat	Avéva (avéa)	neki	
1. Aveam	habebamus	Avevámó	nekünk	
2. Aveați	habebatis	Aveváte	nektek	
3. Aveau	habebant	Avévano (avéano)	nekik	

*) Mint segédige csak a maced. dialect.; különben csak: a(re).

Az óhajtó mód segédalakjai, melyek azonban önmagukban sohasem fordulnak elő, a következők:

1. Aşĩ
2. Ai
3. Are (ar)
1. Am
2. AŃĩ
3. Ar.

Különben a habeo igének itt elősorolt segédalakjai nem egyebek, mint a latinban előforduló személyragok: am, as, at, amus, atis, ant, mi abból is kiviláglik, hogy azok épen úgy a rumánban az ige után is állhatnak mint a latinban szoktak, a mikor azonban az igével összeolvadnak; így: scie + aşı, scie + ai, scie + ar, scie + am, scie + aŃi, scie + ar. Az ige előtt állva az igétől mindig különváltan fordulnak elő; tehát: aşı scie, ai scie, ar(e) scie, am scie, aŃi scie, ar scie; vagy: am scris, ai scris stb.

Ha azonban a macedoni nyelvjárást tekintjük, úgy azt tapasztaljuk, hogy ott az óhajtó mód jelenjében a meg nem rövidített határozatlan mód alakjához járulnak a segédvégzetek, így: sciere + aşı, sciere + ai stb.¹⁾

III. A *Voire, vrere*. A jövő idő képzésénél segítségül szolgál a *vrere, voire*, lat. *velle*, olasz *volere* = akarni igének jelentő módú jelen és félmult ideje.

	rum.	lat.	olasz.
1.	voi, vreu	volo	voglio (vo')
2.	vei, vrei	vis	vuoi
3.	va	vult	vuole
1.	vom, vrem	volumus	vogliámo
2.	veŃĩ, vreŃi ²⁾	vultis	voléte
3.	vor	volunt	vogliano

Mindjárt az első személynél a voi alak vonja magára figyelmünket, mely tulajdonképen nem egyéb a voli alaknál, csak hogy a rumán nyelvben szabály, hogy ha az l egy i betű előtt áll s az l-et egy másik magánhangzó előzi meg, az l a két hangzó közül kiesik; így: cal = ló, purcel = malacz a többes számú: calĩ, purceli helyett lesz: cai, purcei. Így van ez a voli alaknál is. Az l i

¹⁾ Ez alakok előfordulnak az avasi-szatmárvidéki-román népdalokban.

²⁾ Leginkább a macedoni dialectusban és a népnyelvben.

előtt állván s azonfelül egy magánhangzó által előztetvén, kiesik és előáll a: voi.

A mi a második személy vei alakját illeti, ez nem egyéb, mint a volis v. velis alaknak mása, melyben az l betű ugyancsak a fönebb említett oknál fogva szintén kiesett.¹⁾

A 3-dik személyű va alak bizonyára a vrea alaktól származott. Ez utóbbi alak különösen a népnyelvben otthonos; pl. noi nu vrem (voim helyett) a purta aceasta sarcină = mi nem akarjuk e terhet elviselni; el nu vre (nu voiesce h.) nemic = ő mitsem akar; voi ni-vreți (voiți) binele = ti akarjátok javunkat.

Egyébiránt a népnyelvnek egyik sajátossága az is, hogy a voire (vrere) segédigének összes személyeinél a «v» betűt kihagyja, s így nem mondja: voi, vei, va stb., hanem: oi, éi, a, om, őti, or. Sőt e megrövidített alakokat az egyes és többes számú 2. személyben az «e» kihagyásával még jobban megrövidíti, úgy hogy egészben véve csak: i és ti alakok maradnak meg; így: oi aduce, i aduce, a aduce, om aduce, ti aduce, or aduce = hozni fogok, fogsz, fog stb.

Az avere és voire segédige alakjainak bemutatása után most visszatérhetünk azon igeidőkre, melyek e segédalakok közbenjöttével képeztetnek.

Jelentő mód 3-ik multja áll: az avere segédigének jelen idejű személyeiből hozzáadva a sum mult részesülőjét; tehát: am, ai, a (are); am, ați, au és fost²⁾ = voltam, voltál stb., olaszul: sono, séi, e stato v. stata; siamo, siéte, sono stati v. state.

Jelentő mód 2-ik régmultja megfelel az olasz trapassato imperfetto-nak; áll az avere segédigének félmultidejű személyeiből, hozzáadva a mult részesülőjét; így: aveam, aveai, avea, aveam, aveati, aveau avut = nekem, neked, neki volt vala stb. Olaszul: avéva, avévi, avéva avuto; avevámo, avevâte, avévano avuto.

Jelentő mód 3. régmultja áll három részből: az avere segédige jelenidejű személyeiből, a sum mult részesülőjéből és a rendes ige mult részesülőjéből. Esetleg a rendes ige maga a sum is lehet, mikor is ennek második mult részesülője «foastă» alakban for-

¹⁾ Helyenkint a vei helyett hallatszik a veri kiejtés is.

²⁾ Megjegyzendő, hogy a segédige személyei a participium után állva vele összeolvadnak; így: fostam, fostai stb.

dul elő; így: am, ai, a; am, ați, a fost foastă = voltam vala, voltál vala stb.

Jelentő mód 4. régmúltja elbáll a sum ige félmultidejű alakjaiból és a «sum»-nak mult részesülőjéből; tehát: eram, erai, era; aram, erați, era fost = voltam vala, voltál vala stb. Megfelel ez alak az olasz trapassato imperfetto-nak: era, eri, era stato v. stata; eravano, eravate, erano stati — state.

Jelentő mód jövője.

I. Az első jövő áll a voire (vrere) segédigének jelenidejű személyeiből és a rendes ige határozatlan módú rövidített alakjából: voi, vei, va; vom, veți, vor fi = leszek, léssz, lesz stb., lat.: volo, vis, vult fieri stb., olaszul: vorro, vorrai, vorra stb.

A voire segédige személyei is oly természetűek, hogy azok az ige után állva azzal összeforrnak; így: fivoi, fivei, fiva stb.

II. A második jövő három alkotó részből áll: a voire jelenidejű személyeiből, a sum határozatlan módú alakjából és a rendes ige gerundiumából; tehát: voi, vei, va stb. + fi + mergend = menni fogok, fogsz, fog stb.

III. A harmadik jövő a mult jövő, ugyancsak 3 részből: a voire jelenidejű személyeiből, a sum határozatlan módú alakjából és a rendes ige mult részesülőjéből; u. m.: voi, vei, va; vom, veți, vor + fi + fost = leendtettem, lenni fogtam (mely a magyarban nem szokásos).

II.

A rendes igék általános ragozása.

Az általános ragozás az igezők négy jellemzője szerint négyféle módon történik. Az igezők jellemzőjét pedig úgy találjuk, hogy a jelen határozatlan módnak «re» szótagját elhagyjuk, mikor is azt tapasztaljuk, hogy a megmaradt igealaknak — igezőnek — végén A, E (hosszú), E (rövid) vagy I hangzó fordul elő; miért is e jellemzők szerint 4 igecsoportot különböztetünk meg s e szerint 4 ragozási módot is.

E tekintetben tehát a rumán nyelv teljesen egyetért a latinnal, mely ugyancsak az a, ē, ě, és i jellemzők szerint szintén négy ragozási mintát tüntet föl; de eltér némiben az olasztól, mely utóbbi két: «ē és ě» jellemzőjű igeiket egy csoportba véve csak három ragozási csoporttal szerepel.

De mit is értünk az igeragozás alatt?

Az igeragozás nem egyéb, mint az igének mód, idő, szám és személy szerinti változása, mi a mód és időjellemzőknek valamint a személyragoknak az igetökhöz való hozzáadása által áll elő.

A) *Határozatlan mód.* A módok közül szükségesnek láttam a határozatlan módról első sorban azért szólni, mivel éppen ez adja meg az alapot az egész igeragozási rendszerhez, ebben találjuk fel az igetöt. E módról Diez ezeket mondja: Der Infinitiv hatte früher die volle Endung -re, deren Gebrauch aber jetzt höchstens dem Dichter gestattet sein soll nur als Substantiv behält dieser Modus seine volle Form.¹⁾ Ezek szerint tehát a határozatlan módnak két alakja van: a hosszú, mindig -re szótagban végződő és a rövid, mely a -re elhagyásával áll elő; így: läudare, tăcere, procedere, auzire és: läudă, tăcē, procedē, auzi, mely utóbbi alakok azonban sohasem fordulhatnak elő az «a» præpositio nélkül, így tehát: a läudă, a tăcē, a procedē, a auzi.

A teljes vagy hosszú alak rendszeren mint főnév fordul elő a közhasználatban úgy írásban, mint beszédben és a nőnemű -e végzetű főnevek mintájára ragoztatik is. Így olvassuk pl. a pünkösöd utáni 3. vasárnapi evangéliumban²⁾: Aşişderea şi mintea ta, dacă verī da pre «stringerea» comoarei, lumina vieţii nu verī pute căştiga. Aci va fi «plângerea» şi «scârsnirea» dinţilor.³⁾ A «stringerea, plângerea, scârsnirea» határozatlan mód főnév gyanánt van használva.

Különben a -re végzetű határozatlan mód a latin és olasz nyelvekben is használtatik főnév gyanánt. Például a Mátyás diákban, midőn Mátyás királytól kérdezi a kántor: Scisne latine, puer; Mátyás azt feleli: Scire tuum nihil est etc., hol a scire mint főnévi értelmű szó fordul elő.

A különbség a latin és rumán főnévi értelmű határozatlan mód között csak az, hogy a latinban az nem ragoztatik, míg a rumánban éppen úgy felveszi a névragokat, mint bármely más névszó.

A határozatlan mód a fönebb említett eseten kívül hasz-

¹⁾ Gramm. 243. l.

²⁾ Cipariu: Analecte literarie 18. l.

³⁾ U. o. 7. l.

náltatik még: 1. A jövő idő képzésénél a segédige személyei mellett; mint: *voi laudare, vei v. veri vedere, va scriere* stb. E jövő idő azonban csak a maczedoni dialectusban szokásos; nálunk és Rumániában a jövő idő képzésére a segédige személyei mellett a határozatlan módnak rövidített, vagyis *re* nélküli alakját alkalmazzuk: így: *voi, vei, va, vom, veti, vor lauda, avē, scire, auđi*.

2. A föltételes mód, vagy óhajtó mód jelen idejének előállításánál; tehát: *ași, ai, ar, am, ați, ar, laudare, avere, scriere, auđire*. Ez az alak is a maczedoni nyelvben otthonos; míg nálunk ez esetben is a *re* nélküli alak alkalmaztatik.

3. Ezen két ige után is: *pot* és *sciu* = *-hatok, képes vagyok és tudok vagy értek*. De csak akkor, ha a határozatlan mód vagy közvetlenül e két ige után áll, vagy csak kevés távolság van közöttük; pl.: *pot ajungere = elérhetem; sciu vorbire frumos = szépen tudok beszélni; Petru poate înțelepțese vorbire = Péter bölcsen tud beszélni; különben ha ez igék s a határozatlan mód a mondatban messze esnek egymástól, akkor a határozatlan módnak *re* nélküli alakját használjuk a vele járó *a* praepositívával; így: *Sunt oamenii, cari sciu in toate limbile europene a vorbi = Vannak emberek, kik tudnak az összes európai nyelveken beszélni. Oamenii de omenia nu pot cu omenii denemic o societate a forma = A becsületes emberek nem alkothatnak egy társaságot a semmirevalókkal.**

Egyébiránt vannak a latin nyelvben is némely példák a határozatlan mód *re* szótagjának kihagyására; ilyenek például: *Ilicet, az ire licet; scilicet, a scire licet; vide licet, a videre licet* stb. helyett.

B) *Jelentő mód*. A jelentő mód az egyedüli, melyben úgy a fő-, mint a mellékidők is, valamennyien előfordúlnak. Így van a jelentő módnak három főideje: jelen, múlt és jövője; és 3 mellék ideje u. m.: félmúlt, régmúlt és jövőmultja.

A jelentő mód jelen idejét kapjuk a rövidített határozatlan módból és pedig úgy, hogy az első igeragozás csoportjába tartozó igéknél az egyszámú első személyben a jellemző hangzót egyszerűen kihagyjuk, vagy *u*-val cseréljük fel; pl.: *laud(a) cant(a) arunc(a)* stb.; *v. afl+u, infl+u, impl+u, intr+u* *). A második sze-

*) Diez Gram. 243. Welches jetzt nur nach mehrfachen cons. und nach *«i»* geschieht.

mélyben a jellemző «a» helyébe az -i személyragot adjuk: laudî, cântî, aruncî. A harmadik személyben helyreáll az igető a jellemzővel minden rag nélkül; így: cântă, laudă, aruncă, s csak a hangsúly lesz vég-, vagy másodvég előtti. A többes számban ismét a jellemzős igető fordul elő, melyhez az 1. személyben a mu (lat. mus, olasz ĩamo) ragot adjuk, minél fogva az «a» borulttá lesz; *) így: lăudămu, muștrămu, cântăm stb.; a 2-ik személyben változatlanul jön elő a jellemzős tő s a -ți személyragot csak hozzáadjuk; mint: lăudați, cântați, aruncați stb.; végre a többes harmadik személy olyan, mint az egyes 3-ik személy: laudă, aruncă, strică, strigă stb.

A II., III. és IV. csoporthoz tartozó igék egyformán képezik jelentő-módú jelen idejüket, és pedig: Az egyes szám I. és többes szám III. személyüket úgy, hogy a jellemző ē, ē és i hangzók helyébe «u» betűt vesznek fel, mely «u» azonban, mint általában a főnevek vég -u betűje is, most már el is szokott hagyatni; pl.: tacu v. tac, facu v. fac, dormu v. dorm. Ha azonban a vég u-nak teljes hangértéke van, sohasem hagyható ki. Mondani és írni kell tehát: scriu, știu és sohasem: scri, ști.

A mi az egyes szám második személyét illeti, itt a jellemző helyet egyszerűen elfoglalja a személyrag: -i; pl. taci, faci, dormi stb. Az egyes számú harmadik személy a II. és III. csoportnál maga a jellemzős tő, míg a IV-iknél a jellemző: -i az e-nek ad helyet és így egyenlővé válik a II. és III. csoportbeli harmadik személylyel. Megjegyzendő, hogy a hangsúly itt is hátrább megy egy szótaggal, vagy is lesz vég előtti; így: vĕde, sĕde, tĕarce, dĕărme, aĭde stb. Végre a többes szám első és második személyében a jellemzős igető teljesen változatlanul áll, s így veszi maga mellé a személyragokat. Tehát: vedĕ + mu, vedĕ + țî; scriĕ + mu, scriĕ + țî; aĭđi + mu, aĭđi + țî.

Az előre bocsátottak szerint a négy igető így jelentkezik:

I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport
cantă	tăcĕ	facĕ	dormi,

egészen véve tehát úgy mint a latin, vagy olasz nyelvben. E tővekből az előadottak szerint lesz a

*) Ez által különbözik az imperf. formájától.

Jelentő mód jelen idő:

személy	1.	laud+(u)	tac+(u)	fac+(u)	dorm+(u)	
		2.	laud+i	tac+i	fac+i	dorm+i
		3.	laudă	tăce	face	doarme
	1.	lăudă+mu	tăce+mu	face+mu	dormi+mu	
		2.	lăuda+ți	tăce+ți	face+ți	dormi+ți
		3.	laudă	tac+(u)	fac+(u)	dorm+(u).

Vannak igék a rumánban, melyek a fönemlített szabályoktól eltérőleg képezik jelentőmódú jelen idejüket és pedig olyképen, hogy az igető és személyragok közé «ez» vagy «esc» szótagot ékelik. De a többes szám I. és II. személye itt is «ez», illetőleg «esc» nélkül képeztetik. Így: a curma=megdönteni: curm-ez + u, curm-ez + i, curm-eaz + ă, curmă + mu, curma + ți, curm-eaz + ă; vagy: a fini=végezni: fin-esc + u, fin-esc + i, fin-esc + e, fini + mu fini + ți, fin-esc + u stb.

E jelenségek szintugy fordulnak elő a latin és olasz nyelvben, mint a rumánban; így frigeo és concupio latin igékből a frigesco, concupisco; az olaszban teszem föl: a finire és capere igékből a finisco, capisco; a mentire és patire alakokból: mentisco, patisco rum.: mintesc, pătesc stb. De ezek a különleges igeragozásnál, s nem az általánosnál fordulnak elő.

Jelentő mód múltja. A jelentő mód múltjában három árnyalatot különböztetünk meg: a félmult, mult és a régmult időket.

A félmult idő kifejezésére a rumán nyelvnek csak egy alakja van, mely aképen áll elő, hogy a rövidített határozatlan alakhoz «am» szótag függesztetik, mely megfelel a latin «bam», az olasz «va» szótagnak. Az így toldott alak képezi a félmult idő első személyét; a több személy a személyragoknak az «m» helyébe tévése által származik; így:

Egyes szám	}	1. lăudăm	Többes szám	}	lăudă+mu
		2. lăuda+i			lăudă+ți
		3. lăudă			lăudă

Épen mint a latinban: laudabam, az olaszban: loda+va stb. Sőt Diez határozottan azt állítja, hogy eredetileg a rumán félmult idejű képző teljesen azonos volt a latinnal, és csak a későbbi időkben esett volna ki a b.*)

A mult időre a rumán nyelv több formával rendelkezik, és pedig: van két egyszerű, és egy összetett, és így összesen három alakja; és pedig:

*) Gram. 244. Das Imperfect stösst überall das ursprüngliche b aus.

I. Az egyszerű mult, mely származik a rövid infinitivustól oly módon, hogy az első és negyedik csoportbeli igéknél a rövid infinitivushoz «i» betűt adunk, a II. és III. csoportbelieknél a jellemzős *ē* és illetőleg *ě* helyébe «ui» szótagot helyezünk; így: *lāuda+i*, *tāc+ui*, *cređ+ui*, *auđi+i*: latinul: *laudavi*, *tacui*, *credidi*, *audivi*; vagy olaszul: *lodai*, *tacui*, *credei*, *odii*. Az így nyert alakból képezzük az egyes személyeket. De, mivel a személyek nem pusztán a személyragoknak ez alakhoz való hozzáadása által keletkeznek, hanem arra egyéb kellékek is megkívántatnak; álljanak itt még a következők: az első személy maga a nyert alak; a 2-ik személy: *lāudași*, *tācuși*, *cređuși*, *auđiși*, a hol a «și» végzet mindenütt a latin «sti» szótagból keletkezett és pedig amaz elvnél fogva, hogy: «némely szókban a «t» betű egy «s» és egy $\frac{1}{2}$ értékű «i» közé kerülve nyomtalanul elvész és az «s»-nek értéke egyenlő a magy. s-sel; így: latinul: *pastio+ne*, a rumánban lesz: *pășiu+ne*; *vestmentum* lesz: *veșimânt*; — *laudasti*, *tacuiști*, *credidisti*, *audivisti* stb. lesznek: *lāudași*, *tācuși*, *cređuși*, *auđiși*.¹⁾

A harmadik személy a képzős «i»-t mind a négy igeragozásnál kiveti s a hangsúlyt az utolsó szótagon alkalmazza; így: *laudà*, *tacù*, *cređu*, *auđi*.

A mi a többes számú személyeket illeti, ezek mostanság csak a macedo-rumánoknál vannak használatban és a következőleg képeztetnek:

1. személy: a vég «i»-t elveti s helyébe jön a személyrag, egyuttal az «a» borulttá lesz; így: *lāudāmu*, *tācum*, *cređum*, *auđim*.

2. személy: a vég «i» helyébe «tu» és nem a szokásos «ti» személyragot veszi föl; mint: *lāudatu*, *tācutu*, *cređutu*, *auđitu*.

3. személy: a vég «i»-t ru(e) szótaggal cseréli fel: tehát mondja: *lāudāru(e)* *tācuru(e)*, *cređuru(e)*, *auđiru(e)*.²⁾

A mondottak szerint tehát a négy igecsoport

I. Első, egyszerű multja:

	I.	II.	III.	IV. csoport
egy. sz.	1. <i>lāudai</i>	<i>tācui</i>	<i>cređui</i>	<i>auđii</i>
	2. <i>lāudași</i>	<i>tācuși</i>	<i>cređuși</i>	<i>auđiși</i>
	3. <i>laudà</i>	<i>tācù</i>	<i>cređu</i>	<i>auđi</i>
több. sz.	1. <i>lāudām</i>	<i>tācum</i>	<i>cređum</i>	<i>auđim</i>
	2. <i>lāudatu</i>	<i>tācutu</i>	<i>cređutu</i>	<i>auđitu</i>
	3. <i>lāudaru(e)</i>	<i>tācuru(e)</i>	<i>cređuru(e)</i>	<i>auđiru(e)</i>

¹⁾ Cipariu, Gram. 111. l. 3. jegyzet.

²⁾ Massimu, Gram. Macedono-romănesca. 78., 79. lapok.

II. *A jelentő mód második egyszerű multja.*

A második, egyszerű mult úgy keletkezik, hogy a mult idejű töknek végső «i» betűje helyébe «räm» szótag jő mind a négy igeragozásban. Ez alakja az igének megfelel a latin összevont plusquamperfectumnak; így: laudaram a laudaveram helyett.*) Az így nyert alak képviseli az egy. sz. első személyt; a többi személyei az igének úgy származnak, hogy az «m» betű helyét egyszerűen a személyragok foglalják el; tehát:

	I.	II.	III.	IV. csoport.
egy. sz.	1. läudaräm	täcuräm	creduräm	audiräm
	2. läudaräsi	täcuräsi	creduräsi	audiräsi
	3. läudarä	täcurä	credurä	audirä.
több. sz.	1. läudaräm	täcuräm	creduräm	audiräm
	2. läudaräti	täcuräti	creduräti	audiräti
	3. läudarä	täcurä	credurä	audirä.

Használatban az I. és II. multnak személyei nemcsak hogy akárhányszor felcseréltetnek, hanem, míg az egyes számban rendszeren az első mult, a többes számban szokottan a 2-ik mult személyei jönnek elő; úgy hogy majdnem azt lehetne állítani, hogy az első multnak a többese s viszont a másodiknak az egyese teljesen elavult.

III. *A jelentő mód harmadik multja.*

A rumánban a jelentő módnak harmadik multja is van, a mely már az összetett idők közé sorolandó, a mennyiben az két részből áll; u. m.: a rendes igének mult idejű részesülőjéből és az «avere» segédigének jelen idejű személyeiből. A mult részesülő a rumánban is épen úgy képeztetik, mint a latin és olaszban, s valamint ezekben, úgy a rumán nyelvben is külön végzettel bír a him-, és külön a nőnemet illetőleg; pl.: läudat-ä, täcut-ä, credut-ä, nutrit-ä, latinúl: laudatus-a; creditus-a; nutritus-a; vagy olaszúl: lodato-ä, taciuto-a, creduto-a, nutrito-a stb.

De, ámbár a részesülőnek külön végzete van a him- és külön a nőnemre, e különbség még sem emelkedik érvényre akkor, midőn a részesülő a cselekvő mult képzésére használtatik, s csak a szenvedő értelemben érvényesíti magát mind a két alak nem és

*) Diez, Gram. 244. §. «Esnimmt seinen Plural vom lateinischen Plusquamperfect.»

szám szerint; mint például: *sum lăudat* és *lăudată* stb.; *suntem lăudați* és *lăudate*.

Továbbá megjegyzendő még — a mi különben a segédigék időinek képzésénél is kiemeltetett — hogy a segédige személyei előfordulhatnak a részesülő előtt s ekkor ettől különváltan, és előfordulhatnak a részesülő után és ez esetben összeiratnak a részesülővel. Értelmi tekintetben az nem tesz semmi különbséget, hogy a segédige személyei a részesülő előtt, vagy a részesülő után állanak-e. Az előre bocsátottak szerint tehát a jelentő mód harmadik múlt ideje:

	I.	II.	III.	IV. csoport.
1.	<i>am lăudat</i>	<i>am tăcut</i>	<i>am cređut</i>	<i>am auđit</i>
2.	<i>ai lăudat</i>	<i>ai tacat</i>	<i>ai cređut</i>	<i>ai auđit</i>
3.	<i>a lăndat</i>	<i>a tăcut</i>	<i>a cređut</i>	<i>a auđit</i>
1.	<i>am lăudat</i>	<i>am tăcut</i>	<i>am cređut</i>	<i>am auđit</i>
2.	<i>ați lăudat</i>	<i>ați tăcut</i>	<i>ați cređut</i>	<i>ați auđit</i>
3.	<i>an lăudat</i>	<i>au tăcut</i>	<i>au cređut</i>	<i>au auđit</i> ;

vagy: *lăudat+am, tăcut+am, cređut+am, auđit+am* stb.

A jelentő mód régmúlt ideje. Ilyen tulajdonképen négy van a rumán nyelvben, még pedig az egyik egyszerű alakkal, a másik három összetett alakkal bír.

I. Az egyszerű régmúlt idő.

Megfelel a latin optativus múltjának, vagy coniunctivus régmúltjának; származik a röv. infinitivustól a «sem» szótag hozzáadásával;*) a második személy előáll, ha a vég «m» helyébe «și» szótagot alkalmazunk. A többi személy a rendes ragoknak a régmúlt idejű tőnek «m» helyébe adásával keletkezik; így:

	I.	II.	III.	IV. csoport.
egy. sz.	1. <i>Laudasem</i>	<i>tăcusem</i>	<i>cređusem</i>	<i>auđisem</i>
	2. <i>lăudaseși</i>	<i>tăcuseși</i>	<i>cređuseși</i>	<i>auđiseși</i>
	3. <i>lăudase</i>	<i>tăcuse</i>	<i>cređuse</i>	<i>auđise</i>
több. sz.	1. <i>lăudasem</i>	<i>tăcusem</i>	<i>cređusem</i>	<i>auđisem</i>
	2. <i>lăudaseți</i>	<i>tăcuseți</i>	<i>cređuseți</i>	<i>auđiseți</i>
	3. <i>lăudase</i>	<i>tăcuse</i>	<i>cređuse</i>	<i>auđise.</i>

Az olasz óhajtó mód jelen ideje hasonló ehhez; így: *Parlassi, credessi, nutrissi* stb.

Az összetett alakkal bíró régmúltak, mint nevek is mutatja, két részből állanak és pedig: a segédigékből és az illető igeinek

*) *Massim, Gram. 84. 1.* «Románii dea stănga Dunării formă mai mult ca perfectul fără ajutătorul avere, cum: *călcasem, călcasei* stb.»

múlt részesülőjéből, mely itt is épen úgy, mint a jelentő mód harmadik múltjának képzésénél teljesen változatlanul marad a segédigék személyei mellett, úgy az egyes, mint a többes számban is.

De lássuk ezeket egyenkint.

II. *A jelentő mód második régmúltja*: származik az «*avere*» segédigének félmúlt idejű személyeiből, hozzáadva a múlt participiumot hímzemű végzettel változatlanul. Megjegyzem, hogy itt a segédige személyei nem állhatnak, mint a jelentő mód harmadik múltjában, az igenév után is. Ez az alak csak a maczedoniai rumánoknál*) szokásos; nálunk még a legrégebb írónál is a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

		I.	II.	III.	IV.	
egy. sz.	}	1. <i>aveam</i>	}	}	}	}
		2. <i>aveai</i>				
		3. <i>avea</i>				
több. sz.	}	1. <i>aveam</i>	}	}	}	}
		2. <i>aveaŝi</i>				
		3. <i>aveau</i>				

III. *Jelentő mód harmadik régmúltja*: A *sum* igének félmúlt idejű személyeiből hozzáadva a változatlan participiumot:

		I.	II.	III.	IV.	
egyes sz.	}	1. <i>eram</i>	}	}	}	}
		2. <i>erai</i>				
		3. <i>era</i>				
több. sz.	}	1. <i>eram</i>	}	}	}	}
		2. <i>eraŝi</i>				
		3. <i>erau</i>				

IV. *A jelentő mód negyedik régmúltja*: Ez már tulajdonképen három alkotó részből áll: az «*avere*» jelen idejű személyeiből, a *sum* múlt participiumából és a rendes ige múlt participiumából. Itt szintén változatlanul csatlakozik a két részesülő az *avere* jelen idejű személyeihez; így:

		I.	II.	III.	IV.	
egy. sz.	}	1. <i>am</i>	fost <i>läudat</i>	<i>täcut</i>	<i>cređut</i>	<i>auđit</i>
		2. <i>ai</i>	“ “	“	“	“
		3. <i>a(re)</i>	“ “	“	“	“
több. sz.	}	1. <i>am (avem)</i>	“ “	“	“	“
		2. <i>aŝi (aveŝi)</i>	“ “	“	“	“
		3. <i>au</i>	“ “	“	“	“

*) Massim, Gram. 78. I. *aveam*, *aveai*, *avea* stb. *cäcat*.

Ha azonban a rendes igének participiuma: *lăudat, tăcut, cređut, auđit*, a nem és szám szerint változást szenved, mint: *Petru a fost lăudat, Elena nu a fost lăudată*; *oamenii erau tăcuți, muierile nu erau tăcute*, akkor ezeket nem szabad cselekvő (activ) múlt- vagy régmúlt időknél tekintenünk, hanem múlt, vagy régmúlt szenvedőknek; épen mint a latinban: *Petrus fuit laudatus, Helena non fuit laudata; homines taciti erant, mulieres non erant tacitæ*.

Jelentő mód jövő ideje. Jövőt csak egyet ismer a rumán nyelv, azt t. i., mely származik a rövidített infinitivusból és a (volo) voi segédigének személyeiből, és pedig úgy, hogy, ha a voi ige személyei az infinitivus után állanak, azzal összeiratnak, ha azonban az infinitivus előtt foglalnak helyet, úgy attól különváltan állanak; így: *lăudavoi, tăcevoi, credevoi, auđivoi* és: *voi lăuda, -tăce, -crede, -auđi* stb. A maczedoni dialectusban mindig a teljes «re» végzett infinitivus és a voi segédige személyei alkotják a jövő időt; így: *voi lădare, voi tăcere, voi credere, voi auđire*.¹⁾ Ezek szerint a jövő idő alakja:

	I.	II.	III.	IV.
egy. sz.	1. lăudavoi	tăcevoi	credevoi	auđivoi
	2. lăudavei(veři)	tăcevei(veři)	credevei(veři)	auđivei(veři)
	3. lădava	tăceva	credeva	auđiva
t. sz.	1. lădavom	tăcevom	credevom	auđivom
	2. lădaveți(vreți)	tăceveți(vreți)	credeveți(vreți)	auđiveți(vreți)
	3. lădavor	tăcevor	credevor	auđivor, vagy

a segédigét mindenütt elül használva: *voi lăuda, vei(veři) lăuda* stb.

A rumán nyelvi jövő idő képzésénél lehetetlen észre nem vennünk a szembeszökő hasonlatosságot a latinban előforduló futurum exactumhoz, különösen mondható ez az egyes számú második személyről; *lădaveri* lat. *laudaveris*: a többes számú második személyről: *lădaveți*, lat. *laudaveritis*.

Sőt még nagyobb lesz a latin és rumán között a hasonlatosság, ha a jövőt a voi helyett a *vreu* alakkal képezzük, a mint azt a voi segédige tárgyalásánál már fönnebb is említettem, s a mint az a régi íróknál elég sűrűen elő is fordul; ²⁾ így: *căntavrem*,

¹⁾ Lásd: Massim, Gram. 80. lap: *voi călcare, voi tăcere, voi arupere voi auđire*.

²⁾ Cipariu, Analecte 182. l. Psalterium 136. V. caput. Cum căntavreu

cantaverimus; cãntavreți, cãntaveritis; cãntavrei, cantaveris; cãntavreu, cantavero stb.

A régi nyelvelmékekben ez egyetlen alakon kívül a jövő idő kifejezésére találunk még egy más alakot is, mely az «avere» segédigének jelen idejű személyeiből és az «a» præpositiós infinitivusból származik; mint: am, ai, are, avem, aveți, au a merge = menni van szándékom = menni fogok. ¹⁾ Így olvassuk Coresinek nagybőjti prædicatiójában: Cine va be amu dintru el nu are a se insetoșa nicî odată. Nu are a fi ție aceasta. Nu are a muri. Sciu că are a se scula Dumnezeu, és sok más ehhez hasonló példa.

A részesülőről: A rumánban két alakja van az igenévnek: a jelen és múlt idejű részesülő. Nem áll tehát, a mit Diez róla mond, hogy t. i. annak jelen ideje a rumánban teljesen elenyészett ²⁾ volna; de annyi bizonyos, hogy képzése egy, sok kivételt tűrő szabály szerint történik. Mind a jelen, mind a múltidejű részesülőnek melléknévi természete van, s a hímnemre vonatkozó alak «u»-val, a nőnemre vonatkozó pedig «a»-val végződik; így: lăudă+toriü, lăudă+toariä; lăuda+tu, lăuda+tă.

I. *E szerint a jelen idejű részesülői alakok a rövidített, határozatlan mód alakjától származnak és pedig:* ha a határozatlan mód alakjához a hímnemben «toriü», a nőnemben «toariä» képzőket adjuk, s megfelelnek a latin tor- és trix-képzetű alakoknak, az olaszban a -tore és -trice végzetűeknek; pl.: purtătoriü, purtătoariä, lat.: portator, portatrix, olaszúl: latore, latrice.

1. Megjegyzendő, hogy a II. és III. igeragozáshoz tartozó igék a rövid. határozatlan mód jellembetűjét, az «e»-t sokszor «u»-vá idomítják és a «toriü, toariä» képzők ehhez ragasztatnak; pl.: a bate, a ține lesz: bătătoriü-ä, ținettoriü-ä; de bătutoriü-ä és ținutoriü-ä is.

Cipariu azt mondja, ³⁾ hogy a mai kiejtés szerint a II. és III. coniugatióra tartozó, jelen idejű részesülők a jellemzős «e» helyett borúlt «a»-t hallatnak, és ebből kifolyólag eme hang kifejezésére «a»-t is kell írunk és nem «e»-t; pl.: făc-ä-toriü, înțeleg-ä-toriü és nem fac-ë-toriü, înțeleg-ë-toriü.

... , Egyházi beszéd Coresi: tu ești cela ce va să vie, au altul acceptaream. Că mai scump lucrul aflăreți stb.

¹⁾ Coresi, Egyházi beszédek. Brassó, 1580.

²⁾ Diez, Gram. 244: Das particip. præsens ist erloschen.

³⁾ Gram. 286. lap. 4. jegyzet.

Nézetem szerint abból a körülményből, hogy valahol borúlt «a» hang hallatszik, nem epen okvetetlenül következik, hogy azt a hangot mindig «a»-val is adjuk vissza; mert hiszen köztudomású a rumán nyelv ismerői előtt, hogy a borúlt «a»-hang értékével bir a borúlt «e»-hang is. És így e részesülők is u töben levő «e»-vel és nem más hangjeggyel (a) irandók; tehát: fac-*ë*-toriü, in*te*leg-*ë*-toriü, a mint azt Rumániában is írják; mivel ezek a: face, in*te*lege, tehát e-vel bíró tökből származnak.

De sőt maga Cipariu is írja a borúlt «e»-t és bizonyára úgy is ejti ki, mint a borúlt «a»-t szokás kiejteni. Így találjuk nála: *) r*ë*m*ã*n*ã*tori*u*, in*s*ëmnarea, respunde etc., a hol a: «re, sem, res» szótagokban az «e» borúlt = az «a» borúlt hangjegy értékével, s hogy miért szerepel meg is az «e» és nem az «a», azt a származtatás szabályaiból elég világosan megérthetjük.

Mivel lehetne tehát indokolni azt, hogy a II. és III. csoport-hoz tartozó igék töbeli jellemzőjüket, az «e»-t a jelen idejű részesülőben a-vá alakítják? Legfelebb azzal, hogy, ha megtartjuk a tö «e»-betűjét, akkor az «e»-vel kiírt alakokat úgy kellene kiejtenünk, hogy az «e» előtt álló «c» és «g» betűket «cs» és «dzs»-nek kellene hangoztatnunk.

Ez indok azonban csak látszólagos. A c és g-re vonatkozó főszabály ugyanis, nem úgy szól, hogy a hol a «c, g» az e betű előtt áll, mindenütt «cs, dzs»-nek ejtendő ki; hanem csak ott, a hol az e betű = is «e» hangértékkel, különben a «c, g» nem szenved változást értéke tekintetében; írjuk tehát a jelen idejű részesülőt a: face, tace, trage, suge igetökből: fac-*ë*-toriü, t*ã*c-*ë*-toriü, trag-*ë*-toriü, sug-e-toriü stb., melyekben a c = k, a g pedig = g-vel és nem cs, illetőleg dzs-vel.

Igy míg egyrészt hódolunk a szószármaztatás szabályainak, másrészt fölöslegessé válik a Cipariu által a II. és III. csoport-hoz tartozó igéket illető kivétel.

2. Hogy némely II. és IV. coniugatióhoz tartozó igéknél a tö «i», «u» hangzó betoldásánál megnyúlik; pl.: a fi, a sci; szabályszerűleg kellene lennie a jelen idejű részesülőnek fi+toriü, sci+toriü be+toriü; de lesz a tö megtoldása folytán; fi+i+toriü-toariä; sci+u+toriü-toariä, vagy sci+i+toriü-toariä, v. sci+e+toriü-toariä be+u+toriü-toariä stb.

*) U. o. 287. l.

II. A múlt idejű részesülő. Előáll, ha a rövid határozatlan módú alakhoz a hímnemben «tu», a nőnemben pedig «ta» szótagot adunk, mely végzetek megfelelnek a latinban előforduló tus-ta-, az olaszban a «to» és «ta» végzeteknek; így: a laudare, dicsérni: laudatū-laudatā lat.: laudatus-a, olaszul: lodato-lodata; tinere = tartani: tinutū-ā; lat.: tentus-a (retentus-a és más összetételben). ol.: tenuto-a; credere hinni: credutā-ā, lat.: creditus-a, ol.: creduto-ā; nutrire, táplálni: nutritū-ā, lat.: nutritus-a, ol.; nutrito-a stb. Így tehát — mint fönnebb is említettem — a múlt idejű részesülőnek melléknévi természete van és külön végzettel bír a hímnem és külön a nőnemre.

Azonban valamint a jelen-, úgy a múlt idejű részesülő képzése is, különösen a II. és III. coniugatiónál, a rendes képzési szabályoktól eltérést mutat, és pedig:

1. mind a második, mind pedig a harmadik csoporthoz tartozó igék a múlt idejű részesülőben (a múlt időben is) a töben levő «e» betűt «u»-vá alakítják, mint: avere = bírni: avutū-ā, credere = hinni: credutū-ā, temere = félni: temutū-ā stb.

2. A harmadik csoporthoz tartozó igen számos ige, kiválóan pedig azok, melyeknek rövid határozatlan módú alakjaiban a jellemző előtt a «c», «g» hangjegyek fordulnak elő, a múlt részesültöt nem «tu», «ta» képzővel, hanem «su», «sa» végzettel képezik; így: ducere = vezetni, vinni; dicere = mondani; trahere = húzni; attingere = érinteni; stringere = szorítani; plangere = sírni stb. múlt idejű részesülői: dusū-ā, disū-ā; trasū-ā; atinsū-ā; strinsū-ā; plānsū-ā stb.

Az így nyert múlt idejű részesülőnek hímnemű, változatlan alakjától — a mint azt már fönnebb is érintettem — és az avere, illetőleg fire (habere, fieri) segédigék személyeiből nyerjük az összes összetett múlt időket; pl.: am laudatū, am fost laudatū, eram laudatū stb.

Megjegyzendő, hogy az összetett múlt idők képzése ily módon csak a Duna baloldalán lakó rumánoknál szokásos; a mi a macedoniai rumánokat illeti, azok az összetett múlt idők képzésénél a segédigék személyei mellett a participiumnak mindig nőnemű végzetét használják; így: am laudatā, aŕi laudatā stb.)*

A régi nyelvelmékekben azt találjuk, hogy az «eram» alak

*) Cipariu Gram. 287. l. 6. pont.

személyei mellett maga a múlt részesülő is ¹⁾ nem és szám tekintetében alanyi főnévhez igazodik. Így olvassuk a Genesis könyvében XXX. 9.: *Când vedu ea cum că era stătută de a nascere.* Továbbá Marc evangéliumában nr. 32: *Unii amu din ei dedeparte era veniți*; Coreși prädicatiója pünkösöd utáni harmadik vasárnapon: ²⁾ *Ci acesti oameni orbi era audiți de vestea lui Isus*; Lukács ev. nr. 111: *Pre urmă merseră muierile, ce era venite din Galilea* Mint a dült betűkkel irt helyekből kitünik, a múlt részesülői alak híven megegyez az alanyval nemben és számban.

Sőt ugyancsak a régi nyelvemlékekre támaszkodva állíthatjuk, hogy a múlt idejű részesülő magával a mondat tárgyával is összeegyeztetve használtatott. Így találjuk azt ugyancsak a Coreși-féle prädicatióban: ³⁾ *Ci sē miloszārdi (indurā) Dzeu cu ānima sa derept oameniī sei, pre cariī era făcuți* (a kiket megteremtett volt). Ez azonban ritkábban fordult elő.

Ezekből egyúttal kitetszik, hogy a múlt idejű részesülő ilyenkor távolról sem szenvedő értelmű még a cselekvő átható igéknél sem, annál kevésbbé a nem áthatóknál, melyeknek szenvedő alakjuk különben sem lehet.

A körülírt hajtogatás, vagyis a latin urus-a-um végű cselekvő jövő idejű részesülő. Ez a rumánban csak némely főnevekben csillámlik föl, képeztetvén az a múlt idejű részesülőből az «urā» végzet hozzátoldásával; így: *alergatū-ā, apāratū-ā, aretatū-ā, călcatū-ā, cursū-ā, impetritū-ā, implinitū-ā*; részesülőkből lesz: *alergăturā, apārărutā, aretăturā, călcăturā, cursurā, impetriturā, implăturā*; nőnemű főnevek mindannyian.

Mint igealak tehát a cselekvő jövő idejű részesülő teljesen hiányzik a rumánban.

Végül hiányzik a rumánban a jelen idejű részesülőnek amaz alakja, mely a latinban «ns», vagy «ens» képzőnek, az olaszban az «ente» képzőnek a tőhöz való hozzáadása által keletkezik; mint: *narrans, parens, credens, nutriens*; olaszul: *parlante, parente, credente, nutrente*. Az ily alakok a rumánban mind fő- és melléknévi tulajdonsággal bírnak s csakis ilyenekül szerepelnek; pl.: *Pārinte* = szülő; *putinte* = hatalmas; *fierbinte* = forró stb.

¹⁾ Cipariu, Principia 180. l. *D* és *A* pontja.

²⁾ Az 1575-ik évben.

³⁾ U. a. év 8. vasárnap újév után.

Gerundivum. A gerundivum szintén a rövidített határozatlan módú alakoktól származik még pedig aképen, hogy a röv. határozatlan mód alakjaihoz «nd» ragot függesztünk; így: laudâ+nd, tacê+nd, credê+nd, auđi+nd, vagyis épen úgy, mint a latinban ndus-a-m, v. -endus-a-um, az olaszban pedig -ndo szótagnak az igetôhöz való hozzáadása által; pl.; laudandus-a-um stb., olasz. lodando, tacendo, nutrendo stb. A rumánban azonban a gerundivum alakja nem igazodik az alanyhoz nem, szám és eset tekintetében, hanem adverbium gyanánt megmarad változatlanul.

Cipariu ¹⁾ helyesebben véli származtatni a gerundivumot a jelentô mód I. múlt idejének egyes számú 3. személyétôl, a mikor is — szerinte— megszûnnék minden anomalia, melyet ô abban lát, hogy, ha a gerundivumot a röv. határozatlan mód alakjaitól származtatjuk, mindazon II. és III. csoporthoz tartozó igékben, melyekben a csoportjellemzô «e» c, v. g élé kerül, ezen «e» jellemzôt «a»-val kellene felváltanunk; mert nem lehet írunk: tacênd, trágênd; hanem tacând, trágând.

E tekintetben Cipariunak a nézete túlhaladott álláspont; mert nemcsak hogy lehet a jellemzôs «e»-t megtartanunk; de sôt meg is kell azt tartanunk, mert a szabály nem az, hogy valahányszor a «c, g» e v. i «betűk» előtt állanak, es illetôleg dzs értékben veendők; hanem: valahányszor «e» illetôleg «i» hangérték előtt fordulnak azok elô, a mint azt bátor voltam a részesülô tárgyalásánál is megjegyezni.

Jellemzôs «e»-vel írják tehát mindenütt a gerundivumos alakokat a nélkül, hogy azért a «c», illetôleg a «g»-n valami változást észlelnénk. És így szó sem lehet anomaliáról. ²⁾ ³⁾

Némelyek arra támaszkodva, hogy a régi rómaiaknál is szokásban volt a gerundivumokat néha -und szótaggal képezni az -end szótag helyett a II., III. és IV. coniugatiónál; mint: iuri dicundo, de herciscunda hæreditate, oriundus stb., arra a következtetésre jutnak, hogy a rumánban is írathatnának und végzettel a gerundivum alakjai.

¹⁾ Gram. 288. l. 1. jegyzet.

²⁾ Joan Popea, Olvasókönyv. Szeben, 1885. 42. olv. 2. bekezdés, 2-szor: Ajungênd in curte, 44. olv. 6. bekezdés: Facêndu-se mai mare stb.

³⁾ Maiorescu, Critice Bucuresti 1874. 4. l.: Introducênd construc,iuni false de cuvinte stb.

Szerintem ez két oknál fogva nem volna helyes, és pedig:

1. az -und alakot használva -end helyett elhomályosulna a szó gyöke; már pedig az orthographiának nem lehet feladata, hogy a nyelv szellemi arcát minél inkább megvesztegesse, hanem ellenkezőleg, hogy a szógyököket és a velök kapcsolatos képzőket és ragokat — a mennyiben az nem az értelem rovására megy — minél világosabban kifejezésre juttassa;

2. az -und szótag használatával az -end helyett azon vesszük észre magunkat, hogy minden indokolás nélkül egy negyedik orrhangot teremtettünk a rumánban előforduló á, é és í orrhangok mellett, holott pedig az «u» még eddig nem vala orrhang, és reá nem is vala, mint ilyenre, szükség.

Irjuk tehát a gerundivum alakjait következetesen a töben levő jellemző-hangzók megtartásával: lăudând, tăcënd, credënd, auđînd.

Végül meg kell jegyeznem, hogy a maczedoni dialectusban a fõnt vázolt gerundivumi alakon kívül előfordul még a következõ alak is: lăudă-ndului, tăcē-ndului és auđi-ndului.

C) *Parancsoló mód.* A parancsoló módot a határozatlan mód alakjaitól származtatjuk, még pedig úgy, hogy annak negativ formájában a jellemző hangzók egészen változatlanul hagyatnak; pl: nu lăudă, nu tăcē, nu scriē, nu auđi; míg a positiv formában a jellemző hangzón nyugvó hangsúly a szóalakba befelé vonulva, az végelõttivé, illetõleg másodvégelõttivé lesz; így; lăudă, tăci, scriē, auđi.

Végelõttivé lesz a hangsúly az elsõ csoporthoz tartozó igék positiv parancsolójában, ha a végelõtti szótag hosszú, mint: a ascultă, a aruncă, a mănă stb. parancsoló módban: ascultă, aruncă, mănă stb.

Míg ellenben, ha a végelõtti szótag rövid, a hangsúly áthúzódik a másodvégelõtti hangzóra; pl.: a vêtēmă, a sfășiă, a șueră, a împintenă: parancsolóban: vêtēmă, sfășiă, șueră, împintenă!

Magától értetik, hogy, ha az ige egytagú szót képez, e szabályok alá nem vonható; hogy azonban a parancsoló mód képzése itt is érezhetõ hatással bír, kitünik abból, hogy, ha már a hangsúly a szóban beljebb nem húzódhatik, legalább borulttá lesz a rövid, határozatlan mód jellemzője éppen mint amaz igéknél, melyeknél a hangsúly beljebb költözködött; így: a dă, a stă igék parancsolója: dă, stă.

Igy tehát az első csoporthoz tartozó igék parancsoló módjukat a hangsúlyozásnál jelentkező kivételtől eltekintve épen azon szabály szerint képezik, mint a latin, vagy olasz igék :

rum.	lat.	olasz.
laudă v. nu laudă	lauda	loda, non lodare

A mi az igék második csoportját illeti, itt a latintól eltérés mutatkozik; egyuttal azonban annál szorosabb a rokonság a rumán és olasz igék között. Ezeknél ugyanis a pozitív parancsoló módban az «e» jellemző «i»-re változik, míg a latinban az változatlanul marad :¹⁾

rum.	lat.	olasz.
tăci v. nu tăce	tace	taci, non tacere
aibi v. nu avē	habe	abbi, non avere.

Kivételt e tekintetben csak e két ige tesz : *tinere, implere* (lat. *tenere, implere*), melyek parancsoló módjukban meg tartják változatlanul az «e» jellemzőt; tehát : *ține, imple* (lat. *tene, imple*).

A harmadik csoporthoz tartozó igék megtartván a töben lévő «*ě*»-t, ismét a latin coniugatiohoz látszanak közelebb állani, mint az olaszhoz, mely utóbbi a hosszú «e»-re végződő igéket nem is tekinti két külön csoportnak, s így az igék akár az egyik, akár a másik «e»-t tüntetik föl a töben, mindenkor «i»-t kapnak a parancsoló módban az «e» helyett :

rum.	lat.	olasz.
crede, nu crede	crede	credi, non credere
geme, nu geme	geme	gemi, non gemere.

A harmadik ige-csoport még a kivételekben is mutat rokonságot a latin és olasz harmadik coniugatióban, a mennyiben valamint ezek, úgy a rum. coniugatio is a : *dicere, ducere, facere* igékből a parancsolót azonos módon képezi, sőt a rumánban mint az olaszban a «c» betű is elenyészik a *tő* végéről ; így :

rum.	lat.	olasz.
dî	dic	di
dû	duc	duce
fă ²⁾	fac	fa.

¹⁾ A negatív formában változatlanul marad a jellemző.

²⁾ Egyébként a *facere* igének a román népnyelvben ez a határozatlan módja : *fare*, s így ez alakból rendszeren van képezve a parancsoló mód.

A negyedik csoportot v. coniugatiót képező igék szintén a fenn említett szabály szerint s így ugyancsak hasonlóan a latin és olasz igékhez képezik parancsolójukat. Kivételt csak *acoperire* = befedni, és *sufarire* = túrni, elviselni tesznek, a mennyiben ezek úgy képezik a parancsoló mód pozitív alakját, mintha a harmadik csoporthoz tartoznának; tehát: *acopere*, *sufere*, és nem: *acoperi*, *suferi*.

rum.	lat.	olasz.
aŭđi, ɾ. nu aŭđi	aŭđi	odi, non odire.

A parancsoló mód negatív alakja a fennemlített módon kívül még úgy is képeztetik, hogy a személyragok mind a négy igeragozásban a «re» végű határozatlan módú alakhoz függesztetnek. De az ily alakú parancsoló mód csak a régibb íróknál s kiválóan az egyházi könyvekben fordul elő és itt is csak a többes számban; így: *nu ve temere+ŕi*, *cu voi sum* = *nolite timere vobiscum sum*; tehát *temereŕi* *temeŕi* helyett. E részben ismét közeli a rokonság a rumán és olasz nyelv között, mert ez utóbbiban is találkozunk ily alakú parancsolóval; így mondjuk: *non te lo procurare*, *non ti difendere*, *non durre* stb.

A rumán nyelvnek egyik sajátja, hogy a parancsoló mód helyett gyakran a kapcsoló mód személyeit veszi igénybe, így: *laŭđi*, *taci*, *aŭđi* helyett mondja: *să laŭđi*, *să taci*, *să scrii*, *să aŭđi*; szintugy a negatív alakban is; pl.: *să nu laŭđi* stb.

Végül meg kell jegyezni, hogy a *maczedono-rumánok* a *duna-balparti rumánoktól* eltérőleg képezik parancsoló módjukat és pedig képezik azt kétféleképen:

1. Vagy úgy, hogy megtartják ugyan mind a négy igecsoportnál a rövidített infinitívus — határozatlan mód — alakját; de az I., II. és IV. igecsoportoknál a hangsúlyt egy szótaggal a jellemzőről hátrafelé vetik; mint *laŭdă*, *tăce*, *scrie*, *aŭđi*; ¹⁾ vagy pedig:

2. úgy, hogy a jellemzőket mind a négy igecsoportnál kivétlén, azoknak helyébe borult «ă»-t fogadnak s az így nyert alak elé e kifejezést veszik föl: «*las' să*»; így: *las' să calcă*, *las' să tacă*, *las' să arupă*, *las' să aŭdă*.²⁾

D) *Föltételes mód.* Ennek két ága van, u. m.: 1. a kapcsoló-, 2. az óhajtó mód.

¹⁾ Massim, Gram. 82. lap: *calcă*, *tace*, *arupe*, *auzi*.

²⁾ U. o. 82. és 83. l.

1. *Kapcsoló-, vagy kötő mód.* Az egyszerű idő-alakok közül a kapcsoló módnak csak jelen és múlt ideje van meg.

A jelen idő a kapcsoló módban, szintúgy mint a jelentő módban, a rövidített határozatlan módtól származik s ezzel alakjára nézve is megegyezik; mind a mellett ama különbséggel: 1. hogy a hol a jelentő mód egyes számú harmadik személyében «a»-betű fordul elő, azt a kötő mód megfelelő személyében «e»-betűvel cseréli föl és fordítva; ¹⁾ 2. hogy a kötő mód egyes számú harmadik és többes számú harmadik személye alakra nézve teljesen azonos; pl.:

I.		II.	
Jel.	kötő m.	Jel.	kötő m.
laud	să laud	tac	să tac
laudŷ	• laudŷ	tacŷ	• tacŷ
laudă	• laude	tace	• tacă
lăudăm	• lăudăm	tăcem	• tăcem
lăudaŷ	• laudaŷ	tăceŷ	• tăceŷ
laudă	• laude	tacu	• tacă
III.		IV.	
Jel.	kötő m.	Jel.	kötő m.
cred	să cred	aud	să aud
credŷ	• credŷ	auđŷ	• auđŷ
crede	• creadă	aude	• auđă
credem	• credem	auđim	• auđim
credeŷ	• credeŷ	auđiŷ	• auđiŷ
cred	• creadă	aud	• audă.

A mi a kapcsoló mód múlt idejét illeti, az a duna-balparti rumánoknál többé nem használtatik; de, hogy régebben volt használatban, kitűnik a régibb iratokból; így: *să intrarem in satul casei mele; să ascultari mine; să nu lăsare cineş fratale lui; să custarem; să nu lăsareŷi cineş cu fratale teu; să dereptăŷile mele spurcare.* ²⁾ Azon irodalmi emlékek, melyekben ily kifejezések fordulnak elő, a duna-balparti rumánoknál legfeljebb a 16. század végéig vihetők fel. Ezen túl napjainkig ez idő használatának nyoma sincs.

Annál sűrűbben használják azt a macedono-rumánok. Ez idő képeztetik a jelentő mód I. múltjának egyes számú harmadik személyű alakjától: *lăudă, tăcū, scrisē, auđi, még pedig, mint*

¹⁾ Épen mint a latinban.

²⁾ Cipariu, Principia de limbă 184—88. l.

a fennebb dűlt betűkkel írt alakokból kivehető, oly módon, hogy a tőkhöz a következő ragokat adjuk; egyes szám: rem, rī, re; többes szám: rem, reŃi, re. E szerint lesz:

I.	II.	III.	IV.
să ¹⁾ lăuda+rem	să tacu+rem	să scrise+rem	să audī+rem
• lăuda+rī	• tacú+ri	• scrise+rī	• audī+rī
• lăuda+re	• tăcu+re	• scrise+re	• audī+re
• lăuda+rem	• tăcu+rem	• scrise+rem	• audī+rem
• lăuda+reŃi	• tăcu+reŃi	• scrise+reŃi	• audī+reŃi
• lăuda+re	• tăcu+re	• scrise+re	• audī+re. ²⁾

Mint látjuk ez időalak a latin igealakok közül hasonlít a kapcsoló mód múlt idejű alakjához: laudaverim, tacuerim, scripserim, audiverim stb.

Ennyit a kapcsoló vagy kötő mód egyszerű időalakjairól.

Vannak azonban a kötő módnak összetett időalakjai is és pedig szám szerint kettő, melyek közül az egyik származik a «sum» segédigének kötő módú jelen idejű személyeiből és az illető ige múlt részesülőjéből; míg a másik a «sum» segédigének kötő módú múlt idejéből és ugyancsak az illető igének változatlan múlt részesülőjéből.

Az első időalak a latinhoz hasonlítva legközelebb áll a kötő mód múlt idejű szenvedő formájához, melytől csak abban különbözik, hogy cselekvő értelemben használtatva, a múlt idejű participiumot változatlanul alkalmazza valamennyi személyhez, míg a latinban az igenév szám és nem szerint igazodik.

Az olaszszal egybevetve megfelel neki az olasz kötő mód jelenje ugyancsak szenvedő alakban, de szintén ama különbséggel, hogy, míg az olaszban a melléknévi múlt idejű igenév a személyek számához és neméhez képest változást szenved, a rumánban az változatlanul marad.

Ha azonban ez időalakok a rumánban szenvedő értelemben használtatnak, úgy itt is a latin, vagy olaszban előforduló tünetek merülnek föl, azaz: az igenév a személyek száma, illetőleg neméhez igazodik.

¹⁾ să és nem se, mely utóbbi a visszaható névmást jelenti. A régi nyelvemlékekben is mindenütt s szláv hangjeggyel és nem «e»-vel fordul elő.

²⁾ Ez időt némelykor jövő értelemben is használják.

Kötő mód összetett múltja:

	I.	II.	III.	IV.	
Egyes sz.	{ 1. sã fiu 2. sã fi 3. sã fiã }	{ lædatu }	{ tăcutu }	{ scrisu }	{ aũditu }
Többsz. sz.	{ 1. sã fiu 2. sã fiũ 3. sã fiã }	{ laudatũ }	{ tăcutũ }	{ scrisũ }	{ aũditũ }

Kötő módban összetett régmúlt időt is kell néha megkülönböztetnünk, mely előáll a kötő mód múlt idejéből, hozzáadva a rendes ige múlt részesülőjét: így:

Összetett régmúlt idő:

	I.	II.	III.	IV.	
Egy. sz.	{ 1. sã fiu fost 2. sã fi fost 3. sã fia fost }	{ lædatũ }	{ tăcutũ }	{ scrisũ }	{ aũditũ }
Több. sz.	{ 1. sã fimũ fost 2. sã fiũ fost 3. sã fiã fost }	{ lædatũ }	{ tăcutũ }	{ scrisũ }	{ aũditũ }

2. Az óhajtó mód. Az óhajtó módban az egyszerű igealakok közül csupán csak a jelen idővel találkozunk, ennek is csak az egyik formájával, mely t. i. aképen áll elő, hogy a segédigének módjellemező ragjait az illető rendes igének hosszú vagyis «re»-végzettel bíró határozatlan módú alakjához függesztjük; így: lædare+aşĩ, tăcere+aşĩ, credere+aşĩ, aũdire+aşĩ stb.

A másik formájú jelenje az óhajtó módnak már úgy származik, hogy a segédigének módjellemezői a rövidített határozatlan módú alaknak eléje és tőle külön váltan iratnak, miért is ez időt már az összetettekhez kell sorolnunk: így:

	I.	II.	III.	IV.
1.	aşĩ læuda	tăce	crede	aũdi
2.	ai læuda	tăce	crede	aũdi
3.	ar(e) læuda	tăce	crede	aũdi
1.	am læuda	tăce	crede	aũdi
2.	aũ læuda	tăce	crede	aũdi
3.	ar(u) læuda	tăce	crede	aũdi.

Néha megesik, hogy a segédige óhajtó módú képzője [és a rendes ige alakja közé a rövidített személyes névmások dativusai: -mi, -ti, -i, -şĩ; -ni, -vi -li, -şĩ; vagy accusativusai: -me, -te, -se (-lu, -o); -ne, -ve, -se (-i, -le) ékelődnek; ilyenkor a határozatlan mód «re»

szótagja elmarad s annak helyét a rövidített névmás alakja foglalja el; így: *lăuda+me+așî, lăuda+te+ai, lăuda+se+ar, lăuda+ne+am, lăuda+ve+așî, lăuda+se+tar*; vagy a személyek bármely más vonatkozásaiban; mint: *lăuda+ve+așî, lăuda+ne+așî, lăuda+me+ar, lăuda+lu+ar, lăuda+o+ar, lăuda+i+ar, lăuda+le+ar* és így tovább.

E tekintetben nagy a hasonlatosság a rumán és olasz viszonyított óhajtó mód alakjai között, mely utóbbiban szintugy előfordúlnak a rendes ige alakja mellett a rövidített névmások; pl.: *Mi difenderéi, Ti difenderésti, Si difenderebbe, Ci difenderémmo, Vi difenderéste, Si difenderébbero* stb.

Vagy vegyünk egy összehasonlító példát egyenes és részes tárgyat kívánó igével, mely a rumánban a rövidített névmásoknak dativusait tünteti elő, s mely hasonlóan megegyezik az olaszszal; így: *mi+lu+așî+procura, ți+lu+ai+procura, si+lu+ar+procurra, ni+lu+am, procura, vi+lu+așî+procura, si+lu+ar+procura*. Olaszul: *Io me lo procurarei, Tu te lo procurarésti, Egli se lo procurarébbero, Noi ce lo procurarémmo, Voi ve lo procuraréste, Essi se lo procurarébbero* stb.

Sőt hasonló jelenség előfordúl a magyar nyelvben is ugyancsak a személy-viszonyított alakban, csakhogy a magyarban az ilyen alak úgy áll elő, hogy az óhajtó mód jellemzője «n» csatlakozik elébb az igetőhöz s csak úgy következik a viszonyító «l» s végre a személyrag; így: *szeret-né-l-ek, álda-ná-l-ak* stb.

Az említett jelen idejű két alakján kívül van még az óhajtó módnak, félmúlt idejű alakja, mely előáll az *vrere* segédigének félmúlt idejű személyeiből, hozzáadva a határozatlan mód rövidített alakját; így: *vream, vream, vrea, vream, vream, vrea lăuda, tăce, scie, auđi*; továbbá a cselekvés bevezettségének kifejezésére két árnyalata.

Még pedig az egyik, mely származik a *vrere* igének múlt idejű, összetett alakjából hozzáadva a rendes ige határozatlan módú alakját változatlanúl; tehát: *am vratü, ai vrutü, a vrutü; am vrutü, așî vrutü, a vrutü lăuda, tăce, scie, auđi*; *) a másik pedig a *habere* = *avere* segédigének óhajtó módú alakjaiból a *fire* = *lenni* igének határozatlan módú alakjából és a rendes igenek múlt részesül-

*) A szatmármegyei úgynevezett «avasí» dialectusban: *am vut, ai vut, a vut, am vut, așî vut, a vut lăuda, tăce* stb.

jéből; így: ași fi, ai fi, ar(e) fi; am fi, ași fi; ar fi laudatū, tăcutū, scrisū, auditū stb.

E sorokban véltem összefoglalhatni a rumán általános igeragozásra vonatkozó szabályokat. A mi az igék specialis ragozását illeti, az a jelen sorok keretén kívül esik.

Az általános igeragozás táblázatos áttekintése.

I.	II.	III.	IV.	
Határozatlan mód:				
Teljes alak:				
Cântare	Vădere	Credere	Veniire.	
Rövidített alak:				
A Cânta	A văde	A credē	A veni.	
Jelen részesülő:				
hn. : Cântă+toriū	Văde+toriū	Credē+toriū	Veni+toriū	
nn. : Cântă+toariă	Văde+toariă	Credē+toariă	Veni+toariă ¹⁾	
Múlt részesülő:				
hn. : Cânta+tū	Veđu+tū	Credu+tū	Veni+tū	
nn. : Cânta+tă	Veđu+tă	Credu+tă	Veni+tă.	
Gerundium:				
Cântă+nd	Văde+nd	Credē+nd	Veni+nd.	
Jelen idő:				
Jelentő mód:				
Egy. sz.	1. Cânt+ŭ ²⁾	Ved+ŭ ³⁾	Cred+ŭ ⁴⁾	Vin+ŭ ⁵⁾
	2. Cânt+I	Veđ+I	Cred+I	Vin+I
	3. Cântă	Văde	Credē	Vine
Több. sz.	1. Cântă+mu	Vede+mu	Crede+mu	Vini+mū (venimu)
	2. Cânta+ți	Vede+ți	Crede+ți	Vini+ți (veniți)
	3. Cântă	Ved+ŭ	Cred+ŭ	Vin+u

¹⁾ A latin ns, ens; az olasz ente végzetű alak a rumánban is megvan, de nem mint részesülő, hanem mindig mint főnév vagy melléknév; pl. Părinte = szülő, omă potinte = hatalmas ember stb.

²⁾ Énekelek stb. — ³⁾ Látok stb. — ⁴⁾ Hiszek stb. — ⁵⁾ Jövök stb.

	I.	II.	III.	IV.
Félmúlt idő:				
Egy. sz.	1. Cânt+âm	Vede+am	Crede+am	Vini+am
	2. Cânta+ăi	Vede+ai	Crede+ai	Vinia+î
	3. Cânt+ă	Vede+ă	Crede+a	Vini+a
Több. sz.	1. Cânt+âmă	Vede+amă	Crede+amă	Vini+amă
	2. Cânt+așî	Vede+așî	Crede+așî	Vini+așî
	3. Cânt+ă	Vede+ă	Crede+a	Vini+a

I. Egyszerű múlt idő.

Egy. sz.	1. Cânta+î	Veđu+i	Cređu+i	Veni+i
	2. Cânta+șî	Veđu+șî	Cređu+șî	Veni+șî
	3. Cântă	Veđu	Cređu	Veni
Több. sz.	1. Cântă+mă	Veđu+mă	Cređu+mă	Veni+mă
	2. Cântă+tu	Veđu+tu	Cređu+tu	Veni+tu
	3. Cânta+ru(re)	Veđu+ru(re)	Cređu+ru(re)	Veni+ru(re) ¹⁾

II. Egyszerű múlt idő.

Egyes sz.	1. Cânta+răm	Veđu+răm	Cređu+răm	Veni+răm
	2. Cânta+rășî	Veđu+rășî	Cređu+rășî	Veni+rășî
	3. Cânta+ră	Veđu+ră	Cređu+ră	Veni+ră
Több. [sz.]	4. Cânta+rămă	Veđu+rămă	Cređu+rămă	Veni+rămă
	2. Cânta+rășî	Veđu+rășî	Cređu+rășî	Veni+rășî
	3. Cânta+ră	Veđu+ră	Cređu+ră	Veni+ră.

III. Összetett múlt idő.

Egyes sz.	1. Cântatū+am	Veđutū+am	Cređutū+am	Venitū+am
	2. Cântatū+ai	Veđutū+ai	Cređutū+ai	Venitū+ai
	3. Cântatū+a	Veđutū+a	Cređutū+a	Venitū+a ²⁾
Több. sz.	1. Cântatū+amă	Veđutū+amă	Cređutū+amă	Venitū+am
	2. Cântatū+așî	Veđutu+așî	Cređutū+așî	Venitū+așî
	3. Cântatū+a	Veđutu+a	Cređutu+a	Venitū+a.

I. Egyszerű régmúlt idő.

Egyes sz.	1. Cânta+sem	Veđu+sem	Cređu+sem	Veni+sem
	2. Cânta+seșî	Veđus+seșî	Cređu+seșî	Veni+seșî
	3. Cânta+se	Veđu+se	Cređu+se	Veni+se
Több. sz.	1. Cânta+semu	Veđu+semu	Cređu+semă	Veni+semă
	2. Cânta+seșî	Veđu+seșî	Cređu+seșî	Veni+seșî
	3. Cânta+se	Veđu+se	Cređu+se	Veni+se.

II. Első, összetett régmúlt.

Egy. sz.	1. Aveam	} Cântatū	} Veđutū	} Cređutū	} Venitū
	2. Aveai				
	3. Avea				

¹⁾ Csak Macedóniában szokásos a többes szám.

²⁾ Vagy a segédige személyei a múlt részestlő elé téve és ettől külön írva.

	I.	II.	III.	IV.
Több. sz. 1. Aveamŭ 2. Aveaŭi 3. Avea	} Cântatŭ	} Veđutŭ	} Cređutŭ	} Venitŭ ¹⁾

III. Második összetett régmúlt idő.

Egy. sz. 1. Am fostŭ 2. Ai fostŭ 3. A fostŭ	} Cântatŭ	} Veđutŭ	} Cređutŭ	} Venitŭ
Több. sz. 1. Amu fostŭ 2. Aŭi fostŭ 3. A fostŭ	} Cântatŭ	} Veđutŭ	} Cređutŭ	} Venitŭ ²⁾

IV. A harmadik, összetett régmúlt idő.

Egy. sz. 1. Eram 2. Erai 3. Era	} Cântatŭ	} Veđutŭ	} Cređutŭ	} Venitŭ
Több. sz. 1. Eramŭ 2. Eraŭi 3. Era	} Cântatŭ	} Veđutŭ	} Cređutŭ	} Venitŭ.

I. Jövő idő:

Egy. sz. 1. Voi 2. Vei 3. Va	} Cântă	} Vedē	} Credē	} Veni.
Több. sz. 1. Vomŭ 2. Veŭi 3. Vor	} Cântă	} Vedē	} Credē	} Veni.

vagy: Cânta+voi, Vede+voi, Crede+voi, Veni+voi stb. összeírva.

II. Jövő (múlt jövő) idő:

Egy. sz. 1. Voi 2. Vei 3. Va	} fi cântatŭ	} fi Veđutŭ	} fi cređutŭ	} fi venitŭ.
Több. sz. 1. Vomŭ 2. Veŭi 3. Vor	} fi cântatŭ	} fi veđutŭ	} fi cređutŭ	} fi venitŭ

Parancsoló mód.

Természetszerűleg csak jelen ideje van.

Egyes sz. 2. sz. Cântă	Veđi	Crede	Vină
Több. sz. 2. sz. Cânta+ŭi	Vede+ŭi	Crede+ŭi	Vini+ŭi. ³⁾

¹⁾ Ez az igealak csak Macedoniában otthonos.

²⁾ Vagy a segédige hátravetésével: venitŭ+am fost stb.

³⁾ Tagadó alakban: Nu Cântă, Vedē, Crēde, Veni; a többes szám olyan mint a pozitív.

I. II. III. IV.

Kötő mód.

Jelen idő:

Egyes sz.	1. Să Cântă	să Vedă	să Credă	sa Vin+u
	2. • Cântă	• Veđă	• Cređă	• Vin+ı
	3. • Cante	• Veadă	• Creadă	• Vină
Több. sz.	1. Să Cântă+mă	să Vede+mă	să Crede+mă	să Veni+mă
	2. • Cântă+ți	• Vede+ți	• Crede+ți	• Veni+ți
	3. • Cante	• Veadă	• Creadă	• Vină.

Múlt idő:

Egy. sz.	1. Să fiu	} Cantată	} Veđută	} Cređută	} Venită
	2. • fi				
	3. • fiă				
Több. sz.	1. Să fimă	} Cantată	} Veđută	} Cređută	} Venită*)
	2. • fiți				
	3. • fiă				

Összetett régmúlt idő:

Egy. sz.	1. Să fiu fost	} Cântată,	} Veđută,	} Cređută	} Venită
	2. • fi fost				
	3. • fiă fost				
Több. sz.	1. Să fimă fost	} Cântată	} Veđută	} Cređută	} Venită
	2. • fiți fost				
	3. • fiă fost				

Óhajtó mód.

Jelen idő:

Egy. sz.	1. Ași	} Cânta	} Vede	} Crede	} Veni
	2. Ai				
	3. Ar(e)				
Több. sz.	1. Amă	} Cânta	} Vede	} Crede	} Veni ;
	2. Ați				
	3. Ar(u)				

vagy: a segédigét hátra téve: Cântare+ași, Vedere+ași, Credere+ași, Venire+ași stb.

Félmúlt idő.

Egy. sz.	1. Vream	} Cânta	} Vede	} Crede	} Veni
	2. Vreai				
	3. Vrea				
Több. sz.	1. Vream	} Cânta	} Vede	} Crede	} Veni
	2. Vreați				
	3. Vrea				

*) Van ezen kívül egy másik múltja is a kötő módnak, mely azonban csak a macedoni kiejtésben otthonos; így: Să cântarem, să cântareși, să cantare, să cântaremă, să cântareși, să cantare stb.

	I.	II.	III.	IV.					
	Első-alakú múlt :								
Egy. sz.	1. Am vrutű 2. Ai vrutű 3. A vrutű	}	Cânta	}	Vede	}	Crede	}	Veni.
Több. sz.	1. Amű vrutű 2. Ați vrutű 3. A vrutű	}	Cânta	}	Vede	}	Crede	}	Veni.
	Második-alakú múlt :								
Egy. sz.	1. Ași fi 2. Ai fi 3. Ar(e) fi	}	Cântatű	}	Veđutű	}	Cređutű	}	Venitű
Több. sz.	1. Amű fi 2. Ați fi 3. Ar(a) fi	}	Cântatű	}	Veđutű	}	Cređutű	}	Venitű.

Végül megjegyzem, hogy a rumánban a «consecutio temporum» egyáltalán nincsen kifejlődve s így bár a nyelv a különböző időfogalmak kifejezésére különböző alakokkal bír, mint például a múltnak kifejezésére 3, a régmúltnak kifejezésére plane 4 alakkal is, mind a mellett tetszés szerint használhatni akár az egyiket, akár a másikat a nélkül, hogy az az értelem rovására esnék.

KISS GÁBOR.

Erdélyi cigány népdal.

Kete čaje romani,
Sa has mange pirani,
Ke gëndende, ke len lau,
Da me ode na kerau.

Valamennyi cigány lány,
Szeretóm volt mindahány,
Azt gondolta elveszem,
De én aztat nem teszem.

Ke vodi man parä räu,
Kana ekha ča dikhau ;
Ke e čaje romani,
Sar o salo luluđi !

Mindegyikért fáj szívem,
A hányat lát a szemem :
Mert a mennyi cigány lány,
Szép virágszál valahány !

Belényesi oláh cigány. (Eredeti cigány népdallamát l. az «Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn» I. füzeté zenemellékletén, 9. sz. a.)

Feljegyezte és fordította HERRMANN ANTAL.

ADALÉKOK A RÉGI MAGYAR IRODALOMHOZ.

II. Foktövi János.*)

Toldy F. Deák szabású magyar versek története cím alatt irt dolgozatában (Kisf. Társ. Évk. V.) összeállítja amaz írók sorát, kik a XVI—XVIII. századokban a klasszikai verseléssel megpróbálkoztak.

Toldynak e munkássága nem első kísérlet, s nem mindenben eredeti, de eddig legteljesebb összeállítás. Előtte Rajniss (Kalauz 1782), Sándor István (Rabner satyráit bevezető értekezésében 1786), Szombathi János (Mind. Gyűjt. 1789), Virág B. (Pest 1804, Mossócsinál), majd Kazinczy Ferencz (Tud. Gyűjt. 1819. I.) dolgoztak e kérdésben, bővítvén az előbb ismerteket adataikkal. Toldy mindezek munkája eredményét összefoglalva, s az általa talált új adalékokat beleigtatva állította össze a deákizáló verselők sorát.

Ez az összeállítás azóta maig nem volt kiegészítve, pedig az idő több új adalékot vetett fölszínre. Többet ne említsek, a históriás írók között nem egy volt, a ki klasszikai versben írta egész hosszú históriáját. Magam sem akarom most mindazt összeszedni, a mi közben e kérdésre napvilágra jött, inkább egy ilyen új verselőt kívánok bemutatni, kinek nevét cikkem elejére tűztem. Foktövi János a protestáns világnak egy a szó szoros értelmében eltemetett alakja, kinek nevét Lumpe-Ember, emlékét egy kéziratot könyv tartotta fenn. Könyvének címe: Az Ember életéről, természetéről, állapotáról irt Prédikációk könyve, melyet Foktövi váci pap korában 1614—15 között irt. Prédikációk vannak benne összegyűjtve, rendbeszedve, úgy hogy az emberről való tudásnak XVII. századi kézikönyvét adja. Elkiséri az embert bölcsőjétől koporsójáig, magyarázva mindazt, a mire az embernek életében szüksége van, Istent és a vallást, az Istennek tetsző életet, a megbecsült fiataltságot s a megérdemlett aggkort, a gondtalan gyermekéveket s az élet delének fáradalmait; tanítva az erkölcsi és a világi életet. Ez a könyv körülbelül mindazt magában foglalja, a mi a XVII. század elején az emberre vonatkozó tudásnak tárgya lehetett. Mint ilyen teljes, egész és rendszeres. Az egyes prédikációkat

*) L. Magyar Könyv-Szemle 1887. 76—88.

Foktövi valószínűleg Váczott mondotta el különféle alkalmakkor, s midőn már együtt voltak, talán sajtó alá akarván adni, írta össze.

Foktövi János valószínűleg ama Fogthüy-családnak elődjei közül való, mely Komárom és Hajdú megyékben maig él, tekintélyes nemes ház. A protestantismus szolgálatában több Foktövit találunk, kik között már a XVI. században kivált János és Máté.

János született 1566-ban Tolnán, Debreczenben tanult, s Veresmarton és Szegeden volt iskolamester, 1592-ben Czegléden avatta fel Körtvélyesi püspök, ettől az időtől Adácson, Thökölyben s másutt volt prédikátor, míg 1604-ben Váczon települt le. Vándorlásaira vonatkoztatva írja jegyzéseit. A ki sokat járt, sokat tudhat az beszélni stb. Vác adott nyugalmat, a hol 1619—1625 között halhatott el. Életéről alig emlékezett meg valaki. Adatait maga jegyezte fel s adta át az utódoknak. Könyve megmentette a megsemmisüléstől.

Prédikációi közé ékelni szokott különféle idézeteket, Calvin és kora tudósainak írásaiból, az egyházi atyákból, a bibliából és zsoltárokból, sőt a klasszikus kor íróiból is. Ezeket az idézeteket hűen adja, s hogy mindenki megérthesse: lefordítja maga és pedig alakilag is hű fordításban. Ily módon a latin hexametert magyar hatos-versben, a latin distichont magyar pár-versben adja vissza. Ez a magyarázata fordításainak, melyeket nem sokára talán eredetiek is követtek. Kötetében eredeti kettő van (közöltem M. K. Szemle 1887.), fordított egy csomó. Mind azt közölni sem terünk nem engedvén, sem értékük miatt nem lévén kívánatos; néhány-
nak közlése árán, megváltjuk e fáradságot.

Édes álomra szemed ne bocsásd addig óh ember,
Nappali sok bűnöd, mig nem számlaltad elő.
Igy ifjúságból kijutván, vénség idejét
(Noha későn) jobbitsd, ne vessz el bűneidért te.
*Ifjúság virágát ördögre költi sok ember,
Rosszát, vénségét Istenre kötni akarja.*
Térjen utoljára Istenhez, befogad úgyis.

(Fol. 293b.)

Sok nyavalyák az embert környékezik aztán,
Vagy keres és ha talált, megszánja félti hogy elkel,
Vagy midőn dolgát rögtön s lankadtan mutatja,
Halogató, váró, tudatlan, végre vágódó,

Kedvetlen, feddő, elmulton csak dicsekvő,
Még hogy gyermek volt, próbálja feddni kicsint csak;
Vének elméjét végre sok nyavalya töri.

(Horatius: Ars poet. Multa senem etc. Fol. 314a.)

E két mutatóvány közül az első eredeti, a második fordított. Mind a kettő meggyőzi az olvasót arról, hogy írójuk nem volt közönséges verselő a klasszikai versírás gyermekkorában. Sem előtte, sem utána egyhamar nem volt, a ki beérte volna őt, mert ezek a versek, a mai ízléshez viszonyítva, nagyon döcögősek ugyan, de a XVII. századi prozódiaival mérve, valóságos gördülékeny versek. Az elsőben aláhuzott két sor gondolata bármely írótt megelőz e korból, úgy magáért a gondolatért, mint annak kifejezésbeli szabatoságáért. Foktői János Toldy sorozatában Diósi Gergely deák után Szenczi Albert előtt állhat, a XVI—XVII. századok találkozásán, haladást jelez a XVI. század verselésében. Foktői János e néhány versfordítás és töredék révén helyet foglalhat a magyar irodalom múltjában.

ERDÉLYI PÁL.

AD ARNOBII ADV. NAT. L. IV. C. 24.

Apud Arnobium Adv. Nat. l. IV. c. 24. legimus:

Numquid rege a Cyprio, cuius nomen Cinyras est, *dictatum* meretriculam Venerem divorum in numero consecratam?

Hoc loco codex Parisinns 1661. *dictatum* præbet, quod Reifferscheid in editione sua, de emendanda corruptela desperans, asterisco notavit. Nam coniecturam Gelii, *ditatam*, cum apud Clementem, Arnobium et Firmicum Maternum, præter quos de Venere a Cinyra consecrata nullos habemus auctores, eum a rege divitiis ornatam esse nusquam legamus, iure noluit in textum recipere. Sed multo planiorem ingredi licet emendandi viam, si tenemus, quod ad quæstionem solvendam maximi est momenti, scilicet Arnobium et hæc et illa, quæ l. V. c. 19 de eadem re profert:

Nec non et Cypriæ Veneris *abstrusa illa initia* præteribi-

mus, quorum conditor indicatur Cinyras rex fuisse, in quibus sumentes ea certas *stipes inferunt ut meretrici* et referunt *phallos propitii numinis signa donatos*

ut alia permulta, a Clemente Alexandrino sumpsisse neque praeter ea, quae apud auctorem suum legerit, quicquam novi hoc loco posse requiri. Clemens enim in Protreptico [cap. II. 13.] hæc dicit:

οὐ γάρ με Κύπριος· ὁ νησιώτης Κινύρας· παραπέισαι ποτ' ἂν τὰ περὶ τὴν Ἀφροδίτην, μαχλῶντα ὄργια ἐκ νυκτὸς ἡμέρα παραδοῦναι τολμήσας, φιλοτιμούμενος θειάσαι πόρνην πολίτιδα

et paulo post (cap. II. 14.):

ἡ μὲν οὖν ὑφρογενής τε καὶ Κυπρογενής, ἡ Κινύρα φίλη, τὴν Ἀφροδίτην λέγω . . . φαλλὸς τοῖς μουυμένοις τὴν τέχνην τὴν μοιχιχὴν ἐπιδίδοται· νόμισμα δὲ εἰσφέρειουσιν αὐτῇ οἱ μουυμενοι ὡς ἐταίρα ἔρασταί.

Quibus si addis testimonium Firmici Materni [De err. prof. rel. c. 10], qui praeter Clementem, etiam Arnobium ante oculos habuisse videtur:

Audio Cinyram Cyprium templum *amicae meretrici donasse* . . . statuisse etiam ut quicumque initiari vellet secreto Veneris sibi tradito assem unum mercedis nomine deæ daret . . . Bene amator Cinyras meretriciis legibus serviit: *consecratae Veneri a sacerdotibus suis stipem dari iussit ut scorto*

certe Venerem, τὴν Κινύρα φίλην, *amicam regis meretricem*, ab Arnobio loco in quæstionem vocato *dilectam meretriculam* nominatam esse concedes. Neque enim verbum diligendi, quod fortasse offendet nonnullos nimium scrupulosos, prorsus alienum est a significatione huiusmodi amoris, ut Firmicus Maternus astrologus, qui paulo post Arnobium vixit, docet l. V. c. 14: Qui stultas mulieres ac temerarias summo *dilectionis* prosequantur affectu.

G. NÉMETHY.

CSOKONAI ÉS KOTZEBUE.

Kotzebuenak tudvalevőleg szintén nagy hatása volt a magyar irodalomra is. Komoly színművei közt leghíresebb a *Menschenhass und Reue*, mely a német irodalom történetében mind végig szerepelni fog s melyet egy Saint-Marc Girardin még mindig elég érdemesnek talált arra, hogy a szenvedélyek festési módjának múlt századi példányául fejtegetessen nagyszabású művében, a *Cours de littérature dramatique*-ben, Thackeray pedig örökre halhatatlanított egy pár jelenetében, Pendennis című regényével. Ez a nevezetes darab Bayer becses kutatása szerint 1792-ben le lett már fordítva Bikfalvi Kóré Zsigmond által s e fordításban állandó repertoire-darabnak maradt hazai színpadjainkon. Ezúttal egy másik érdekes bizonyítékát nyújthatjuk a *Menschenhass und Reue* hatásának nálunk, egy magyar színdarabban. Az utánczó nem más mint a múlt század nagy tehetségű s érdekes egyéniségű költője, Csokonai Vitéz Mihály, s azon műve, melyben ez utánczás nyomai fölfedezhetők: a *Gerson du Malheureux* [Fils du Malheur?], még pedig abban a kidolgozásában s ama részleteiben, melyeket Toldy Ferencz a *Nemzeti Könyvtár*-féle kiadás jegyzeti közt közöl, megemlítve, hogy e kidolgozásban a darab — egykorú följegyzés szerint — «1795. febr. 28. játszódtatott Debreczenben, a collegiumban».

Mi a két színdarab tartalmát illeti, a legtávolabbról sem fedezhető föl rokonság közöttük. Még a két főalak egyénisége sem egyezik. Gerson du Malheureux egy «26 éves ifjú», ki elvesztett kedvese után kesereg, boldogult anyjáról ábrándozik s kóborlásai közben a darab végén egész véletlenül, vagy bátran mondhatni: érthetetlenül atyját leli fel. Meinau báró ellenben 30—40 közt levő javakorabeli férfiú, kit neje hűtlensége tett remetévé, s ki végül bűnét megbűnhődött nejeire találva, neki megbocsát s kibékül a világgal. Mindössze abban hasonlítanak egymáshoz, miszerint mindketten visszavonúltan élnek a nagy városok zajától s embergyűlölet ideiglenes martalékai. Az alábbiakban párhuzamosan egymás mellé állítjuk ama részleteket, melyekben a helyzet, a dialog jellemző egyszavúsága, szaggatottsága, a reflexiók íze-színe határozottan Kotzebueira vall Csokonainál, vagy egészen Csokonaira emlékeztet Kotzebuenál; valamint azon részleteket, melyek gondolatok, sőt kifejezések tekintetében egyenesen Kotzebue után vannak írva, vagy épen fordítva. Mint nem épen érdektelen apróságokra, már itt utalunk arra, hogy Malheureuxnek is mint Meinaunak ebédre kellene mennie s nem akarja elfogadni a meghívást; valamint arra, hogy Ferencz, ki az Unbekannter szolgáljának még nevét is elkölcsönözte, szép természeti fek-

véssel bíró zúg után óhajtozik, Hanswurstot emleget, miről mind **Franz** is beszél Kotzebuenál a III. felv. 3. jelenetében.

Kotzebue.

Csokonai.

I. Akt. 1. Scene.

Unbekannter (nach einer Pause).
Du spracst gestern Abends —

Fr. Von dem armen Bauer.

U. Ganz recht.

Fr. Sie antworten mir nicht?

U. Sprich weiter!

Fr. Er ist arm.

U. Woher weisst du das?

Fr. Er sagt es.

U. (bitter). O, sie sagen und klagen viel.

Fr. Und betrügen viel.

U. Richtig.

Fr. Dieser nicht.

U. Warum nicht?

Fr. Das fühlt sich besser, als es sich sagt.

U. Narr.

Fr. Ein gefühlvoller Narr ist mehr werth, als ein eiskalter Klügler.

U. Das ist nicht wahr.

Fr. Wohlthaten erzeugen Dank.

U. Das ist nicht wahr.

Fr. Und beglücken mehr den Geber, als den Empfänger.

U. Das ist wahr.

Fr. Sie sind ein wohlthätiger Herr.

U. Ich?

Fr. Ich bin hundertmal Zeuge davon gewesen.

U. Ein wohlthätiger Mensch ist ein Thor.

Fr. O, gewiss nicht.

U. Sie verdienen's nicht.

Fr. Die meisten freilich nicht.

U. Sie heucheln.

Fr. Sie betrügen.

U. Sie weinen ins Angesicht.

Fr. Und lachen hinter dem Rücken.

U. (bitter). Menschenbrut!

Malh. Ferencz.

F. Tessék!

Malh. Hát?

F. Él.

Malh. Van?

F. Nincs.

Malh. Itt?

F. Itt.

Malh. Hogyan?

F. Ő jó ember.

Malh. Igy hát boldogtalan.

F. Jó is, boldog is.

Malh. Az lehetetlen.

F. Annak tartja magát.
stb.

F. A városi társaság kicsinostja a testet és lelket.

Malh. Az nem igaz.

F. Az emberekkel való társalkodás a boldog életre vezet benünket stb.

Malh. Az nem igaz.

F. És az embereknek életét stb.

Malh. Az igaz.

F. Azok szegények és parasztok.
Malh. Azaz nincs annyi módjuk a hunczfutságba.

Fr. Es gibt Ausnahmen.

U. Wo?

Fr. Unser Bauer — — — — —

U. Aber wenn er lügt — —

Fr. Er lügt nicht.

U. O, die Menschen sind geborene Lügner.

Fr. Leider!

Fr. Szemmel látott tanúk (*szemtanúk*) bizonyítják, kiknek szavok megérdemlik a hitelt.

Math. Angyalok?

F. Nem, hanem emberek.

Math. Már hát hazudsz.

F. No hát nem hitelek! ..

3. Scene.

Franz (allein).

Ein guter Herr, aber das Reden verlernt man fast bei ihm. Ein braver Herr, aber ich kann nicht klug aus ihm werden. Auf jedes Menschenantlitz schimpft er und kein Armer geht hilflos von seiner Thür. Schon drei Jahre bin ich bei ihm, und noch weiss ich nicht, wer er ist. Ein Menschenfeind, das ist klar; aber ich wette, seine Mutter hat ihn nicht dazu geboren. Der Menschenhass ist in seinem Kopfe, nicht in seinem Herzen.

15. Sc.

Fr. (küsst sie). Armer Herr, wie muss Ihnen mitgespielt worden sein, ehe es der Welt gelang, diesen fürchterlichen Menschenhass, diese schauerlichen Zweifel an Tugend und Redlichkeit in Ihr Herz zu pflanzen. (Für sich, ihn betrachtend.) Nun wieder gelesen. So geht es den ganzen Tag. Für ihn hat die schöne Natur keine Freude und das Leben keinen Reiz. Ich hab' ihn in drei Jahren nicht ein einziges Mal lachen sehen. Was soll daraus werden? ein Selbstmörder! — Wenn er sich doch nur an irgend ein lebendes Wesen in der Welt kettete, und wär' es auch nur ein Hund, ein Canarienvogel! Denn etwas muss der Mensch doch lieben. Oder er, wenn er Blumen zöge, oder Schmetterlinge sam-

II. felvonás.

I. jelenés. *Ferencz* (egyedül).

Boldog Isten! miket kell még az embernek érní. Fél esztendeje lesz, hogy kiutaztunk Franciaországból; de már az azóta a beszédet is elfelejtettem. Az az én uram egy igaz jó ember, az tagadhatatlan, mégis minden különbség nélkül bosszankodik Két esztendő óta egy mosolyodását sem volt szerencsém látni unalommal, utálattal, gyűlöléssel vonul fel minden szava és mozdulása. Irtózik az emberi társaságtól, maga setét elmékedésével hízik. Én azólta más világba szaladtam volna tőle, de tudom, hogy ez ő rajta csak szerencsétlenség; az ő szíve, jó indulatja hajlandó a nyájasságra és szeretetre; lelke nagy és nemes, büszkének is mondhatnám; érzése forró, tartós és érzékeny, de elméje a felsőbb íróktól kipallérozva, egész viselete egy emberi társasághoz van alkalmaztatva.

melte! — Nein, er thut nichts als lesen. Und wenn er einmal den Mund öffnet, so sprudelt ein Fluch über das ganze Menschengeschlecht heraus.

Dritter Akt.

1. Sc.

Fr. Ein so edler, ein so braver Herr.

U. (böse)..Willst du mir schmeicheln? Pack dich fort!

Fr. Bei meiner armen Seele! es geht mir vom Herzen. Wenn ich so im Stillen zusehe, wie Sie um sich her Gutes wirken, wie Sie so die Noth eines Jeden zu Ihrer eigenen machen, und doch selbst nicht glücklich sind — ach! da blutet mir das Herz.

U. (weich). Ich danke dir . . .

F. Te benned felséges tökéletességek vagynak ott.

M. Hízlekedni akarsz, lódulj előlem, nem tőrhetlek.

F. Ne légy, uram, tovább oly komor állat stb.

M. Bosszantasz!

Fr. Uram, ne neheztelj reám azért, a mit mondottam.

M. Egyetlen egy barátom vagy! (Átöleli.)

3. Sc.

Unbekannter (egy neheztelő öszszeszólalkozás után). Du bist mein einziger Freund.

Fr. Der Titel, den Sie mir geben, macht Alles wieder gut.

4. Sc.

U. Franz!

Fr. Gnädiger Herr!

U. Wir müssen auch fort!

Fr. Wohin?

U. Das weiss Gott.

Fr. Ich folge Ihnen.

U. Allenthalben?

Fr. In den Tod!

U. Wollte der Himmel, dort ist Ruhe

M. Ferencz, csak menjünk.

F. Hová?

M. Nem tudom, készíts el mindent.

F. Kész vagyok, uram, a te boldogtalanságodat a világon túl is kísérni.

M. Vajha túl!

E csekélységből is látni, hogy még mindig nincs kimerítve a német irodalom Csokonaira gyakorolt hatásának búvárlása.

HARASZTI GYULA.

HAZAI IRODALOM.

Dr. Ásbóth Oszkár. Rövid gyakorlati orosz nyelvtan. Budapest. Singer és Wolfner kiadása. 1888.

Ez a könyv igazán az, a mi lenni akar, egyengeti a kezdet nehézségeit az előtt, a ki az orosz nyelvvel meg akar ismerkedni. «Ez a nyelvtan csakis az orosz nyelv legfontosabb alakjaiba és fordulataiba akarja a kezdőt bevezetni, még pedig a lehető legrövidebb úton.» (Előszó.) Hogy a szerző mikép tárgyalja magát az orosz nyelvet, nem akarom bírálni; ő nálunk mindenesetre a leghivatottabb e téren, a ki joggal hivatkozhatik a tíz évre, melyet az egyetemen az orosz nyelv tanításával eltöltött. Ez a könyv egyetemi előadásainak mintegy gyűjteménye; ugyanaz a szellem, ugyanaz a módszer lengi át egész könyvét, a mely előadásait jellemzi. Itt csakis a módszerre akarok néhány megjegyzést tenni, mert nem mindig ugyanaz a helyes a könyvben, a mi célra vezet az élő szóval tartott előadásoknál. Föltűnő sajátsága a könyvnek, hogy a tanuló számára semmi fordítási anyagot nem ad. Az egyetemen helyes ez az eljárás; s ott pótolja ezt a hiányt már a második félévben, vagy legkésőbb egy év múlva az «Orosz olvasmányok» című kollegium. Ott már van a tanulónak bő alkalmja a hallott szabályokkal gyakorlati úton is megismerkedni. De ez a könyv nem csak egyetemi hallgatónak van szánva; s a fordítások hiányát egy talán később megjelenendő olvasókönyv sem pótolná. Minél előbb kellene már egy-egy könnyebb s folyton nehezedő *összefüggő orosz* olvasmányt adni, melynek tartalma is érdekes legyen. Az olvasmány mellett ne legyen ott a fordítás (ez a tanuló dolga), hanem kezdetben annál nélkülözhetlenebb a *teljes szövegnek* a kiejtést pontosan feltüntető átírása. Később az átírás már csak az új szavakra is vonatkozhatik. A nyelvtan végéhez függesztett szemelvényeknél, Turgenyev költeményeiből prózában, szintén elhagyható a fordítás. E helyett a könyvhöz egy kis szójegyzéket kellene csatolni, a melyben minden az olvasmányokban előforduló szó meg legyen (ismét a kiejtés feltüntetésével!); legpraktikusabb az ilyen szójegyzéket külön kis füzetben mellékelni a könyvhöz, mint azt a berlini Friedberg és Mode cég teszi legújabb kiadványaiban (1. English Theatre és Théâtre français cz. gyűjteményeit).

Még egy dolog van, a mi a nyelvtant különösen kitünteti, az, hogy a fősúlyt a beszélt nyelvre fekteti, a midőn mindig tekintettel van a helyes kiejtésre. Eddig még egy nyelvtanunk sincs, mely ily pontosan s következetesen figyelembe vette volna az élő nyelv kiejtését, s bátran elmondhatjuk, hogy ez nyelvtanunknak főérdeme. Bevezetésül

egy rövid szakaszt szentel a kiejtés jellemzésének, s azontúl a 7. §-ig minden szó, minden mondat mellett ott találjuk a kiejtést föltüntető átírást, azonkívül a függelékben található szók és szólások is át vannak írva. Azt hiszem, a könyvnek csak hasznára lett volna, ha ez átírást tovább is folytatja a szerző, mert itt nem mondhatjuk, hogy sok a jóból megárt. Sok tanuló, ha a 7. §-ig helyesen olvasott is, később, ha hiányzik a biztos támasz, gyakran fog tévedezni. De ha a szerző nem akarta az átírást az egész nyelvtanon végig alkalmazni, nehogy a könyvet tegye terjedelmesebbé, legalább minden új szónál közölnie kellett volna a kiejtést. Az átírásra a magyar betűket használja, a mi helyes is, mert hisz a könyv laikusok számára is készült. Csak egy-két kifogásom van az átírás ellen, a mit a bevezető s a hangokról szóló szakasz bírálata közben adhatok elő.

Ezt a hangokról szóló fejezetet részletesen akarom bírálni, mert ez az első magyarul írt nyelvtan, mely a fonétika újabb vívmányait figyelembe veszi. A tanulónak, mielőtt egy idegen nyelv tanulásához fog, meg kell ismerkednie az illető nyelv hangszerével, különösen azokat a hangokat kell tanulmányoznia, a melyek az ő anyanyelvében nincsenek meg. Ásbóth dicséretes igyekezetet fejtett ki e szakasz megírásánál, mindazonáltal van némi kifogásom ellene. Mindenekelőtt hibáztatom a hangsúly jelölését. Tudjuk, hogy közönségesen nem jelölik a hangsúlyt az orosz könyvekben, de már régóta megszokták a nyelvtanok, sőt a kezdők számára írt olvasókönyvek is, hogy útbaigazításul ékezzettel jelölik a hangsúlyt magán az orosz szón. Ez okadatolt ott, a hol nincs átírás. De ha már a szerző a még helyesebb átírást alkalmazta, ezen kellett volna a hangsúlyt is megjelölnie. Mostani megjelölésének két hibája van: a tanulónak mindig kétfelé kell nézni, ha a szót helyesen akarja kiejteni, az átírás mutatja a kiejtendő hangokat, az orosz szó a hangsúly helyét; továbbá ez az ékezett orosz szó nem az a mit a közönséges orosz könyvekben fog látni a tanuló, maga az ékezet is változtat rajta. Mindezt nagyon könnyen el lehet kerülni az által, ha a hangsúlyt is az átírásban jelöljük meg, és pedig ritkított betűkkel (*ga'tof, kap'jejek*), vagy talán még ajánlatosabb, a kiemelendő szótag elé tett ponttal (*ga'tof, kap'jejek*).

Az egyes hangok jelöléséhez és leírásához is fér néhány szó. Ha követi is a szerző azt az elvet, hogy az orosz nyelv hangjait a magyar betűkkel jelöli, ezt csak akkor szabad tennie, ha az illető hangok megegyeznek, de ha egy a magyar nyelvben ismeretlen orosz hangot oly betűvel jelöl, a melynek megfelelő hang az oroszban nincs meg, mindenesetre hibát követ el. Így nagyon szerencsétlen választás volt az *н* hangot *ü*-vel jelölni; hisz ejtése nem is hasonlít a magyar *ü*-éhez. Száz tanuló közül 99 mindig *ü*-nek fogja ejteni az *н*-t. Az *л*.

hang jelölése (*ll*) sem egész helyes, a gondatlan tanuló (pedig a legtöbb ilyen) mindig a magyar hosszú *ll*-t fogja ejteni. A teljesen idegen hangot mindig egészen új jeggyel kell jelölni, hogy ez által a tanuló mindig figyelmeztetve legyen különös voltára. A jelölés okozta nehézséget még inkább elősegíti az, hogy a szerző nem is írja le ezen hangok minőségét. «Sajátságos mély, tompa hang az *ll*, melyet pontosan nem lehet leírni; addig míg a tanulónak alkalmja nem nyílik az orosz ember szájából hallani, ejtse *u*-val, melyet egészen rövid *i* követ» (6. l.). E leírás nem ad tiszta képet az illető hangról, sőt lesz, a ki az utolsó megjegyzés folytán diphthongusnak fogja tartani. Az *ll*-ről így szól: «Ez is olyan hang, a melyet bajos leírni» (12. l.). Akármilyen bajos is a leírás, elkerülhetetlenül szükséges.

Az *e* hangok leírása is elég sajátságos. «Az orosz nyelvben két *e* hang van, . . . egy széles *e*, mint pl. a magyar *neki* szóban és egy szűkebb, világosabb (?) *e*, mely a mi *é*-nktől (*él* szóban) csak annyiban különbözik, hogy rövid.» (6. l.). Tehát nem egyéb, mint a magyar *ë* (*meg*). Csodálatos, hogy a szerző a magyar *ë* hangról nem szól, pedig evvel kellene jelölnie, valahányszor ez a szűkebb *e* előfordúl. Mert a két külön *e* hangnak egy betűvel való jelölése minden esetre félre vezető. Ha talán ez a szűkebb *e* nem a magyar *ë*, szeretnők tudni, hogy milyen hang s mily viszonyban áll hozzá?

Reméljük egy második kiadás segíteni fog e fogyatkozásokon, addig is mindenki sikerrel használhatja a könyvet, ha az orosz nyelv elemeivel meg akar ismerkedni.

BALASSA JÓZSEF.

Erdélyi cigány népdal.

(A Wlislöcki-Herrmann féle gyűjteményből.)

Rosmarinto pal feraste —
 Kamav šukare ñevaste;
 Rosmarinto pal piri —
 Kamav čačes mre kiri;
 Rosmarinto andre bar —
 Kama me som maj šukar:
 Mre vodi čačes kamel
 Hei! raklijen dujvartel!

Rozmaring az ablakomban —
 Szép menyecske-galambom van;
 Rozmaringos cserepem —
 Ángyom-asszony szeretem;
 Rozmaring kert közepén —
 De szép legény vagyok én:
 S szívem szeret igazán
 Híven vagy kétszáz leányt.

Fordította HERMANN ANTAL.

KÜLFÖLDI IRODALOM.

Les grands écrivains français. Etudes sur la vie, les oeuvres et l'influence des principaux auteurs de notre littérature : 1. Victor Cousin, par Jules Simon. — 2. Madame de Sévigné, par Gaston Boissier. — 3. Montesquieu, par Albert Sorel. — 4. George Sand, par E. Caro. — 5. Turgot, par Léon Say. — Paris, Hachette, 2 fros le volume.

A Hachette-czég évek óta foglalkozik a francia klasszikusok kritikai kiadásával. A *Les grands écrivains de la France* cz. nagyszerű vállalatban Corneille, Racine, Molière, Lafontaine, Mme de Sévigné, Retz, Saint Simon vaskos kötetekben, az összes kéziratok összehasonlításával, beható tanulmányokkal, külön szótárakkal részben már megjelentek, részben megjelenő félben vannak. E kiadások bevezetései azonban részint nagy terjedelmüknél fogva, részint a specialis kérdések tárgyalása miatt, nem igen forognak a nagy közönség kezén. E hiányon pótolni volt főczélja a fenn címzett vállalatnak, mely a művelt közönségnek érdekes olvasmány alakjában a tudomány mai színvonalán álló életrajzokat nyújt, melyeket Franciaország legfényesebb írói írnak. A vállalat élén Jusserand áll, a ki tán kevésbé ismeretes a külföldön, de itt mint jeles kritikus, különösen az angol irodalom terén, jó hírben áll. A múlt évben Guizot-t helyettesítette a modern irodalom tanszékén a Collège de France-on; de közben osztálytanácsos lett a külügyi miniszteriumban s elhagyta a tanári pályát. Eddig e csinosan kiállított és fényesen írt életrajzokból öt kötet jelent meg, melyeket ez alkalommal ismertetni szándékozunk; a továbbiakat (igérve van Racine Anatole Francetól, Boileau Brunetiéretől, Rousseau Cherbuliertől, De Maistre Melchior de Voguétől, Lamartine Pomairolstól, Balzac Bourgeltől, Musset Lemaitretől, Sainte-Beuve Tainetől, Guizot Monodtól stb.) megjelenésük alkalmával fogjuk bemutatni.

1. A nagy írók sorát *Victor Cousin* nyitja meg. Megérdemlik-e a Sorbonne híres tanárának, a volt közoktatásügyi miniszternek élete és iratai, hogy a nagy klasszikusok közt foglaljon helyet? Egykori tanítványa és helyettese, Jules Simon, azt hiszi, hogy igen. Cousin befolyása a francia szellemi és irodalmi életre sokkal nagyobb volt, mint irataiból következtethetni. Paul Janet nem rég egy vaskos kötetet szentelt neki, melynek egyes fejezetei a *Revue des deux mondes*-ban, melynek Cousin soká szellemi igazgatója volt, jelentek meg. Janet és J. Simon művei közt az a különbség van, hogy Janet főleg az eklektikus bölcsészszel foglalkozik, bonczolja tanát, tanítási módját, kimutatja, mily befolyással volt rá a német philosophia, s megjelöli a XIX.

század bölcsészeti áramlatában az általa kivívott helyet. Jules Simon főleg az emberrel foglalkozik. Csak néhány lapot szentel a Cousin philosophiájának, mely különben eléggé ismeretes. Nem a modern bölcsezsékekből merítette, mondja az író, hanem az alexandriai kor philosophusaiban találta; a lélektan a kiinduló pontja, az eklekticismus a módszere; főeszméi: egy szabad, belátó és személyes istenség mint ok és okozat; az erkölcsstan alapja a szabadság, tisztünk teljesítése a szabály, és a lélek halhatatlansága sanctiója; az emberiség történetének philosophiája a siker magasztalása, a politikai rendszerben egység a változatosságban. — Mindezt egyszerűen referálja a szerző, de ott, hol az emberről, a tanárról, a miniszterről van szó, a régi tanítványt halljuk, ki éles szemmel látja a nap hősének hibáit, gyengéit és finom ironiával jellemzi azokat. E tekintetben a harmadik fejezet (Le Régiment) valódi remekmű. Szegény viszonyokból látjuk Cousint felvergődni. Mint kis fiú, egy gazdag tanítványt társai ütlegei alól ment meg; az anya hálául a lycée Charlemagneba járattja és megfizeti tandíját. Itt a kis Cousin nemsokára az összes kitüntetések elnyeri; belép az Ecole normaleba s alig vizsgázott, már is előadásokat tart ugyanezen iskolában. Németországba utazik, majd a Sorbonneon tanít, a hol Villemainnel és Guizotval a híres triast képezi, mely talán nagyobb befolyással volt a nagy közönségre, mint a tanuló ifjúságra. A reakció megfosztja hivatalától, de a juliusi monarchia hivatalokkal halmozza el: a közoktatásügyi tanácsban az első helyet foglalja el; Thiers és Guizot egyebütt levén elfoglalva, ő igazgatja az Universitét. Mint miniszter valódi önkény-uralmat gyakorol. Jaj annak a philosophiai tanárnak, a ki materialistikus vagy egyéb tanokat akar hirdetni a lycéekben vagy a fakultásokban. Cousin mindenről értesül; a tanári kar legkisebb dolgozatait sem ignorálja; szívesen fogadja a tanárokat és különösen azt ajánlja nekik, hogy püspökeikkel jó lábon álljanak. Franck, a Collège de Francenak nem rég nyugalomba ment tanára, midőn a Journal des Savants-ban Jules Simon könyvét ismertette, az önkényes uralom e vádjá ellen védte Cousint. Azt meséli, hogy midőn ő, izraelita létére, a philosophia agregatioján átesett s a vidékre készült menni, Cousintól búcsút véve, ez azt kérdezte tőle: Ha ön előadásaiban arra a nagy történeti eseményre, melyet kereszténységnek neveznek, fog akadni, habozni fog-e kalapját levenni? Semmi esetre, uram, felelt Franck. S a tanuló nemsokára Párisba jött, a hol nagyobb hírre tett szert, mint a volt miniszter. A francia philosophiai oktatás ma nap spiritualista. A tanfelügyelők nem igen tűrnék, hogy a tanár a lycéekben a modern áramlatok tolmácsa legyen. Bátran előadhatja nézeteit, czáfolhatja az ellenvéleményeket, de tanítványaira nyomást nem gyakorolhat. A fakultásokban sem látják jó szemmel azokat, kik a régi módszertől távozni

akarnak, s nagy tusákba került, míg Ribot nem rég a Collège de Franceon az experimentalis psychologia tanárává lehetett.

Cousin mindenesetre nem volt igen tolerans, de inkább szép szóval, rábeszéléssel akarta magának az Universitét megnyerni, mint kényszerszabályokkal. Valóban nagyak akkor mutatkozott, midőn a Conseil royalban s a senatusban megtámadták a tanári kart. Az ez alkalomkor tartott beszédei valódi remekművek. A reakció mindig merészebb lett, de Cousin nem tágított; e harcz és tusa leírásának szentelte J. Simon a *Les batailles* cz. fejezetét. Midőn végre az Empire órája ütött és Falloux a hirhedt Enseignement libret, a klerikális oktatást, az Universitének versenytársul adta és mindennemű kedvezményekkel látta el, hogy a liberális eszméket elfojtsa, Cousin visszavonult, megtartotta lakását a Sorbonneon és könyvtárában, melyet végrendeletében a tanuló ifjuságnak ajándékozott, töltötte élte utolsó napjait. De még visszavonultságában is gyakran kérték tanácsát az Empire miniszterei, különösen Duruy, a kivel liberalisabb szellem jutott a kormányra.

J. Simon könyvének utolsó fejezete (*Les amours*) Cousin azon szépirodalmi műveivel foglalkozik, melyeket a bölcész a XVII. század híres asszonyairól írt. Taine ifjkorában hevesen kikelt Cousin ebbeli munkássága ellen, finom ironiájával azt mondván, hogy Cousin azt hitte magáról, hogy a nagy Condé sógora és La Rochefoucauld versenytársa. J. Simon e könyvekben csak nemes és magasztos eszméket és történeti tényeket talál. De daczára a nagy kritikai apparatusnak, daczára a számos okmányoknak: Cousin véleménye, mikor egy ily könyv írásához fogott, már eleve elfogult volt. Mindenki belátja manap, hogy Madame de Longueville nem más, mint az ember La Rochefoucauld elítélése, Madame de Sablé pedig az író La Rochefoucauld kigúnyolása.

A könyv utolsó lapjain az egykori tanítvány mintha a tárgyalás folyamában ejtett csipkedéseket feledtetni akarná, hatalmas vonásokban felidézi Cousin emlékét; újra a Sorbonneon, a miniszteriumban, az akadémiában látja és megadja e rendkívül tevékeny életpályának a megérdemlett dicséretet.

2. Gaston Boissier már *Cicero és barátai* cz. művében szentelt néhány lapot Mme de Sévignének. Ha levelekről van szó, az ó-korban Cicero, a francia irodalomban Mme de Sévigné neve jut eszünkbe. Hogy a latin irodalom tanára a Collège de Franceon most egy francia íróról szól, csak azoknak fog feltűnni, a kik azt hiszik, hogy Franciaországban is, mint másutt, a klasszikus philológiával foglalkozó tudós ell hanyagolhatja honi irodalmát. Franciaországban ez lehetetlen; már a középtanodai tanfolyamban a három klasszikus nyelv — francia, latin, görög — oly szoros kapcsolatban áll, hogy tanításuk az egyes

osztályokban rendszeresen ugyanegy tanár kezében van. Ha azután a fiatal bachelier az egyetemre megy és irodalmi tanulmányokra adja magát, akár ó-kori, akár modern nyelvekkel foglalkozzék, a francia irodalom mindig első helyen áll. Kilencz tizedrésze az elbukott tanár-jelölteknek nem latin, görög, német vagy angol nyelvbeli képzetlenségök miatt estek el, hanem mert francia értekezések nem felelt meg a stil igényeinek. A derék stilista mindig előnnyel bír, s még később is, ha egyetemi consursusokról van szó, a hol azt hinné az ember, hogy a mély tudomány, a lelkiismeretes kutatás van döntő befolyással a jelölt sorsára, épen az ellenkező esik meg néha: a fényes stil, a remek compositio inkább esik latba, mint a pongyola szerkezet, ha a dolgozat magában véve sok tudományról tanuskodik is. Latinista sok van olyan Franciaországban mint Boissier, de oly remek stilista nincs több; nevét mindenki ismeri, míg Benoît, Riemann. és Châtelain neveivel csak a szakférfi találkozik.

Mint *Cicero és barátai* cz. könyvében, e kis életrajzban is nemcsak Sévigné asszonynyal ismerkedünk meg, hanem a körrel, melyben élt, a férfakkal, kikkel társalkodott is. A kép annyival többet nyer, amennyivel jobban ismerjük a környezetet. Először is fiával, Károlylyal, és különösen leányával, Madame de Grignannel, kihez főleg intézi híres leveleit, ismerkedünk meg; Bussy-Rabutin-nal, a rokonnal, ki Sévigné halála után oly nagyon szerelmes volt a fényes irónőbe s a ki a *Histoire amoureuse des Gaules* című félig regény, félig pasquille művében oly mesterien ecsetelte rokonának képét. A vonások nagyítvák és mégis mindenki felismerte a kor híres embereinek és asszonyainak belső viszonyait; az udvar megvolt sértve, Bussyt a Bastilleba vetették s azután jószágaira volt kényszerítve visszavonulni. Bussy után Madame de Lafayette és aztán, mint magától értetődik, La Rochefoucauld lép a színtérre. Boissiernek sem sikerült kideríteni, mikor kezdődött a szerelmes viszonyuk s mily természetű volt; ez nem is deríthető ki, mert az okmányok hiányzanak. E két komoly természet mellett Mr. és Madame Coulange-zsal ismerkedünk meg, kiknek élete víg és pajkos, de csak külsőleg; sohasem szerették egymást, s ha a világ előtt mindig megőrizték a decorumot, e házasság már a nemesi családok XVIII. századi ismert életmódjára emlékeztet. E kör tagjait rajzolja a mű első része *La femme*; a második két rész: *L'écrivain* és *l'oeuvre*, magával Sévigné asszonynyal, stíljével, leveleinek irodalmi becsével és az azokban kifejtett eszmékkal foglalkozik. Nisard azt vetette szemére Sévigné asszonynak, hogy levelei a précieuseök stíljét árulják el. Boissier sokkal behatóbban tanulmányozza ez irodalmi kincseket. Sévigné asszony alig volt tizenkilencz éves, mikor a hôtél Rambouillet fényes napjai megszűntek. Ha latin tanítói Ménage és Chapelain voltak is, nem kell

hinnünk, hogy Mme de Sévigné korlátolt eszű tanítványuk volt. Külömben e két férfiről több rosszat mondott a kor, mint tán megérdemelték. Ha a preciositás nyomát néhány levélben meg is találjuk, az, Boissier szerint, mindigtől függ, kihez intézi Mme de Sévigné levelét. Jól tudta, hogy nem őrzik meg mindig a titkot; így Bussy-Rabutin már első leveleit is mindenkinek mutogatta; ha tehát ily emberekhez ír, fényesebben öltözködik, mint ha leányához fordul, a kiről tudta, hogy a hozzá intézett levél senki másnak nem fog kezébe kerülni. S ezekben a levelekben hiába keresnők a précieuseök befolyását. Mind oly egyszerű, oly természetes, oly szellemes, hogy epistolák példaképeiül szolgálhatnak. A kor nagyon kedvező volt arra, hogy az emberek a szív titkait és ömlengéseit levelekben kifejezzék. A század regényeiben a levélforma gyakori: Balzac és Voiture is ezt a formát választották eszméik tolmácsolására. De mily különbség e cziczomázott leírások és a Sévigné levelei között! Mikor Voiture leveleit olvasták, mindenki tudta, hogy egy szó sem igaz abból, a mit szeretett kedvesének írt; de mikor Bussy-Rabutin halála után Sévigné asszony hozzá intézett leveleit kiadták, Bayle azonnal kijelentette, hogy e nő az első helyet érdemli meg korának híres asszonyai közt, és a különféle *Ratio conscribendae epistolae* cz. tankönyvekben azonnal példaképül ajánlották. Mert e levelek valódi társalgások, s mint ilyenek változatosak; az írónő nem dolgozik bizonyos terv szerint; képzelő tehetsége vezeti a mindennapi események tömkelegén át, válogat, elejti a mellékest, és mindenütti hű és eleven. Példákat idézni lehetetlen; minden lapon talál az ember. Turenne halála, a reimsi érsek visszajövetele Saint-Germainból, La Fare és Mme de la Sablière esete, a nagy Condé megjelenése Conti esküvőjén és még számtalan rajz oly élethű, hogy azonnal emlékezetünkbe vésődnek. Külső benyomások sokszor hatottak rá, s ép ebben ismeri fel Boissier az író asszony báját és kedvességét. Másoknak eszméit híven visszaadni s nem teremteni, de úgy módosítani, hogy az eszme finomabb, gyengédebb és női élénkséggel gazdagabb lesz, ez az írónő példaképe, s ebben senki sem multa felül Sévigné asszonyt. *Ne rien inventer*, ez volt jelszava, s ha huszonöt éven át leányát mind arról, a mi Versaillesban és Párisban történt, jobban értesítette, mint bármely ujság tehetette volna, ha leveleiben a korszak nagy embereinek kis oldalait látjuk, ha egy nemesi család vidéki élete oly élénk színekben tűnik élénk, ezt főleg e jelszónak köszönheti.

Sévigné asszonyról mint a női tanítás és képzés egyik nagy mesteréről Boissier nem szól, valószínűleg mert nem rég Gréard, az új akadémikus és a párisi tankerület rektora, eléggé jellemezte ez oldalról.

Lorient, április hóban, 1888.

(Vége következik.)

Dr. KONT IGNÁCZ.

PHILOLOGIAI PROGRAMM-ÉRTEKEZÉSEK.

1885/6 és 1886/7.

34. Cserei József: A homerosi költeményekben előforduló melikus fajokról. (Nagykanizsai kegyesrendi főgymnasium.) 1887. 40. l. — Szerző dolgozatát, mint azt a 3. l. 3. jegyzetében állítja, czáfolatképen írta azok ellen, kik abban vannak, hogy a görögök költészete az eposból és nem a melosból indult ki. Ő ugyan e véleményöket *általában* maga is elfogadja (1. l.), mindazonáltal igen zavaros bevezetése végén ellenkező nézeten van. És kiket czáfol? *Nikolai-t, Bonitz-ot és Boeckh-öt.* Hogy *Vischer* vagy *Carrière* munkáit nem ismerte, azon kár volna szörnyűködni, de hogy a *Flach: Geschichte der Griechischen Lyrik-jét* egészen figyelmen kívül hagyta, azt méltán szemére hányhatni neki. Cs. úr azon szándékkal fogott munkájához, hogy szorosan csak a tényekhez fog ragaszkodni. *«Mellözve minden költői ékességet, nem hypothesiseket akarok gyártani, hanem a valót adom elő, nem a sorok között olvasok, sem conjecturák szaporításával nem fogom az olvasót félrevezetni, hanem szorosan a költemény anyagát tartom szemem előtt, ehhez és a józan ész követelményeihez alkalmazkodom.»* (4. l.). Pedig Cs. úr hypothesiseket gyárt, a sorok között olvas és conjecturák szaporításával félrevezeti az olvasót.

Két hypothesis mindjárt a 6-ik lapon tűnik szembe. Alaptalan mind a kettő. Így először is az Il. I. 474. s k. ismeretes verséhez ezt a magyarázatot fűzi: *«A χοῦροι Ἀχαιῶν* alatt, kik a hymnust énekelték, vagy azok az ifjak értendőek [?], kik előbb (470.) az isteni tiszteletnél szolgálva a serlegeket borral töltötték meg, vagy inkább, mint a hexameter végén mindig, magok az achivok [ez a helyes]. Ezek szerint nem egy, hanem többen vagy épen mindnyájan énekelték a pæant. *Ebből az is következtethető, hogy ezen ének olyan általánosan ismert volt, mint nálunk a templomi énekek, melyeket az egész nép ismer, és énekel, a mi szintén a pæan ősrégi eredetére vall.* Mert arra, hogy olyan régi korban bármely ének a nép sajátjává válhassék, mely azt emlékezetbe véssé és alkalomadtán énekelje, *legalább is egy nemzedék kívántatik.* Minden czáfolat erre nézve szükségtelen. — A második hypothesis abban áll, hogy szerző úr a 473. sorban levő *καλόν*-ra nézve megjegyzi, hogy e *«jelző* azt sejteti velünk, hogy több ilyen hymnusuk volt, talán egy egész gyűjtemény, melyből ezen ünnepélyes alkalommal egy szépet énekelték». Tovább megyek még, mint Cserei úr, és azt következtetem, hogy volt egy rakás, ha nem is csúnya, de mindenesetre úntató vagy közönséges hymnusuk.

Azt a nézetét *egyáltalában* kár volt nyilvánítani, hogy az II. I. 601—604. soraiban skolion lappang. Még az is kérdéses, hogy szabad-e az Odyssea I. 150. s k. verseiből a skolionnak feltünésére következtetést vonni, a mit pedig úgy a hogy van módunk megokolni (I. *Flach* i. m. 24. s k. l.). Alaptalan conclusiója az Od. VI. 99—101. verseire nézve is, melyek hadd álljanak itt:

αὐτὰρ ἐπεὶ σίτον τάρφθην δμῶαι τε καὶ αἰτή,
σφαιρῶν τε γ' ἄρ' ἐπαίζον, ἀπὸ κρήδεμνα βαλοῦσαι
τῆσι δὲ Ναυσικάα λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς.

• Biztosan állíthatjuk, hogy az *ἤρχετο μολπῆς* valami testmozgással összekötött lyrai dalt jelent, vagy ha épen nem szoros melikus dalt, akkor *gyermekversekhez hasonló szokásos mondást ért alatta a költő* (34. s k. l.). De hát miért? Azért, mert Nausikaa és szolgálói labdásdit játszottak, csak nem kell a *μολπή*-nek gyermekversnek vagy plane valami sententiának lenni? És azután milyen az a «gyermekversekhez hasonló szokásos mondás»? Ugyancsak a 34. lapon úgy vélekedik Cs. úr, hogy Odysseus és társai a Kirke-énekelte dalra talán a szövőszék zörgéséről ismertek rá. A hely úgy magyarázandó, hogy hallhatták az orsót pöröggni, s hallották, hogy benn a házban valaki szépen énekel. Mert a *καλὸν* itt (X. 227.) ép úgy *καλῶς* helyett áll, a mint áll Aristarchos szerint az II. I. 474. sorában. — A 32. lapon megígéri, hogy «alább bővebben ki fogja mutatni, hogy (Phemiosnak) ezen Homerosból ismert énekesnek érzelmi, lyrai dalt kellett énekelni a karok mellett». A 37. lapon hozzáfog is e bizonyítgatáshoz, de fájdalom, célhoz nem ér. Ő t. i. ekként következtet:

Phemios, az aoidos, a görögök szerencsétlen visszatéréséről énekelt (Od. I. 325. s k.). «Ezt az éneket az emeleten meghallotta Penelope, lejött a magas lépcsőkön és könnyek között kéri a dicső énekest, *énekelje az istenek és emberek viselt dolgait, amazok [t. i. a kérők] pedig csendben igyák boraikat. Ha az ének ilyen érzelmekre hangolta a hű Penelopét, akkor az nem lehetett az események egyszerű rajza, hanem leg-alább lyrai elemekkel kellett vegyítve lennie.*» Tehát akkor Phemios lyrikus költő, ha lyrai elemekkel tarkazza (tegyük fel, hogy úgy van) elbeszélését? — Különben Cs. úr maga is megczáfolja e nézetét, mert «van ugyan rá példánk, mikor a tisztán epikus költemény is [hát *νόστος* nem lehet epikus költemény tárgya?] könnyeket csal ki Odysseus szemeiből, midőn Alkinoos házában Demodokos arról a szomorú egyenetlenségről énekel, mely közte és Achilleus között fölmerült».

Egyetlen egy hypothesis van, melyet szilárdabb basisra épített, az, hogy a síratásnak első formája a *γῶος* volt. E nézetét Cserei úrnak a

költeményeknek erre vonatkozó helyeivel összevetve plausibilisnek és elfogadhatónak találtam.

Sajnos, hogy az értekezésben több elég jelentékeny hibát kelle észrevennem. Így a 4. lapon azt állítja, hogy «Bergk nagyon helyes tapintattal [!] jár el, mikor irodalomtörténetét a Kr. e. XV. századdal kezdi», vagy midőn a 9. lapon ezen állításához: «Azért ábrándozásnak mondom mindazoknak erőlködéseit, kik a pæan metrumát is szeretnék a fönnebbi két sorból (Il. VII. 393. s k.) megállapítani» Aristoteles poet. 4. fejezetének azt a passzusát idézi, mely magyar fordításban így hangzik: «Mert minden versmérték közöl a iambikus közelíti meg a közönséges társalgó beszéd formáját legjobban; hiszen igen sok iambust mondunk közönséges beszédünkben, hexametert azonban ritkán, s csak ha a köznapi társalgás jellegén fölül emelkedünk». Ez az idézete tehát nem bizonyít semmit sem, s így Cs. úr e helyet valószínűleg téves értelemben fogta fel. Egyébként is az idézésben bizonyos keresettség mutatkozik. Így több helyt a *Theodosius Gaza* Ilias paraphrazisát idézi. Ugyanott Vergiliusra a Ruæus-féle kiadás alapján hivatkozik. Számos utalás teljesen fölösleges. Így a 34. lapon Verg. Georg. I. 293—294-re, p. 35. Soph. Aias 697. etc., etc. a vonatkozás hiábavaló. P. 35. Ov. Met. 1, 18 helyett csakis 1, 705 s k. lehet idézni. Végre a 7. lapon az Od. XIV. 463—95. sorai sehogy sem illenek idézetképen arra a helyre, a melyhez szerző úr csatolta őket.

Nagyobb hiba, ha p. 9. Cserei úr azt mondja, hogy a homerosi hymnusok Hesiodos szellemét viselik magokon (l. erre nézve *Gemoll*: Die homerischen Hymnen. Leipzig. 1886. p. 105.). Hibásan fordította le p. 23. az Il. XVIII. énekének 597. s k. sorát. — P. 22. nem lett volna szabad a *Batrachomyomachiára* hivatkozni, ha a 25. lapon a 27. homerosi hymnus kora már gondolkozóba ejti.

Ha Cs. úr ismét valamely dolgozatát közrebocsátja, — mire félreismerhetetlen szorgalmánál fogva csak buzdíthatjuk, — bizonyosak vagyunk abban, hogy nem fogunk már oly általános tévedéseket szemére lobbantatni, s hogy mentől előbb meg fog válni azon szempontoktól, melyek a jelen dolgozat megírásánál vezérelték volt.

WEISS REZSÓ.

35. Dr. Fülöp Adorján, Az olvasásról. (IV. oszt. tanítványaimnak.) (Zenta városi községi gymnasium.) 1887. 3—14. l. A program-értekezéseknek tudományos tárgya szokott lenni, a melyben a szerző tanártársaihoz szól, s csak a legritkább eset, ha valaki a tanulókat tartja szem előtt; pedig rájuk legritkább lehet számítani, hogy elolvassák az értesítő bevezető lapjait. Fülöp Adorján értekezése ilyen ritka kivétel. Tanítványainak akar utasítást adni arra nézve, mit és hogyan kell olvasniok. Az iskolai idő nagyon rövid arra, hogy a fiú igazán meg-

tanuljon olvasni; hogy tudja, mivel érdemes idejét eltöltenie s hogyan kell a könyvvel bánni, ha azt akarja, hogy ne csak múlt élvezetet szerezzen neki. Az iskolából tanultakból kiindulva elég jó, bár hiányos utasításokat ad arra nézve a fiúknak, mit és hogyan kell olvasniok. Mindenesetre helyes az a megjegyzése, hogy mindenről, a mit a fiú olvas, jegyzeteket kell magának készítenie. De nem helyeselhetjük azt, hogy e jegyzetek a költemény szebb helyeinek kiírására szorítkozzanak. Még helytelenebb, a midőn e «szép helyeket» jellemezni akarja: «Ilyen részek azok, melyek valamely tartalmas gondolatot, általános igazságot fejeznek ki, rendesen allegorikus kifejezésekkel». Egyik példája pedig épen nem érdemes arra, hogy kiírják s még meg is tanulja 'a fiú: «A végóra hatalmai a vágyó szem elől elviszik a jelest» (Vörösmarty, Kisfaludy Károly emlékezete). Sokkal okosabb lett volna, ha a költeményekre nézve ugyanazt ajánlja, mit a prózai olvasmányokra, hogy tartalmukat a lehető legrövidebbre összevonva kell lejegyezni. A költeményeknél keressen a fiú olyan sorokat, a melyek az egésznek tartalmát fejezik ki és tanulja meg; ez által legalább tudja az egész költemény tárgyát vagy legalább minden perczen emlékezetébe tudja idézni. — Azután arról szól, hogy válogassa meg a tanuló prózai olvasmányait; csakhogy ez is nagyon hiányos, mert csakis történelmi és természettudományi művekről szól. Végül buzdítja őket idegen nyelvek tanulására.

36. Laukó Albert. A geographiai nevek helyes írásáról. (Székelyudvarhelyi királyi állami főreáliskola.) 1887. 3—17. lap. — Oly kérdést fejteget ez értekezés, mely nem csak a földrajz tanárát érdekli; minden tanárnak nagyon is sok alkalmá van az idegen szavak kiejtésével és leírásával küzdeni. S ugyanazon idegen szó nemcsak egy tanár előadása alkalmával fordul elő; gyakran szóba kerül különböző szaktárgyakban is s hányszor esik meg, hogy a fiú minden tanártól más kiejtést hall. Ennek oka főleg a leírás különbözősége. Idegen szavakat vagy úgy kell írunk, a hogy az illető idegen nép írja (s ezt követni a leghelyesebb), vagy pedig híven a kiejtés szerint. Az első esetben szerezzen magának a tanár pontos értesülést arról, hogy kell az illető szavat helyesen kiejteni s tanítsa meg a fiút a helyes kiejtésre ép úgy, mint a helyes írásra.

Laukó panasza nagyon is igazolt, hogy nehéz a geographiai nevek tarka írása módján eligazodni, mert nincs egyöntetőség. Ha csak annyit lehetne elérni, hogy az iskolakönyvek híven kövessék az akadémia utasítását, végét érhetné e panasz. A latin betűkkel író idegen népek szavait úgy kell írni, a mint az illető nép írja; a nem latin betűket használó nyelvek szavait pedig magyar kiejtés szerint írjuk. Ez az utasítás nagyon is elég; bár követnék mindazok, a kik iskolai könyveket írnak. Hanem arra ne is gondoljon senki, hogy a tudományos könyvekben is léteft-

hető legyen az egyöntetőség. Ezt csakis nemzetközi megegyezés hozhatná létre. Addig is szerezzon maçának minden szakférfit annyi jártasságot, hogy e helyesirásai ingadozásokon el tudjon igazodni. Egy pontról nem szól Laukó. Vannak oly külföldi városok és folyók, a melyeknek külön magyar nevük is van, mint *Lipcse, Drezda, Boroszló, Velence, Párizs, Temze* stb. Ezeknél, természetesen, első sorban a magyar nevet fogja megtanulni a fiú (valószínűleg tudja is már), azután ismernie kell az illető város ottani nevét is (*Leipzig, Dresden* stb.). Sőt szükségesnek tartanám, hogy a külső országok neveit is ismerje az ottani elnevezés szerint (*La France, Italia* stb.)

37. Dergács Sándor. Kapós magyartalanságok városunkban. (Kassai állami főreális-kola.) 1887. 4—24. lap. — Kifogásom van mindjárt a mű címe ellen: nem azt adja, a mit ígér. Nem-magyar vidékekről, mint a milyen Kassa városa is, a legnagyobb érdeklődéssel fogadna a nyelvész olyan tudósítást, a melyet a cím ígér, ha belőle igazán megtudhatná az ember, mik azok a különös sajátságok, a melyek az illető vidék magyar beszédjén észrevehetők s a melyeken meglátszik egyik vagy másik ott szokásos idegen nyelv hatása, még ha romboló is. A kassai ember tud magyarul, németül és tótul beszélni; természetesen, hogy e három nyelv hatással van egymásra. «A gyerekség *brizgálja* (locsolja) a vizet, a szobaleány *pratálja* (takarítja) a szobát, a pajkos fiú *csapálja* (leveri) a gyümölcsöt, néha-néha a tilosban, a *fludernél* (malomgátnál) fürdik, majd a szülői bosszuságára naphosszant *rajcsúloz* (szaladgál) s ennek következtében megesik, hogy a *hösentrágere* (nadrágtartója) elszakad. A cselédség is szeret a *dufart* (átjáró, bejárat) előtt állani s nem gondol vele, hogy a konyhában a rántás *hulyává* lesz (megcsomósodik), a *brótván* (láb) is megtüzesedhetik s a *grulya* (burgonya) szétfő.» (9. l.) Ez a pár sor, a mit a szerző tréfa vagy nevetség kedvéért említ, cikkének legérdekesebb része. Ez az, a mit folytatni kellett volna; összegyűjteni mindazokat a kifejezéseket és szavakat, a melyek a német vagy tót nyelvből a kassai ember magyar beszédjébe csúsztak. Sőt kimutathatta volna azt is, hogy a tót és a német ember viszont milyen szavakat és kifejezéseket vett át a magyartól, mert bizonyosan erre is sok példa akad. Evvel hasznos munkát végzett volna; de természetesen csak akkor, ha nem oly kicsinylőleg beszél az idegen szavakról. Még az olyan idegen szó is, a mely elcsúfítja a beszédet vagy írást, érdekes a nyelvészre nézve, s összegyűjtésük sokkal hasznosabb, mint jól ismert régi igazságok újra elmondása. Azoknak kellene ezt elvégezni, a kik oly helyzetben vannak, hogy a különböző nyelvek egymásra hatását mintegy szemük előtt látják lefolyni, tehát az adatok összegyűjtését a legnagyobb könnyűséggel végezhetik.

E helyett Dergács szól a nyelvújításról és nyelvtisztításról,

méltatja Kazinczy működését, majd a Nyelvőr törekvését tárgyalja bővebben. Mindebben semmi újat nem mond, de legalább ismert dolgokat elég jól állít össze. Értekezése két részre oszlik; az első szól az idegen szavakról, a második idegenszerű szólásmódokról.

Sokkal gyöngébb az első rész, a mely némi elfogultságról s mondhatjuk igazságtalan elfogultságról tanuskodik az idegen szavak iránt. «A rosszul képzett vagy gyökig vágott magyar szónak mégis marad valami magyar íze, valami ismerős vonása; ezek tűrhetőbbé teszik, mint az idegen szót, mely csak tolakodik nyelvünkbe.» Hogy mondhatja ezt olyan ember, a ki különben oly egészséges nézetekkel bír a nyelv tisztaságát illetőleg? A rosszul képzett szó mindig rontja a nyelvet, míg az idegen szó soha. S az idegen szavak használata beszéd közben nagyon is érthető, sőt könnyen menthető. Maga Dergács is okát adja az idegen szavak használatának: «Az idegen szók legkapósabbak ama korosabb embereknél, kik a latin nyelv emlőin nevelkedtek; azonban találkoznak olyanok is, kik azt hiszik, hogy az idegen szó nyomósabb, méltóságosabb. Végre vannak olyanok is, kik épen semmit sem gondolnak, hanem elég meggondolatlanul csak azért használják őket, mert eszökbe jutnak.» Igen is, e három természetes oka van az idegen szavak használatának: 1. Gyermekkora óta hallotta és használta az illető (a latinos műveltségű ember a latin, a kassai ember a német és tót szavakat); 2. gyakran kifejezőbb vagy nyomósabb az idegen szó, sőt egészen azt jelentő magyarral pótolni sem lehet; D. szójegyzékében is sok oly idegen szó van, a mely nem azt fejezi ki, a mit a melléje tett magyar (*couplet* nem annyi, mint *versszak*, *dal*, *gúnydal*; *affaire* más, mint *csete-paté*, *üzlet*; *coquette* sem *tetszésre vágyó* stb.), 3. sokszor nagyon is nehéz a helyes magyar szót megkeresni, míg az idegen önkényt jó az ember nyelvére; s az erőszakos keresgélés affektálttá teszi a beszédet. Ezzel nem akarom az idegen szavak használatát védeni; a sok idegen szó csúfítja (de nem rontja) a beszédet. Annyi mindenesetre áll, hogy az írásban az ünnepesebb alkalmakkor (beszédekben, előadásokon) lehetőleg kerülni kell az idegen szavakat, de a közönséges beszélgetésekben sokkal több elcsúszik egész észrevétlenül. Ez így volt mindig s így is marad. Hiába sóhajt föl Dergács; azok a «boldog idők, mikor a magyar nőnek nem kellett az idegen szók egész szótárával megküzdenie amaz egyszerű célból, hogy kifogástalanul öltözködhessék», nem léteztek soha s nem is fognak eljönni soha.

A második rész a magyartalan kifejezéseket és mondatszerkezeteket tárgyalja. Rendre veszi a, nem csak Kassán, hanem országszerte szokásos idegenszerű szólásmódokat, melyeket mind megtalálhatunk az Antibarbarusban vagy a Nyelvőr egyik-másik helyén, és fejtegeti hibás voltukat s példát ad a helyes kifejezésre is. Annyi érdeme minden-

esetre van e résznek, hogy már ismert igazságokat hozzá férhetőbbé tesz a laikusok számára.

BALASSA JÓZSEF.

38. Kutrucz Rezső. A homerosi kor erkölcsi világa. (Pozsonyi kir. kath. főgymn.) 1887. 1—27. l. Szerző értekezése végén maga bevallja, hogy tárgyát korántsem merítette ki, s hogy csak kis része a homerosi kor erkölcsi világának az, a mit soraiban nyújt. Maga tisztában van az elért eredmény quantitativ becsével, és belátja, hogy ez ethikus világot még több oldalról is lehetett volna bemutatni. Mentegetődzik ugyan az iskolai értesítőnek ily értekezésre szíken kiszabott terével, de ezen segíthetett volna a Szabó István-féle fordításból vett részletek mellőzésével, melyeket egyébként is tételeinek csak egy bizonyos számához kötött. — Egy feladatához illő rövid bevezetés után áttér a vallásosságra, a viszonsosságra (melyet kielégítően nem fejt ki), s a kitartás erényére, melyek szerinte általában jellemzik a homeros-korabeli görög nemzetet. — Az «érzésünket sértő» lelki tulajdonságok után a vallásossággal folytatja, ezután az állami életnek befolyásáról, a férfi és nő munkaköréről, a harczy vitézségről, a hazaszeretetről, a dicsőségről mint a bátorság jutalmáról, az önézetről, a szerénységről, a gyalázatról, az igazságérezetről, a büntetésekről s az ezek között nyilvánuló következetességről (mely passus határozottan naiv), a boszúról, az esküről, a háláról, a szeméremézetéről, a szánalomról, a vendégszeretetről, a tiszteletről a nők és az öregebbek iránt, a családtagok egymáshoz való viszonyáról (közben a leányok jó híréről), a családi élet erkölcsi mozzanatairól értekezik részletesen, s berekeszti dolgozatát a halál után bekövetkező állapotra való rámutatással. E tárgymutatóból rögtön kitűnik, hogy K. úr minden systema megalkotása nélkül fogott feladatához. S ebben leledzik az értekezés legsarkalatosabb hibája. Mert, hogy nem festi eléggé jellemzően a hősnek a harczban nyilvánuló lelki világát, a homerosi embernek családi életét, az érzelmi, értelmi nyilvánulásokat stb. stb., tekintetbe sem jövő hiányok ama főhiba mellett. Pedig sok anyagot hordott össze, értekezésén a szorgalomnak nyomai ötlenek szemünkbe, s így annál inkább kell sajnálnunk, hogy azt az egész anyagot nem tudta systematikus egészszé feldolgozni.

Detailhibák nélkül sem szűkölködik a K. úr értekezése. Vegyük csak sorra a lapszámok szerint. — P. 1. «Ha ezt a háborút (t. i. a trójait) nem fogadjuk is el oly történeti ténynek, a milyennek a hagyomány alapján látszik, annyi történeti igazságot mégis mindenesetre el kell ismernünk, hogy azon időtájban Kis-Ázsia nyugati partjain görög gyarmatosítások történtek, a mely alkalommal . . . az összeütkezések el nem maradhattak.» *Curtius Ernő* e theoriája Schliemann

ásatásai óta már meglehetősen elavult (L. Ábel: Trója története. [Bpesti Kath. főgymn. ért.] 1880. p. 6. s. k.). — P. 4. Nem kellett volna e mondatot «Ha az ember hozzájok (t. i. az istenekhez) fordul, meghallgatják kérését» másképen formulázni? Mert néha bizony nem hallgatják meg, m. pl. Athéné (II. VI. 311.) nem hallgatja meg a trójai nők kérelmét vagy Zeus (II. II. 419.) nem teljesíti Agamemnon kívánságát. — Az sem áll (p. 5.), hogy a hősök «a csata hevében megfélekedtek volna az istenekről, s még azokat is megtámadták, mint Diomedes Arest és Aphrodité». Ellenkezőleg Diomedes (II. V. 331. s. k.) «*γυγνώσκων ὄτ' ἀναλκίς ἔην θεός, οὐδὲ θεῶων | τῶων αἰ' τ' ἀνδρῶων πόλεμον κατά κοιρανέουσιν*» és (II. V. 433.) «*γυγνώσκων ὅ οἱ (sc. Αἰνεία) αὐτὸς ἐπιέρεχε χεῖρας Ἀπόλλων,*» s végre (II. V. 824.) ezt mondja Athénéről: «*γυγνώσκω γάρ Ἄρηα μάχην ἀνὰ κοιρανέοντα.*» — U. cs. p. 5. a végzetről beszél, melynek «minden isten, még maga Zeus is alá van vetve». Itt csak utalom szerzőt Buchholz «Homerische Realien» III. 1. rész 2. k. 3. fejezetére, hol egyebek közt (p. 54.) ezt olvassuk: «So sehen wir denn, wie die Schicksalsmacht und die Götter promiscue für die Urheberschaft der Verhängnisse herangezogen und in dieser Hinsicht dergestalt confundirt werden, dass es schliesslich völlig unklar bleibt, auf welcher Seite denn eigentlich die Initiative so zweifelhaft hingestellter Schicksalsfügungen zu suchen sei». — P. 8. «Achillesben és Hectorban . . . van valami, a mi nekik rokonszenvünket különösen biztosítja, a kötelességérzet.» Ez ugyan Achillesben nincsen meg valami nagy mértékben, mert különben nem hagyta volna cserben az achivokat. De bár milyen laikus olvasó is ugyanezt mondaná, ha pár sorral lejjebb e két K. úr által idézett sort olvassa:

«Veszszek el egyszeriben, miután veszedelmekor én sem
Védtem az én szeretett bajtársamat.»

Szabó István persze egészen rosszúl fordította ezt a helyet, mely az eredetiben így hangzik:

«*αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμειλλον ἐταίρω
κτεινομένῳ ἐπαμῦναι.*»

P. 11. «Hectorról mondja a költő, hogy ő kis fiát közönségesen csak Skamandriosnak nevezte, de a trójaiak atyja érdemeire való tekintettel és hálából Astyanaxnak nevezték (II. VI. 401.). Ez egyrészt a trójaiaknak az érdem iránt való elismerésére (!), másrészt Hektornak szerénységére mutat.» Ez utóbbi teljesen alaptalan következtetés, mfg ferde nézet ismét p. 19., hogy a vendégszeretetet «valószínűleg az emberi szív szánakozó természete szülte». — Vajjon abból, hogy Zeus és Hera, továbbá Aeolus gyermekei (Od. X. 7.) egymással házasságra léptek, szabad-e (p. 22.) azt következtetni, hogy testvérek is

összeházasodhattak? Sőt ezt K. úr a későbbi korra nézve is Corn. Nepos (Cim. 1.)-re támaszkodva állítja, csak hogy Nepos kevéssel rá (2.) ezt mondja: «namque Atheniensibus licet eodem patre natus uxores ducere», de οὐχ ὁμομητρῖους (Plut. Them. 32. Demosth. LVI. 28. p. 1307. — Télfy is ezt mondja!). Az egyiptomi, testvérek között való házasság intézményétől elfordultak a görögök. (L. Hermann-Blümner: Die Griechischen Privatalterthümer. Freiburg u. Tübingen. 1882. p. 271. 1. jegyz.) — P. 25. Figyelmeztetnem kell K. urat, hogy Odysseus a VI. ének 182. s kk. verseiben még korántsem bucsúzik a phäakoktól! — U. cs. p. 25. Mi a hűseget illeti, «a férfiak közt csak Menelaos képezne dicséretes kivételt»? Hát Megapenthes! Ha Menelaost ide számítjuk, bátran ide számíthatjuk Odysseust is.

Még egyéb észrevételeink is volnának, de az eddig mondottak is elegendőleg tájékoztatnak a dolgozat jó és rossz tulajdonságai felett.

WEISS REZSÓ.

39. Antik művészeti kirándulás. Irta és felolvasta Schambach Gyula. Öt fénynyomatú képpel. A szerző sajátja. Kaposvár, 1887. 8-r. (45 lap.) — E füzet első része egy nyilvános felolvasás, melyet Schambach úr a kaposvári tanári kör egy tavaszi felolvasó estéjén tartott. A szerző képzeletben egy művészeti kirándulást tesz a régi Athénbe, s a város egyes nevezetes pontjai alkalmat adnak neki, szólni a tanagrai terracotta-szobrokról, a milói Venusről, a belvederei Apollóról és a Clytia mellszobráról. E műemlékekhez, melyek saját fölvétele után készültek s melyeket valóban sikerült fénynyomatokban be is mutat, fűzi további magyarázatait: fejtegeti a görög nők ruházatát, az úgynevezett szemvakság kérdését s a polychromiát, s jellemzi egyúttal e görög szoborművek psychéjét. A dolgozat nem nagy igényekkel készült, valótlán adatokat nem tartalmaz és a tárgy szeretetéről tanúskodik. — Helyelközzel azonban kellemetlenül érinti az olvasót a szerzőnek a népszerűséggel kaczérkodó stilusa, mely ép azért, mert «*nagyon* népszerű kíván lenni» (a szerző saját szavai), olykor affectált átmenetekre kényszeríti íróját. Bátran elmaradhatott volna a tárgyból merített lelkesezésnek néhány naiv nyilvánulása is. «Van ebben az egész arcban», mondja a szerző a 17. lapon a milói Venusről, «valami édes epedés, valami epedő tartózkodás, valami tartózkodó derültség, valami derült nyugalom, valami nyugodt fenség, sőt valami főséges büszkeség.» A ki valaha látta a milói Venust, bizonyára osztozik a szerző csodálatában; de azt hiszem, e csodálatot méltóbban és meggyőzőbben lehet kifejezni, mint az ilyen czifra szavakkal, melyeket mi prózai emberek, fájdalom, méltányolni nem birunk. — A függelékben (30—45. l.) Schambach úr kifejti, hogyan kell felhasználni a classicusok olvastatásánál a szemléltető eszközöket, és egyszersmind megismertet bennünket a kaposvári főgym-

nasium philologiai museumával, melyet a szerző igen csekély anyagi eszközök mellett is dicséretes buzgósággal lét-sített, a mi kétségbe nem vonható érdem. A mi magát a szemléltetést illeti, az fontos is, szükséges is; de foganatja szerintem csak úgy lesz, ha csinján bánunk vele. «Ime egy rövid órán», mondja a szerző (37. l.), «mely nem is classicus olvasmány, hanem a kezdők (I. osztályú tanulók) számára készített, külön álló, *Vesta est dea*-féle száraz mondatok megbeszélésére vonatkozott, megszerezte magának a tanuló a mellszobor, egész szobor, a szobor különös tekintetének, a római ház belsejének, Róma városának, a madártávlatnak, és egy eddig ismeretlen fa-nemnek (az olajfának) képét» stb. Az ilyen eljárás túlzott, mert nincsen mértéke (a mit különben maga a szerző is a 39. lapon olvasható egy megjegyzésében melleleg elismerni látszik). Ha csak annyit akarunk, hogy a szöveg mentől több dolog megtanulására szolgáljon, egy perczig sem kételkedem, hogy az ügyes tanár a legszárazabb mondat alapján is képes leend tanításába hihetetlen mennyiségű és tarkaságú adatokat beleszóni, és pedig oly alakban, mintha ez máskép nem is lehetne. A tanulóknak azonban a szemléltetésből csak akkor lesz haszna, ha szemét nem foglalkoztatja egyszerre sok, de kivált nem *sokféle* dolog (lásd: mellszobor, madártávlat, olajfa). Az, hogy vajjon a madártávlatot a latin órán kell-e megmagyarázni, nagyon kérdéses; de ha már megteszszük, csak úgy ne járjunk el, mint a hogy a szerző megcselekedte (36. l.): «Leolvastuk tehát a képről Róma terjedelmének nagyságát stb s végre *kifelé ragadva a képből az ifjú lelkét* (!) szóba került az is, vajjon hol kell valakinek lennie, hogy úgy lásson maga előtt elterülni egy várost? Pár találgatás után (vajjon miket találgathattak?) rájöttünk, hogy jó magasán, ott, a hol a madár jár. Így (!) jutott az ifjú a madártávlati kép fogalmához.»

Dr. FINÁCZY ERNŐ.

VEGYESEK.

— A Budapesti Philologiai Társaság f. é. máj. hó 2-ikán *felolvasó ülést* tartott. Tárgyai voltak: 1. *Weiss Rezső*: A homerosi ház néhány alkotórészéről. — 2. *Lázár Béla*: Kölcsey Csokonai-bírálat. — 3. *Hege-dius István*: Petőfi egy költeménye latin fordításban.

A felolvasó ülést *választmányi ülés* követte. Jelen voltak: P. Thew-rewk Emil elnök, Fináczy Ernő jegyző, Heinrich Gusztáv, Fröhlich Róbert, Maywald József, Ábel Jenő, Pecz Vilmos, Gyomlay Gyula, Csarhalmi Samu, Csengeri János, Pozder Károly, Kassai Gusztáv.

1. A mult ülés jegyzőkönyve hitelesítettik.

2. Elnök jelenti, hogy József főherczeg Ő Fensége a társaságnak

egy tiszteletpéldányt küldött Czigány Nyelvtanából. A választmány Ő Fenségének úgy alapítványáért mint mostani küldeményéért jegyzőkönyvi köszönétét fejezi ki és megbízza az elnököt, hogy ezt Ő Fensége tudomására hozza. A Czigány Nyelvtan addig is, míg a társaság külön könyvtárhelyiséggel rendelkezik, a budapesti tud. egyetemi classica-philologiai muzeum könyvtárában fog letétképen őriztetni.

3. Tagválasztások: P. Thewrewk Emil ajánlatára főt. Hajós Benő esztergomi kath. főgymnasiumi tanár rendes taggá (1888-tól); Timár Pál ajánlatára Ranschburg Victor volt bölcs. hallgató, jelenleg budapesti könyvkereskedő és Dr. Weninger László budapesti köz. főreáliskolai tanár (mindkettő 1888-tól) rendes tagokká; Fináczy Ernő ajánlatára Kőrösi Henrik bpesti II. ker. kir. kath. főgymnasiumi tanár, (1888-tól) rendes taggá, Lenkei Henrik budapesti V. ker. áll. főreáliskolai tanár eddig rendkívüli tag, (1888-tól) rendes taggá — megválasztatnak. Dr. Mandola József és Gódor Gyula r. tagok kilépése elfogadtatik, oly hozzáadással azonban, hogy a nevezettek az alapszabályok 18. §-ában foglalt kötelezettségöknek eleget tartoznak tenni. A múlt ülés jegyzőkönyvében kimutatott 286 rendes taghoz járul 4 újból megválasztott és 1 rendessé megválasztott rendkívüli, tehát 5 rendes tag = 291; ezekből kilépett 2, marad rendes tag 289. A rendkívüliek száma volt 58, jelenleg 57. Ezenkívül van tiszteletbeli 8, alapító 4 tag. Az előfizetők száma 138.

4. A titkár jelenti, hogy a választmánynak f. évi ápr. 4-én tartott ülésében nyert megbízatáshoz képest a 100 darab diplomát megrendelte. Tudomásul szolgál.

5. A pénztárnok jelenti, hogy a társaság néhány tagja belépése óta nem fizetett tagdíjat. A választmány megbízza a pénztárnokot, hogy újból szólítsa fel őket tartozásuk lerovására; amennyiben pedig most is vonakodnának a felhívásnak eleget tenni, a választmány kénytelen lesz velök szemben a per útjára térni.

6. A pénztárnok jelenti, hogy a Közlöny ez évfolyamának eddigi terjedelme 29 ív. Az I—IV. füzet nyomdai költsége 1066 frt. 80 kr.

7. Heinrich Gusztáv szóba hozza, hogy a szerkesztőségnél mintegy 25 kézirat fekszik, melyeket a Közlöny megkötött terjedelme miatt legjobb akarat mellett sem lehetett mindeddig közölni. Tekintettel arra, hogy e dolgozatok nagy része értékes és közlésük kívánatos, a szóló felveti azt az eszmét, hogy czélszerű volna a Philologiai Közlöny mellett — mint ez külföldi hasonló irányú folyóiratoknál is előfordul — függelékül pótkötetet, ill. pótfüzeteket kiadni, melyekben az említett értekezések napvilágot láthatnának. Reményli, hogy az egyelőre csak 10 ívre számított ily pótfüzeteknek a tagok és előfizetők közt elég vevője fog akadni, úgy hogy a nyomtatás költségei (mert tiszteletdíj nem járna e pótkötetektől) fedezve volnának. — A választmány elvben hozzájárul ezen javaslatához, de mint-hogy a költségvetésben fedezetről gondoskodva nincsen, elhatározza, hogy az ügy indítványképen a jövő közgyűlés elé fog terjesztetni.

8. A pénztárnok előterjeszti az 1888. évi április 4-től máj. 2-ig terjedő bevételek és kiadások kimutatását.

<i>Bevétel.</i>		<i>Kiadás.</i>	
Előfizetés 1888-ra	24.—	Irói díjak a IV. füzetért	109.—
Rendes tagdíj 1888-ra	75.—	Szerkesztési költség	10.—
Rendkívüli tagdíj 1888-ra	6.—	A IV. füzet szétktldése	16.36
Rendes tagdíjhátralék	46.—	A pénztárnok levelezési költs.	1.99
Rendkívüli tagdíjhátralék	8.—	A pénztárnoknak előlegül	12.—
Oklevelekért	4.—	Összesen	149.35
Egyes füzetek eladásából	1.20		
Hirdetésért	3.—		
Összesen	167.20		

A választmány tudomásul veszi a pénztári jelentést.

— Egy félreértett hely a Zrinyiaszban. A Zrinyiász XIV. éneke tudvalevőleg következő versszakokkal kezdődik:

«Ihol jün Zrininek ragyogó csillaga
Ihon mozdíthatatlan tramontánája.
Bán cselekedetét az én kezem írja,
Melyet isten lölke elmémbe befűja.

Nem távozik annak veszélyre hajója,
Melynek ez csillaghoz tart okos kormányja.
Hűség, vitézség ennek calamitája,
Az mely ez csillagot veszteni nem hagyja.

Már én mágnesküvem portushoz hoz engem,
Szerencsésen jüttem által ez tengeren.
Immár barátimat az parton esmerem,
Melyek nagy örömmel jüttek én előmben.»

Követik e versszakokat a költő apostropháló sorai testvére Péterhez, majd barátaihoz — névszerint Vesselényihez és Batthyányihoz.

Toldy «A magyar költészet történetében» (Második, javított kiadás, 251. l.) a következőket mondja: «A költő a XIV. énekben két figyeltető versszakkal mutat a kifejlésre s ez utolsó részt az előbbiektől egy személyes érdekes kitéréssel választja el». Hogy értelmezi ő a *személyes érdekes kitérést*, annak következő magyarázatát találok a Zrinyiász általa eszközölt 1852-ki kiadásának 167. lapján (Újabb nemzeti könyvtár. Első folyam), hol a XIV. ének tartalom-kivonatát adja: «*A tengeri útdjáról visszatérő költő kitérése barátjaihoz stb.*» Ugyane commentárra akadtam a Zrinyiász többi, kezemen megfordult kiadásaiiban is, nevezetesen Gregusséban, Abafiéban, továbbá az ifjuság számára legújabbban nyújtott kiadásban is. — Szinte megfoghatatlan, hogy annyi szem nem vette itt észre Toldy nyilvánvaló tévedését. A költő által tényleg megtett tengeri útról ugyanis e bekezdésben szó sincsen; az egész egy hosszabb lélegzetű metaphora, melyben a tengeren való szerencsés átkelés Zrinyi nagy költői feladatának megoldását jelenti. A parton barátai jönnek elébe, vagyis közeledve műve befejezéséhez, elvonulnak lelki szemei előtt kiválóbb alakjai annak a magyar nemeseknek, melynek művét ajánlotta s melyről felteszi, hogy azt örvendő fogadtatásban fogja részesíteni.

Hogy csakugyan képes beszéddel van e helyen dolgunk, kétség-telenné teszi a IX. ének kezdő versszaka:

«Hova ragadtattam én könnyű pennámtul,
 Holott tanulhatnék Dædalus fiátul:
 Kis készüllettel indúltam tengeren túl,
 Kis elme az, ki ir nagyatyám dolgarul.»

Tehát ugyanaz a kép, melyet a XIV. énekben újra felfog s tovább
 visz a költő. BINDER JENŐ.

— A budapesti k. magy. tud. egyetemi bölcsészethallgatók segítő egyesületének évkönyve az 1886/7. évről. Az 1887/8. évi bizottság megbizásából szerkesztette Baltházár Gábor I. titkár. Első évfolyam. — Ez évkönyvnek különös érdekessége abban rejlik, hogy nemcsak az egyesületnek múlt évi működéséről ad részletes felvilágosítást, hanem egyúttal annak 15 éves történelmével is megismertet s így a nagy közönség valahára helyes felvilágosítást nyerhet belőle e derék egyesületnek nemes feladatáról és valóban áldásos működéséről. Ez az egyesület évenként 150—200 helybeli és vidéki nevelői, előkészítői (correpetitori), másolói, zeneoktatói és hasonnemű állomásokkal, továbbá segélyekkel, kölcsönökkel s csinosan berendezett könyvtárral, kedvezményes színházi és műcsarnoki jegyek adományozásával segélyezi tagjait, kiknek száma évenként átlag 200-ra rüg s kik bármely egyetemi kar hallgatói lehetnek. A tisztikar, melynek irodája a budapesti központi egyetem II. emeletén van, a hozzáforduló szülőknek egészen díjtalanul közvetít alkalmas egyéneket a fent elősorolt állomások bármelyikére.

— A legújabb aquincumi ásátások. A múlt év nyarán eszközölt ó-budai papföldi ásátások, melyek vezetésével a főváros ez alkalommal is Torma Károly egyetemi tanárt bizta volt meg, noha epochalis eredményekre nem vezettek, már csak azért is figyelemre méltók, minthogy Aquincum oly részébe engedtek némi bepillantást, mely a castrum mellé telepedett népség lakó- és szórakozó helyeit foglalta magában.

A felásott romok, melyek a szentendrei országút keleti oldalán, a korábban fölfedett nagy thermáktól mintegy 200 lépésnyire terülnek el, két épületet tárnak szemünk elé. Az egyikben, a mennyre alaprajza nyomán méltán következtetnünk szabad, római lakóház (*domus*) maradványait van alkalmunk szemlélni. Kétséget nem szenved ugyanis, hogy a körülbelül közepén levő négyszögű udvar volt a *peristylum*, melynek a *viridarium* felé aláhajló fedele egykoron corinthusi oszlopokon pihent. Három felől kisebb-nagyobb lakosztályok fogják körül, melyek a peristylum folyosójával állottak összeköttetésben. A nyugotnak eső osztályok valószínűleg gazdasági helyiségek lehettek s a szomszédos utca felől, melynek kövezete helylyel-közzel épen van meg, nem voltak megközelíthetők. Lakóházunk délnyugati sarkán találjuk a hozzátartozó magánfürdőt. Egy-két osztálya — minden valószínűség szerint a meleg és langyos fürdőszobák (*tepidarium* és *caldarium*) — miként a padolatot egykoron tartó oszlop-sorok mutatják, alfűtéssel voltak ellátva. A hidegfürdő (*frigidarium*) félkörívű záródással bír, míg az előtte levő vetkőző szobának (*apodyterium*?) talaját figyelemre méltó figurális mozaik fedi. Kelet felé a peristylum folyosója két széles küszöbök által függ össze a szomszédos osztályokkal.

Mint hogy e helyütt a természetes talaj erősen lejtős, a római építőmester, hogy ezen osztályok egyenlő szintben legyenek a peristylummal, részben a talaj feltöltése, részben aláépítkezések által segített, úgy hogy házunk keletnek néző homlokzata emeletes volt. Különben ezen osztályok egykori rendeltetése felől vajmi kevés bizonyosat mondhatunk. A délnek fekvő osztályok alfűtéssel vannak ellátva; valószínű tehát, hogy hálósobák gyanánt (*dormitoria*) szolgáltak. A középső nagy terem, melyet a peristylum felé széles és egymásba tolható ajtószárnyakra alkalmazott küszöbök köt össze a közbeeső hosszánegyszögű osztálylyal (*tablinum?*), nyilván úgy tekintendő, mint *atrium*, mely épületünknel azonban nélkülözte a római lakóháznál szokásos compluviumot, a mennyiben minden valószínűség szerint az ú. n. *tectum testudinatum* fedte. Épületünk főbejáratát (*ianua*) az északi részén még eredeti helyén szemlélhető széles küszöbök jelzi, melyen át közvetlenül a polygon mészkőlapokkal kirakott gazdasági udvarra (?) léphetünk, mely ismét a tőle nyugotnak fekvő konyhával (*culina?*) állott kapcsolatban. A keletnek eső legszélsőbb osztályok egynek kivételével mintegy két méternyire fekszenek alantabb a peristylumnál s a még 1884-ben lelt erotikus tartalmú *dipinti* (ecsettel készült felirat) valószínűvé teszi, hogy e helyütt *lupanarium* volt, mely célra a tulajdonos háza ez ú. n. félreeső részét, melyet legtalálébban lebújnak nevezhetnénk, nyilván bérbe adta.

A feltakart másik épületesoport kisebb méretű fürdőnek (*balneum*) jóval tekintélyesebb romjait foglalja magában. Bár valószínű, hogy a lakóházzal összefüggésben állott, a fürdőosztályok egész elrendezése arra mutat, hogy korántsem képezte annak kiegészítő részét, hanem polgári közfürdő volt, mely külön a férfiak és külön a nők számára berendezett fürdőosztályokkal bírt. Egyedül a telep közepét elfoglaló, 1:35 m. mély uszoda (*piscina*), nemkülönben a hozzá fölvezető lépcső két oldalán elhelyezett egy-egy hideg fürdőcella voltak közösek. Köréjük csoportosúlnak a fürdőtelep egyéb osztályai, még pedig teljes symmetriával, úgy hogy a délen elhelyezett közös fűtőháztól két oldalt ugyanoly sorrendben következnek egymásra az apsidikus záródású meleg-, továbbá a langyos-, hidegfürdő és a vetkőző szobák, mely utóbbiak önként érhetőleg külön-külön bejáratall bírnak. Mindezen osztályok padolata, tekintettel hazánk zordonabb éghajlatára, egykoron a még most is látható oszlopokon pihent s a közös ke-menczében fölhevített levegő az egyik osztályból a másikba, a falba alkalmazott három ívezetes nyíláson juthatott el.

Valamint a lakóház, úgy a fürdő egyes osztályait falfestmények díszítették. A falak, a mennyire a falfestménymaradványok nyomán következtethetjük, úgy vízszintesen, mint függőlegesen voltak tagozva. Az egyes mezőket pedig a márványt utánzó ékítmények töltötték be. Egyik-másik szoba párkányzatát azonfölül még domborúan dolgozott ornamentális stuccodísz képezte. Végül a belső szabadísz emeléséhez nagyban hozzájárultak a szép számmal lelt márványlapok, melyek eredetileg a padolatot és a fal alsó részét (az ú. n. lábazatot) fedték. Az ásatások eredményeinek bővebb ismertetését l. dr. Kuzsinszky Bálintnak az Archæologiai Értesítő 1887. és 1888-ik évi folyamaiban közzétett értekezésében, mely «A legújabb

aquincumi ásatások» cím alatt külön nyomatban is megjelent (Budapest, Franklin-Társulat. 1888. N. 8-r. 27 l.).

— Adalékok a XVI. és XVII. század irodalomtörténetéhez cím alatt *Kálmán Farkas* nagyobb művet készül közrebocsátani, mely az 1711-ig magyar nyelven megjelent összes énekgyűjteményeket (125) ismer-teti, s az eredményt adja úgy, mint az illető gyűjtemény mondja. Így te-hát az érdeklődő olvasó vagy kutató egy teljes hiteľ forrást kap kezébe, — mely irodalmunkból mindeddig hiányzott, — s nem lesz kénytelen az ország különböző könyvtáraiba vándorolni, mert az adatokat itt együtt találja. Mivel azonban a 22 nagy oktáv nyomtatott ívre terjedő kötet kiadása tete-mes költséget igényel, csak az esetben foghat kiadásához, ha legalább 300 előfizető jelentkezik; ellenkező esetre beküldött pénzét ki-ki bérmente-sen vissza kapja. Egy példány előfizetési ára 3 frt, a bolti ár magasabb lesz. Az előfizetési pénzeket a kiadó nevére (Gyoma, Békésm.) *utalvány-lapokon kéri küldeni*. Beküldési határidő október 15. Příkladányát ki-ki *sajdt nevére címzetten bérmentve veneli*.

KÖNYVÉSZET.

Brassai Sámuel. Szórend és accentus. (Értekezések a nyelv- és szép-tudományok köréből. XIV. köt. 9. sz.) Budapest, 1888, Akademia. (8-r. 60 l.) 40 kr.

Csengeri János dr. Jegyzetek Homeros Iliásához. A homerosi alaktan vázlatával. Magyarázó képekkel. Budapest, 1888, Eggenberger. (8-r. 248 l.) 1 frt 40 kr.

Dallos Gyula. Gyakorlati angol nyelvtan új tanmódszer alapján, mely szerint angol nyelven olvasni, írni és beszélni a legrövidebb idő alatt alaposan megtanulhatni. Tanodai és magánhasználatra írta —. Sajtó alá rendezte Patterson Arthur. 4. jav. kiad. Budapest, 1888, Lampel. (8-r. V, 292 l.) 1 frt 50.

Dávid István. Latin olvasóköny Livius, Ovidius, Phædrus műveiből és más költők gnómáiból. A gymnasiumok III. és IV. osztálya számára, valamint a reál- és polgári iskolák használatára. 2-ik lényegében változatlan kiadás. Budapest, 1888, Lampel R. (8-r. VIII, 186 l.) 1 frt.

Erdélyi Múzeum-Egylet bölcsélet-, nyelv- és történelemtudományi szakosztályának kiadványai. V. kötet, 4. füzet. — Tartalma: *Moldován Ger-gely*, Szárnyasok a rumán nép eszmevilágában. — *Téglás Gábor*, Ampelum mint Dácia aranybányászatának központja. — *Hegedűs István*, A testvér-gyűlölség tragikumai Aeschylósnál, Euripidésnél és Schillernél, I.

Eldász Bernát. A próféták messiási hirdetései. Budapest, 1888. (8-r. 50 l.)

Felsmann József. Német nyelvtan. Iskolai használatra. II. javított ki-adás. Budapest, 1888, Lampel R. (8-r. VI, 166, IV l.) 90 kr.

Gáspár János és Kovácsi Antal. Magyar olvasókönyv tanodák és magán-növendékek használatára. I. köt. A gymnasium I. és II., a polgári és reál-tanodák megfelelő párhuzamos osztályainak. 4-dik jav. kiadás. Kolozs-vár, 1889, Stein. (8-r. 251 l.) 60 kr.

— II. köt. A gymnasiumok III. és IV. s a polgári és reáltanodák megfelelő osztályainak. 2-ik jav. kiad. u. o. (8-r. 352 l.) 80 kr.

- Goethe. Hermann und Dorothea. Magyarázta dr. Harrach József.* Budapest, 1888. Lampel R. (8-r. 95 l.) 30 kr.
- Gopcsa László dr. Örmény közmondások.* Kolozsvár, 1888, Stein. (12-r. 20 l.)
- Kecskeméti László.* A pokol a középkori zsidó költészetben. A pokol birodalmai. Az elkárhozottak kínszenvedése. Budapest, 1888. (8-r. 51 l.)
- Kohlbach Bertalan.* Jehuda Ibn Balam XI. századbeli philologus élete és munkái. Budapest, 1888. (8-r. 48 l.)
- Koltai Virgil.* Fáy András élete és működése. Győr, 1888. (8-r. 141 l.) 1 frt.
- Kuzsinszky Bálint.* A legújabb aquincumi ásatások. Budapest, 1888. (8-r. 27 l.)
- László Béla.* Buczy Emil élete és irodalmi munkássága. Irodalom-történeti tanulmány. Budapest, Aigner, 1888. (8-r. 51 l.)
- Lessing, G. E.* Minna von Barnhelm oder Das Soldatenglück. Lustspiel in fünf Aufzügen. Kiadta és magyarázta Heinrich Gusztáv. (Jeles frók iskolai tára 32. köt.) Budapest, 1888, Franklin-t. (8-r. 152 l.) 50 kr.
- Noël Károly.* Francia nyelvten. Módszeres tanmenet iskolai és magán használatra. Magyarra átlrta Sasváry László. I. II. rész, 5. bőv. kiadás. Budapest, Lampel, 1888, (8-r. 162, 212 l.) 1 frt 80 kr.
- Olcsó könyvtár.* Szerkeszti Gyulai Pál. Budapest, Franklin-társulat 1888. (16-r.)
236. sz. *Chateaubriand.* A vértanuk. Francziából fordította dr. Rada István. I. II. köt. (282, 291 l.) 1 frt 20 kr.
237. sz. *Ouida.* Egy orgonaág. Elbeszélés. Angolból fordította Haraszi Gyula. (112 l.) 30 kr.
238. sz. *Simai Kristóf.* Igazházi, egy kegyes jó atya. Mulatságos játék öt felvonásban (180 l.) 30 kr.
239. sz. *Heyse Pál.* Két rab. Beszély. Németből fordította R. M. (110 l.) 30 kr.
240. sz. *Pálffy Albert.* A báróné levelei. Beszély (112 l.) 30 kr.
241. sz. *Szohráb.* Költői elbeszélés. Abül Kászim Manszur Firdúsi «Sáh-Náme» című művéből. Perzsából fordította Fiók Károly (122 l.) 30 kr.
242. sz. *Grillparzer.* Medea. Szomorujáték öt felvonásban. Németből fordította Hegedüs István. (160. l.) 30 kr.
243. sz. *Erdélyi János.* Aesthetikai előtanulmányok (97 l.) 20 kr.
244. sz. *Taine Hippolit Ad.* A görög művészet bölcelete. (Nyilvános előadások a «l'école des Beaux-Arts»-ban.) Francziából fordította dr. Ferenzi Zoltán. (151 l.) 30 kr.
245. sz. — A németalföldi művészet bölcelete. Francziából fordította dr. Szántó Kálmán. (140 l.) 30 kr.
246. sz. *Eliot György.* Beke Ádám. Regény. Angolból fordította Salamon Ferenz 2. kiad. I. II. köt. (436, 404 l.) 1 frt 50 kr.
247. sz. *Bayle Bernard.* Az esernyő. Vígjáték egy felvonásban. Angolból fordította Csiky Gergely (63 l.) 20 kr.
248. sz. *Ballagi Aladár.* I. Frigyes Vilmos porosz király. (147 l.) 40 kr.
249. sz. *Björnstjerne Björnson.* Leonarda. Színmű négy felvonásban. Fordította Kárfy Titusz. (148 l.) 30 kr.
- Maklári Pap Miklós. Magyar olvasókönyv. A középiskolák III. osztálya számára. Sárospatak, 1888. (8-r. VIII, 160 l.) 1 frt.
- Scarraz G. es Simonyi Zs.* Lexicon linguae Hungaricae aevi antiquioris. — Magyar Nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig. A M. T. Akadémia megbízásából szerkesztették. — I. köt. 1. füz. A. á. á. — el. annyira. Budapest 1889. Hornyánszky. (4-r. XXXIII, 144 hasáb). 1 frt

Figyelmeztetés!

Felkéretnek a hátralékos tagok, hogy hátralékaikat, melyek összegéről a pénztárnok által levélben már értesítve is lettek, október folyamán a pénztárnoknak annyival is inkább megküldeni sziveskedjenek, mert november elején postai megbízás útján és a hátralékosok költségén fognak a tagdíjak beszédetni; sőt a régibb hátralékosokkal szemben most már az alapszabályok 17. §-ában kimondott birói eljárás is alkalmaztatni fog.

A Közlöny I. XI. évfolyama leszállított áron kapható a pénztárnoknál; a IV. és X. évfolyamok külön nem rendelhetőek meg.

Hivatalos nyugtázás.

Az «Egyetemes Philológiai Közlöny» f. évfolyamának VI—VII. füzetében közölt nyugtázás kelte, azaz május 22-ike óta a mai napig teljesített befizetésekről.

A) Tagdíjfizetések.

1. Alapító tag: Latinovits Géza kötelezvényének kamatát 1883—1888. évekre.

2. Rendes tagok: 1882. Gódor Gyula, A. Maróth, I. félévre. — **1888:** Budaváry József, Nyitra. — Fludorovits Zsigmond, Nagy-Károly. — Fekete Fidél, II. félévre. — Fodor Gyula, Szatmár, I. félévre. — Gyárfás István, Nagyszombat. — Hajós Benő, Esztergom. — Dr. Iványi Ede, Losonez. — Janda Gy. Bernardin, Pannonhalma. — Dr. Jancsó Benedek, Budapest. —

Kapszendorfer Gyula, Kis-Selmez. — Kapás I. Aurél, Privigye. — Körösi Henrik, Budapest. — Martinkovics Iván, Budapest. — Mészáros Lajos, Pécs. — Paulik A. Miklós, Kassa. — Paulik József, Trencsén. — Popini Albert, Nagy-Kanizsa. — Palmer Kálmán, Budapest. — Rózsa Vitál, Pannonhalma. — Ranschburg Viktor, Budapest. — Dr. Schack Béla, Pozsony. — Szabó István, Kazár. — Dr. Szamosi János, Kolozsvár. — Timár Pál, Szolnok, 2 frtot. — R. Vozári Gyula, Rimaszombat. — Dr. Weninger László, Budapest. — 1889: Bódiss Jusztin, Győr. — Dr. Keleti Vince, Beszterceabánya. — Szabó István, Kazár, 1 frtot.

3. Rendkívüli tagok: 1886: Szemere Gyula, Budapest. — 1887: Dr. Schack Béla, Pozsony. — Szemere Gyula, Budapest. — 1888: Cserny Ernő, Gyöngyös. — Incze István, Kolozsvár, I. félévre. — Losonezi Lajos, Kőszeg, II. félévre. — Molnár József, Kolozsvár, I. félévre. — Mácska Lajos, Kolozsvár, I. félévre. — Révész Ferencz, Kolozsvár. — Rupp Kornél, Szombathely. — Szányi Béla, Budapest. — Simsay Lajos, Kolozsvár, I. félévre. — Somogyi István, Kolozsvár, I. félévre. — Senger János, Budapest. — Székely György, Budapest. — Szemere Gyula, Budapest. — Szabó István, Jászberény. — Tóth Kálmán, Budapest. — Vitorisz József, Budapest. — Zimányi József, Ungvár.

4. Oklevélért: Rózsa Vitál. — Hajós Benő. — Popini Albert. — Martinkovics Iván. — Bolla Lajos. — Fekete Fidél. — Kapszendorfer Gyula. — Dr. Schack Béla. — Dr. Weninger László. — Ranschburg Viktor. — Janda Gy. Bernardin. — Theisz Gyula. — Gyárfás István. — Körösi Henrik. — Dr. Jancsó Benedek. — Palmer Kálmán.

B) Előfizetések.

1886—1887: Szolnoki áll. gymn. — 1888: Aszódi gymn. — Csaplár Benedek, Budapest. — Budapesti I. ker. áll. polg. tan. képezde. — Kunszentmiklósi gymn. tanári kar, II. félévre. — Kolozsvári középtanodai tanárképezde. — Lakatos Sámuel, M.-Vásárhely. — Liptó-Rózsahegyi gymu. igazg. — N.-Kanizsai polg. iskola, II. félévre. — N.-Kanizsai kath. főgymn., II. félévre. — Nyitrai kath. főgymn. — Rimaszombati egyes. prot. főgymn., II. félévre. — Rozsnyói kath. főgymn. — Szabadkai főgymn. II. félévre. — Szombathelyi róm. kath. főgymn. — Szilágyi József, Pápa. — Tatai kegyesr. gymn. — Thiering Gyula, Sopron. — Ungvári kath. főgymn. — Fiumei áll. főgymn. — Debreczeni r. kath. algymn. — Budapesti II. ker. kir. kath. főgymn. — Kecskeméti ref. lyceum. — Soproni szt. ben. rendi székház. — Brassói r. kath. főgymn. — Ujverbászi közs. algymn. — Lugosi r. kath. főgymn. — Marossy Sándor, Mikola. — 1889: Aszódi gymn., I. félévre.

Kimutatta 1888. szeptember hó 25-én

Cserhalmi Samu,

a Budapesti Philológiai Társ. pénztárnoka